

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ BİLİM DALI**

**BASİT KATEGORİZASYONA KARŞI ÇAPRAZ
KATEGORİZASYONUN GRUPLAR ARASI İLİŞKİLER
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ERTUŞİ ve PİNYANIŞI AŞİRET
GRUPLARI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Nuri AKDOĞAN

Danışman: Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL

BURSA-2015

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

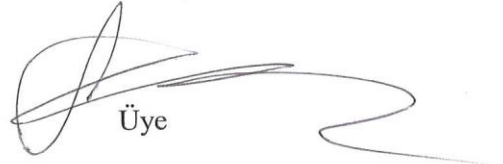
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji Bilim Dalı'nda öğrenim gören 701245012 numaralı Nuri AKDOĞAN'ın "Basit Kategorizasyona Karşı Çapraz Kategorizasyonun Gruplar Arası İlişkiler Üzerindeki Etkisi: Ertuşi ve Pinyanişi Aşiret Grupları" başlıklı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 01/09/2015 günü 15:00- 16.30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye

Doç. Dr. Lemar Pınar TOSUN
Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Sevim CESUR
İstanbul Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL (Danışman)
Uludağ Üniversitesi

01.09.2015

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Nuri AKDOĞAN
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Psikoloji
Bilim Dalı : Psikoloji
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : X+130
Mezuniyet Tarihi :
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL

BASİT KATEGORİZASYONA KARŞI ÇAPRAZ KATEGORİZASYONUN GRUPLAR ARASI İLİŞKİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ERTUŞI VE PİNYANIŞI AŞİRET GRUPLARI

Bu tez çalışmasının amacı, aşiretler arasında evlilikler yoluyla kurulan özel bağların ve aynı aşiret içindeki kabilelerin altında birleştiği aşiret üst grup kimliğinin bireylerin birbirine yönelik tutumları üzerindeki etkisini incelemektir. Bu inceleme; sosyal kategorizasyon yaklaşımı, çapraz kategorizasyon modeli, ortak üst grup kimliği modeli, Sosyal Kimlik Kuramı ve Kendini Sınıflandırma Kuramı'nın sundukları kavramları kullanarak ve onların getirdiği önermeleri test ederek yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda; Kürtler arasında hala yaygın bir toplumsal örgütlenme biçimi olan aşiret grupları örnek gruplar olarak kullanılmıştır. Hakkâri'nin Yüksekova ilçesinde yaşayan Ertuşi ve Pinyanişi aşiret gruplarının iç evlilik ve dış evlilik yapmış toplam 200 mensubundan veri toplanmıştır. Şu üç farklı durumda, kişilerin farklı gruplara yönelik olumsuz tutumlarının düzeyleri karşılaştırılmıştır: 1) Basit kategorizasyon durumu (aşiret içi evlilik durumu), 2) çapraz kategorizasyon durumu (aşiretler arası evlilikler) ve 3) ortak üst grup kimliğinin bulunduğu durum. Bulgular, beklentileri doğrulayacak şekilde, iç evlilik yapmış katılımcıların kendi aşiretlerini tanımlarken kullandıkları özellikleri diğer aşireti tanımlarken kullandıkları özelliklere kıyasla daha olumlu ve kendilerine benzer bulduklarını göstermiştir. Öte yandan, dış evlilik yapan aşiret üyelerinin aynı değişkenlerle ilgili puanları arasında anlamlı bir farka rastlanmamıştır. Ortak üst grup kimliği ise sadece kabile kimliğinin arka planda olduğu ve diğer aşirete karşı bir aşiret olma algısının bulunduğu aşiretler arası bağlamda etkisini gösterebilmiştir. Kabileler arası algının ön plana çıktığı aşiret içi bağlamda ortak üst grup kimliğinin olduğu ve olmadığı durumlar arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Araştırmada beklenenin aksine, iç grupla özdeşleşme düzeyinin iç grubu değerlendirmeye bir ilişkisine rastlanmamıştır ama dış grubu değerlendirme ile negatif ilişki sergilemektedir. Sosyal temas kalitesi ve sıklığı çeşitli durumlarda iç ve dış grubu değerlendirmede etkili olmuştur.

Anahtar Sözcükler:

Sosyal Kimlik Yaklaşımı, Kendini Sınıflandırma Kuramı, Basit/Çapraz Kategorizasyon, Ortak Üst Grup Kimliği, İç/Dış Gruplar, Sosyal Mesafe, Sosyal Temas, İç/Dış Evlilik

ABSTRACT

Name and Surname : Nuri AKDOĞAN
University : Uludag University
Institution : Social Science Institute
Field : Psychology
Branch : Psychology
Degree Awarded : Master
Page Number : X+130
Degree Date :
Supervisor (s) : Prof. M. Ersin KUŞDİL

EFFECT OF CROSS CATEGORIZATION VERSUS SIMPLE CATEGORIZATION ON INTERGROUP RELATIONS: ERTUŞİ AND PİNYANIŞI TRIBE GROUPS

The aim of this study is to investigate the effects of special ties established through marriages between tribes and the upper tribal group identity on the attitude of individuals toward each other, on the basis of social categorization theory, models of crossed categorization, the common upper group identity models, Social Identity Theory and Self-Categorization Theory. In this direction, data was collected from the tribe groups that are still a common social organization form among the Kurds. Data was collected from 200 participants from the tribe groups Ertuşi and Pinyanışi living in Yüksekova, Hakkari, who practiced endogamy or exoamy marriages. The level of negative attitudes toward different groups were compared in three different situations as 1) Simple categorization situation (endogamy), 2) Crossed categorization situation (exogamy) and 3) Common upper group identity situation. Consistent with the expectations, participants practicing endogamy marriages used more favorable characteristics to define their own tribes and evaluate these characteristics more positively compared to characteristics they used to define other tribes. On the other hand, there was no significant difference between these variables for participants practicing exogamy marriages. Common upper group identity showed significance only when the tribe's own identity took a back seat and when there is the perception of being a tribe against the other tribe. There was no significant difference between the conditions of having an upper group identity and not having it within tribe context. Contrary to expectations, although identifying with the in-group has no relationship with evaluating the in-group, it has a negative relationship with evaluating the out-group. The frequency and quality of social contact and social distance in various situations has a significant influence on assessing in-group and out groups.

Keywords:

Social Identity Theory, Self-Categorization Theory, Simple/Cross Categorization, Common Upper Group Identity, In/Out Groups, Social Distance, Social Contact, Endogamy/Exogamy

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın araştırma, veri toplama ve analiz gibi çeşitli aşamalarında hocalarımın ve arkadaşlarımın önemli katkıları olmuştur. Bu kişilerin yardımı ve desteği olmadan bu tezi bitirmem mümkün değildi. Bu nedenle çalışmada katkıda bulunan değerli insanlara teşekkür etmek istiyorum. Öncelikle tüm yüksek lisans eğitimim süresince akademik bilgisini benden esirgemeyen, sorunların üstesinden gelmemde bana yol gösteren, yaşam felsefesinden feyz aldığım ve kendisiyle çalışmaktan her zaman gurur duyduğum değerli danışmanım Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL'e yardımları, sabrı ve hoşgörüsü için teşekkür ederim. İyi bir akademisyen olma yolunda bana kazandırdığı değerler için kendisine minnettarım. Tez danışmanımın yanı sıra tez jürimde yer almayı kabul eden yorumları, eleştirileri ve önerileriyle çalışmamın şekillenmesinde katkıda bulunan Doç. Dr. Leman Pınar TOSUN ve Doç. Dr. Sevim CESUR hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Tezimi yazarken, sıklıkla yardımını istediğim; bilgisini ve zamanını benden esirgemeyen ve beni yalnız bırakmayan sevgili çalışma arkadaşlarım Merve ÇAVUŞOĞLU, Funda TURHAN ve Eda BAĞCI'ya bana verdikleri destekten dolayı teşekkür ederim. Yine çalışma arkadaşlarım olan Çiğdem GÜLÇAY ve Özlem İSKENDER'e yardımları için teşekkürlerimi sunarım.

Veri toplama sürecinde katılımcılara ulaşmada ve anket uygulamada bana yardım eden Munise ÖZDEMİR, Güneş ZEYDAN, Mihriban DURNA ve Adnan EVİN'e yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Ayrıca çalışmada katılmayı kabul eden ve bizi evlerinde ağırlayan tüm Ertuşi ve Pinyanişi aşiret mensuplarına misafirperverliklerinden dolayı teşekkür ederim. Son olarak arkadaşlarım İskender ÇORUH ve Türker KOÇAŞ'a zor zamanlarımda yardım isteğimi geri çevirmedikleri için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

1	GİRİŞ	9
1.1	ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	9
1.2	TEMEL KAVRAMLAR	12
1.2.1	Kalıpyargı ve Önyargı Kavramları	12
1.2.2	Kategorizasyon Süreci	12
1.2.3	Sosyal Kategorizasyon Süreci	13
1.1.2.1	Sosyal Kategorizasyon Süreci ile Önyargı ve Ayrımcılık Arasındaki İlişki	14
1.3	SOSYAL PSİKOLOJİ ALANINDA ÖNYARGI ARAŞTIRMALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ	15
1.3.1	Bireyci Kuramlar	15
1.3.2	Kolektivist Yaklaşımlar	16
1.4	ÖNYARGIYI AZALTMAYA YÖNELİK SOSYAL PSİKOLOJİK YAKLAŞIMLAR	19
1.4.1	Ortak Üst Grup Kimliği Modeli	19
1.1.2.2	Ortak Üst Grup Kimliği ile İlgili Araştırma Sonuçları	19
1.4.2	Sosyal Temas Hipotezi	21
1.1.2.3	Sosyal Temasla İlgili Araştırma Sonuçları	22
1.4.3	Çapraz Kategorizasyon Modeli	22
1.1.2.4	Çapraz Kategorizasyon Konusundaki Araştırma Sonuçları	24
1.4.3.1.1	Çapraz Kategorizasyon Alanında Gerçek Hayattan Gruplarla Yapılan Çalışmalar	29
1.5	SOSYAL KİMLİK TEORİSİ	31
1.5.1	Sosyal Kimlik Teorisi'nin Tarihsel Arka Planı	31
1.1.2.5	Minimal Grup Paradigması	32
1.5.2	Sosyal Kimlik Teorisi'nin Temel Savları	37
1.5.3	Sosyal Kimlik Yaklaşımı ve Sosyal Kategorizasyon	38
1.1.2.6	Sosyal Kategorizasyonla İlgili Araştırma Sonuçları	39
1.5.4	Grup Prototipi	42
1.5.5	Grupla Özdeşleşme	43
1.1.2.7	Grupla Özdeşleşme Konusundaki Araştırma Sonuçları	44
1.5.6	Sosyal Kimlik	45
1.5.7	Özsaygı İhtiyacı (Hipotezi)	46
1.1.2.8	Öz Saygı İhtiyacı Konusundaki Araştırma Sonuçları	47
1.5.8	Sosyal Karşılaştırma	48
1.1.2.9	Sosyal Karşılaştırma Konusundaki Araştırma Sonuçları	49
1.5.9	Psikolojik Ayrıştırılabilirlik	50
1.1.2.10	Pozitif Ayırt Edicilik Konusundaki Araştırma Sonuçları	50
1.6	KENDİNİ SINIFLANDIRMA TEORİSİ	51
1.6.1	Sosyal Kimlik ve Kendini Sınıflandırma Teorilerinin Farkları	53
1.6.2	Kendini Sınıflandırma Teorisi Araştırma Sonuçları	53
1.7	AŞİRET SİSTEMİ	54
1.7.1	Aşiret İçi İlişkiler ve Aşiretin Hiyerarşik Yapısı	54
1.7.2.1	Aşiret Birimlerinin Tanımlanması ve Bu Birimlerin Yönetimi	55
1.7.1.1.1	Mal	55
1.7.1.1.2	Kabile (Babik)	55
1.7.1.1.3	Aşiret	56
1.7.2.2	Liderlik ve Divan	57
1.1.1.1.1	Aşiret İdeolojisi, Aşiret Kültürünün Kaynağı ve Kimlik Bilinci	58
1.7.2	Aşiretler Arası İlişkiler	60

1.7.2.1	Kan Davaları	60
1.7.2.1.1	Kan Davasının Sebepleri	61
1.7.2.1.2	Kan Davalarında Arabuluculuk	61
1.7.2.2	Aşiretlerde Talancılık	62
1.7.2.3	Seçimler Üzerinden Aşiretler Arası Rekabet	62
1.7.3	Aşiret İçi ve Aşiretler Arası Evlilikler	63
1.7.4	Aşiret Konfederasyonları ve Emirlikler	65
1.7.5	Aşiretin Çözülmesine Etki Eden Faktörler: Cumhuriyet Rejimi ve Kentleşme	66
1.7.6	Kabileler ve Aşiretler Arası Çatışma İle İlgili Örnek Olay: Sisin'deki Kaçak Silahlar Olayı	67
2	UYGULAMA	70
2.1	ARAŞTIRMA DENENCELERİ	71
3	YÖNTEM	74
3.1	KATILIMCILAR	74
3.2	VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	75
3.2.1	Demografik Bilgi Formu	75
3.2.2	Grupla Özdeşleşme Düzeyi Ölçeği	75
3.2.3	Sosyal Kimlik Envanteri	76
3.2.4	Sosyal Mesafe Ölçeği	76
3.2.5	Sosyal Temas Sıklık ve Kalite Ölçekleri	77
3.3	ARAŞTIRMA DESENİ	77
3.4	İŞLEM	79
4	BULGULAR	81
4.1	ÖLÇEKLERİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ANALİZLERİ	81
4.2	KATILIMCILARIN GRUPLARA GÖRE BETİMLEYİCİ İSTATİSTİKLERİ	81
4.3	DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİ ANALİZLERİ	81
4.3.1	İç Grup Olumluluk Değerlendirmesinin Diğer Değişkenlerle İlişkisi	82
4.3.2	Dış Grup Olumluluk Değerlendirmesinin Diğer Değişkenlerle İlişkisi	82
4.3.3	Dış Grup Benzerlik Değerlendirmesinin Diğer Değişkenlerle İlişkisi	82
4.3.4	İç ve Dış Grupla Mesafenin diğer değişkenlerle ilişkisi	82
4.3.5	İç ve Dış Grupla Temas Sıklığının diğer değişkenlerle ilişkisi	85
4.4	GRUPLAR ARASI KARŞILAŞTIRMALAR	85
4.4.1	Tekrarlı Ölçüm ANOVA Analizleri	85
4.4.2	Çok Değişkenli MANOVA Analizleri	92
4.4.3	Hiyerarşik Regresyon Analizleri	95
5	TARTIŞMA VE SONUÇ	99
6	KAYNAKLAR	108
6.1.1	128
6.1.2	128
6.1.3	128
6.1.4	128
6.1.5	128

TABLolar

Tablo 1 Çapraz Kategorizasyon Sonucu Ortaya Çıkan Grup Üyelikleri	24
Tablo 2 Katılımcıların Cinsiyetlere, Aşiretlere ve Evlilik Durumuna (İç veya Dış) Göre Dağılımları	74
Tablo 3. Evlilik Türüne Göre Aileyle İlgili Değişkenlerin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	74
Tablo 4 Araştırma Deseni	78
Tablo 5 Her Bir Aşiretteki Katılımcıların Değerlendirdiği Gruplar.....	79
Tablo 6 Çalışmada Kullanılan Ölçeklerin Cronbach Alfa Katsayıları ve Açıklama Varyansı	81
Tablo 7 Çalışmada Kullanılan Ölçeklere Ait Tanımlayıcı İstatistikler	83
Tablo 8 Araştırma Değişkenlerine Ait Korelasyon Tablosu	84
Tablo 9 Evlilik Türü, Aşiret Türü ve Cinsiyet Faktörlerine İlişkin Katılımcıların İç ve Dış Gruplara Yönelik Olumluluk Değerlendirmelerine İlişkin Karışık Dizayn Varyans Analizi Sonuçları	86
Tablo 10 Cinsiyet, Evlilik Türü ve Evlilik Sonrası Aşiretlere Göre Katılımcıların İç ve Dış Gruplara Yönelik Olumluluk Değerlendirmeleri	87
Tablo 11 Evlilik Türü, Aşiret Türü ve Cinsiyet Faktörlerine İlişkin Katılımcıların İç ve Dış Gruplara Yönelik Benzerlik Değerlendirmelerine İlişkin Karışık Dizayn Varyans Analizi Sonuçları	90
Tablo 12 Cinsiyet, Evlilik Türü ve Evlilik Sonrası Aşiretlere Göre Katılımcıların İç ve Dış Gruplara Yönelik Benzerlik Değerlendirmeleri.....	91
Tablo 13 İç Grupla Özdeşleşme, İç Grupla Mesafe, Dış Grupla Mesafe, İç Grupla Temas Sıklığı, Dış Grupla Temas Sıklığı, İç Grupla Temas Kalitesi ve Dış Grupla Temas Kalitesi Açısından; Aşiret (Ertuşi-Pinyanişi), Evlilik Türü (İç Evlilik-Dış Evlilik) ve Cinsiyete Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	94
Tablo 14 İç-Dış Grup Olumluluk Değerlendirme Farkı ve İç-Dış Grup Benzerlik Değerlendirme Farkı Bağımlı Değişkenlerinin; İç Grupla Özdeşleşme, İç/Dış Grupla Temas Sıklığı, İç/Dış Grupla Temas Kalitesi ve İç/Dış Grupla Sosyal Mesafe Değişkenlerince Yordanmasını Sınayara Hiyerarşik Regresyon Analizleri.....	96
Tablo 15 Evlilik Türü ve Cinsiyete Göre İç Grup-Dış Grup Olumluluk/Benzerlik Değerlendirme Farkı Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	97

ŞEKİLLER

Şekil 1 Evlilik Türüne Göre katılımcıların İç ve Dış Gruplara Yönelik Olumluluk Değerlendirmeleri	88
Şekil 2 Evlilik Türüne Göre katılımcıların İç ve Dış Gruplara Yönelik Benzerlik Değerlendirmeleri	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

1 GİRİŞ

1.1 ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bilimsel bilgiyi diğer yollarla elde edilen bilgiden daha değerli kılan ve onun birikerek ilerlemesini sağlayan şey görgül (ampirik) çalışmalara dayanıyor olmasıdır. Görgül çalışmalarda olgular arasındaki nedensellik ilişkisi anlaşılmaya çalışılırken bilimsel yöntemin kullanılması ve edinilen bulguların test edilebiliyor olması bilimi güvenilir kılmaktadır. Bilimin nihai amacı laboratuvar ortamında deneylerle elde ettiği bulguları benzer durumlara genelleyip kuramlar (kanunlar) oluşturmaktır.

Sosyal psikolojinin de bilimsel bilgi üretme gayretinde olması onu nesnel ölçümler kullanmak ve ifadelerini deneysel bulgulara dayandırmak zorunda bırakmıştır. Sosyal psikolojinin ancak deneysel yöntem izlemesi durumunda bir bilim dalı olabileceği ve gelişme gösterebileceğini iddia eden Floyd Allport'un 1924'te yazdığı ders kitabı önemli bir etki yaratmış ve bu alanda çalışan araştırmacıların ampirik olarak test edilebilir hipotezlerden oluşan kuramlar üretmeyi nihai hedef haline getirmesine neden olmuştur (Hogg ve Vaughan, 2007: 48). Ne var ki, pozitivist yaklaşımların toplumsal olayları ve sosyal davranışı açıklamada yetersiz kaldığı yönündeki eleştiriler sosyal psikolojinin içinde önemli yöntem tartışmalarına neden olmuştur. Özellikle gruplar arası ilişkiler alanının önyargı gibi çalışma konularının toplumsal bağlamdan izole edilerek laboratuvar ortamında incelenmesi sonucu elde edilen bulguların geçerliliği kuşkuyla karşılanmıştır. Laboratuvar ortamında oluşturulan yapay ve geçici gruplardan elde edilen bulgulara dayanarak oluşturulan kuramsal yaklaşımların gerçek hayattan gruplar üzerinde sınanması önemli bir ihtiyaçtır.

Bu araştırmada, 1970'lerde minimal grup paradigması adı altında yapılan gruplar arası önyargıyla ilgili deneysel araştırmalardan elde edilen bulgular sonucu ortaya atılan dört önemli modelin bazı hipotezleri gerçek gruplar olan Kürt aşiret grupları üzerinde sınanacaktır. Bu modellerden birincisi olan Doise'un (1978) Kategori Farklılaştırma Modeli'ne (*Category Differentiation Model*) göre, önyargının temelinde sosyal

kategorizasyon süreci yatmaktadır. İnsanların keskin sınırlarla birbirinden ayrılan farklı grupların üyesi olmalarının, birbirlerine karşı önyargılı davranmaları ve iç gruplarını kayırması için yeterli bir şart olduğu iddia edilmektedir. Sosyal kategorizasyonun gruplar arası ilişkiler üzerindeki etkisini keşfeden Deschamps ve Doise (1978) birbiriyle örtüşen kategorizasyonların bu gruplar arasındaki ilişkilerin olumlu yönde geliştirmesinde bir araç olarak kullanılabileceğini iddia etmiş ve gruplar arası önyargıyı azaltmaya yönelik Çapraz Kategorizasyon Modeli'ni (*Crossed Categorization Model*) önermişlerdir. Bu modele göre toplumsal hayatta iç ve dış grup bağlamı her zaman basit bir şekilde oluşmaz, kişinin toplumsal grup üyelikleri çok daha karmaşık yapılar da oluşturabilir. Bir kişi aynı anda birden fazla grubun üyesi olabilmektedir ve örtüşen bu üyelikler gruplar arası ilişkileri olumlu yönde etkilemektedir. Gruplar arası önyargıyı azaltmayı hedefleyen bu model laboratuvar ortamında yapay gruplar üzerinde defalarca test edilmiş ama önemli eleştirilere maruz kalmıştır. Örneğin, katılımcıların oluşturulan yapay grupları benimsediğinin kuşku olmasında ve çaprazlanan grupların kişi için eşit anlam taşıması bu deneylere yöneltilen iki önemli eleştiridir. Gerçek hayattan gruplarla yapılan çalışmalarda da yapısal olarak birbirine benzer ve denk olmayan din ve millet gibi kategoriler çaprazlanmıştır.

Daha önce yapılan çalışmaların eksiklerini göz önünde bulundurarak çalışma deseni oluşturulan bu araştırmanın en güçlü yanı yapısal olarak birbirine benzer olan ve kişi için eşdeğer öneme sahip grupların kullanılmasıdır. Üzerinde çalışılan Kürt aşiret gruplarının kendi içinde yapılan iç evlilikler ve aşiretler arası yapılan dış evlilikler çapraz kategorizasyonun olası tüm durumlarını oluşturmaktadır. İç evlilikler bir aşireti homojenleştirip onu diğer aşiretlerden izole ederken; dış evlilikler bu aşiretler arasında özel bağların kurulmasına neden olup onları birbirine yaklaştırarak kişinin aynı anda iki farklı aşiret kimliği edinmesine neden olmaktadır. Araştırma deseninde, iç evlilik yapan katılımcıların grup üyeliği hem basit kategorizasyon durumunu hem de çapraz kategorizasyonun çifte grup içi (*double-ingroup*) ve çifte grup dışı (*double-outgroup*) durumlarını oluşturmaktadır. Dış evlilik yapan katılımcılar da başka bir aşiretten kişiyle evlenmeleri sonucunda yeni birer aşiret kimliği edindikleri için aynı anda birbirine denk statülere sahip iki aşiret grubunun üyesi olabilmektedirler. Bu çifte grup üyelikleri de çapraz kategorizasyonun tekli grup içi/grup dışı (*crossed categorization*) durumlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, hem basit kategorizasyonun hem de çapraz kategorizasyonun gruplar arası tutum üzerindeki etkisini incelemek için çok ideal bir örnek olarak

görüldüğünden aşiret grupları özellikle seçilmiştir. Bu çalışmanın önemli olduğu düşünülen bir diğer yönü de, koşulların (aşiretler arası ve iç/dış evlilikler koşulları) araştırmacı tarafından manipülasyon sonucu değil, zaten toplumsal hayatta mevcut olan sosyal yapıların kullanılarak belirlenmesidir.

Araştırmada test edilen diğer bir model de Hewstone ve Greenland'ın (2000) Ortak Üst Grup Kimliği Modeli'dir. Model, gruplar arası önyargıyı azaltmaya yönelik çalışmalar yürüten araştırmacıların geliştirdiği ve gruplar arası ilişkilerin olumlu yönde geliştirilmesinde bir araç olarak kullanılabilceğini iddia ettikleri bir modeldir. Bu modele göre, basit bir şekilde yapılmış “biz ve ötekiler” ayrımını ortadan kaldıran ve önceki dış grubu da kapsayan bir ortak üst kimlik algısı bu grupların birbirine karşı tutumunu olumlu yönde etkiler. Bu çalışmada kullanılan Kürt aşiret grupları hiyerarşik olarak üç farklı düzeyde oluşmaktadır ve toplumsal bağlamla ilişkili olarak aşiretin alt birimleri bir araya gelerek bir üst düzeyde aynı üst kimlik altında birleşebilmektedir. Aşiretin en küçük birimi olan mal'lar kabileleri, kabileler de bir araya gelerek aşiret üst grup kimliğini oluşturmaktadır. Ortak üst grup kimliği modelinin hipotezini test etmeye uygun bir yapısı olan ve çalışmada örnek olarak kullanılan bu aşiret grupları üyelerinin üst kimliğin olduğu ve olmadığı farklı durumlarda grupları değerlendirmesi istenmektedir. Böylelikle, çalışmada kullanılan üçüncü model olan ortak üst grup kimliğinin gruplar arası ilişkiler üzerindeki etkisini de gerçek hayattan gruplar üzerinden sınamak hedeflenmiştir.

Gruplar arası önyargının sosyal kategorizasyonun yapısıyla açıklandığı bilişsel sosyal kategorizasyon yaklaşımından farklı olarak, kategorizasyon sürecini benlikle ilişkilendiren ve bilişsel motivasyonel bir model olarak sunulan Sosyal Kimlik yaklaşımının (Tajfel ve Turner, 1979) “özdeşleşme hipotezi” de bu çalışmada sınanmıştır. Son olarak çapraz kategorizasyon durumunda ortaya çıkan sosyal mesafe ve sosyal temas değişkenlerinin etkisi de araştırmada ayrıca ele alınmaktadır.

Sonuç olarak, gruplar arası önyargıyla ilgili laboratuvar ortamında yapılan çalışmalardan hareketle oluşturulmuş dört kuramsal yaklaşımın bazı temel hipotezlerinin gerçek hayattan gruplar üzerinden sınanması bir ihtiyaç olarak görülmüş; bu ihtiyaç da, böylesi bir sınama için oldukça elverişli bir örnek olduğu düşünülen Kürt aşiret grupları (Ertuşi ve Pinyanişi aşiretleri) örneklem olarak değerlendirilmiştir.

1.2 TEMEL KAVRAMLAR

1.2.1 Kalıpyargı ve Önyargı Kavramları

Önyargı (*prejudice*), bir grup üyesine, sahip olduğu grup üyeliği dolayısıyla yöneltilen olumlu ya da olumsuz tutum, inanç ve duygulardır (Baron ve Byrne, 2000: 210). Önyargının temelini “kalıpyargı”lar (*stereotip-stereotype*) oluşturur. Kalıpyargıları anlamadan önyargıyı anlamak pek mümkün değildir. Peşin hükümlere dayanan kalıpyargılar, katı ve genellikle hatalı olan genellemelerdir. Kalıpyargılara dayanarak izlenimler oluşturmak, zihinsel kapasitenin boşa kullanılmasını engeller. Doğaları gereği bilişsel ekonomiye ihtiyaç duyan insanlar kalıpyargıya toplumsal hayatın her alanında başvurmaktadır. Bilişsel psikoloji alanındaki bilgi, model ve teorileri sosyal hayatla bağlantılı olarak değerlendirmeyi hedef almış olan sosyal biliş yaklaşımı, sosyal gruplara ilişkin izlenim ve yargılara kestirme yoldan ulaşmaya yarayan kalıpyargılama süreçlerini ve bunların sonuçlarını inceler. Önyargı, belli bir grubun genel özelliklerini temsil eden kalıpyargıların -bireysel farklılıklar göz ardı edilerek- tüm üyelere genellenmesi sonucu oluşur. Bir grup hakkındaki kalıpyargı o grubun zihinsel temsili işlevini görür (Augustinos, Walker ve Donakhue, 2006: 242). İnsanlar, diğer insanların cinsiyetini, ırkını ya da yaşını zihindeki hali hazırda var olan kategoriler aracılığıyla hızlı bir şekilde tanımlamaktadırlar. Bir grup hakkındaki kalıpyargı, o grup hakkında kestirme yoldan (*heuristics*) bilgi sağlar (North ve Fiske, 2012: 82).

1.2.2 Kategorizasyon Süreci

Kategorizasyon, basitçe, bir şeyin neyle benzer ve nelerden farklı olduğunu anlamaya yönelik olarak gerçekleşen bilişsel bir süreç olarak tanımlanabilir. Başka bir deyişle, kategorizasyon, hangi uyarıcıların benzer, hangilerinin ise farklı olduğunu belirleme sürecidir (McGarty, 1999: 1). Bilgi işleme sürecini kısaltmanın en kolay ve etkili yolu, uyarıcıları benzerliklerine göre kategorilere ayırarak algılamaktır. Bu tür bir algı, bilgi işleme sürecinde belleğin yükünü hafifletip bilişsel tasarruf sağlar. Yani, kategorizasyon, minimum bilişsel efor ile maksimum bilgi elde etmenin bir yoludur (Hewstone ve ark., 1996: 56-7). Diğer yandan, kategorizasyon süreci insanlara karmaşık ve çoğu zaman tahmin edilemez özellikteki bilgiyi zihinsel düzeyde yapılandırma, belli bir düzene sokma ve tahmin edilebilir kılma işlevine de sahiptir (Rosch, 1978: 3). Kategorizasyonun en temel amacı uyarıcılar arasındaki sınırsız farklılıkları azaltıp bilişsel olarak kullanılabilir hale sokmaktır (Rosch, 1978: 4). Bunun önemli bir sonucu, aynı

kategori içindeki uyarıcılar arasındaki farklılıkların ve farklı kategorilerdeki uyarıcılar arasındaki benzerliklerin göz ardı edilmesidir. Kişi belli bir oluşumun içindeki farklılıkları o oluşumun diğerleriyle sergilediği farklılıktan daha az olarak algıladığında, o oluşum içindeki birimleri bir kategori üyesi olarak görür. Bu sürece “meta-kontrast” (*meta-contrast*) adı verilir (Leonardelli ve Toh, 2015: 71).

Tajfel’in (1969) gruplar arası önyargının bilişsel yönünü incelemek amacıyla yaptığı bir araştırmada katılımcıların aynı kategori içinde olan uyarıcılar arasındaki benzerlikleri ve farklı kategorilere düşen uyarıcılar arasındaki kategorik farklılıkları olduğundan daha abartılı bir şekilde algıladığı sonucuna ulaşılmıştır (akt., Oakes ve Turner, 1980: 295). Kategorizasyon, bilgiyi kolay ve hızlı kodlamanın yanı sıra, onu geri çağırıp kullanma, algılama, düşünme ve karar verme süreçlerinde de bize rehberlik eder (Spears ve Haslam, 1997: 182). Ancak, insanlar pasif bilgi alıcıları değil, gelen bilgiyi anlamlı bütünler şeklinde yapılandıran etkin birer örgütleyicidir (Dönmez, 1992: 132). Dolayısıyla, insanların dünyayı kategoriler şeklinde algılama eğiliminin toplumsal hayata yansımaları önyargı ve ayrımcılık şeklinde olur; çünkü insanların kategorik olarak değerlendirilmesi onların bireysel farklılıklarını yok sayıp dahil oldukları kategorinin genel özellikleriyle algılanmaları anlamına gelir.

1.2.3 Sosyal Kategorizasyon Süreci

Sosyal kategorizasyon, nesnelere sınıflandırılması sürecinden farklı olarak, “benliğe” referansta bulunulur. Sosyal çevresini “algılayan” kişi için benliğin dahil olduğu bir “biz” kategorisi, bir de benliğin dahil olmadığı kategori olan “onlar” şeklinde bir sosyal kategorizasyon bağlamı vardır (Leonardelli ve Toh, 2015: 70).

İnsanlar, sosyal dünyalarıyla ilgili öznel belirsizliği azaltıp toplum içindeki yerlerini bilmek gibi bir motivasyonla güdülenirler (Hogg, Abrams, Otten ve Hinkle, 2004: 256). Kişinin dahil olduğu gruplar sosyal bağlamda geçerli ve kabul edilebilir davranış çerçevesini çizerek belirsizliği azaltan kurallara (normlara) sahiptir. Kişinin nasıl davranması gerektiği belli gibidir (Hortaçsu, 1998: 94). Bireyler, hem kendilerinin hem de diğer insanların da kim olduğunu ve nasıl davranacaklarını bilme ihtiyacı içerisindeyler (Hogg ve ark., 2004: 256). Sosyal kategorizasyon süreci, toplumsal çevremizi netleştirip kimlerin bize benzediğini, kimlerin ise bizden farklı olduğunu belirlememizi sağlama gibi bir işleve sahiptir. Böylece, kimlere güvenip kimlere güvenmememiz gerektiğini öğrenip

buna uygun ilişkiler geliştiriyoruz. Sosyal kategorizasyonun bir diğer işlevi de, kendimiz hakkında bilgi edinme, kendimizi tanıma ve ifade etmeyi kolaylaştırmasıdır. Diğer insanları belli kategorilerin üyesi olarak algıladığımız gibi, kendimizi de kategorize ederiz (Brown, 1997: 222).

1.1.2.1 Sosyal Kategorizasyon Süreci ile Önyargı ve Ayrımcılık Arasındaki İlişki

İnsanların toplumsal çevresini algılamada kullandığı sosyal kategorizasyon önyargılı düşüncenin ilk basamağını oluşturur. Çünkü tutumun bilişsel yönüne işaret eden kalıpyargılar kategorizasyon sonucu iç grup ve dış grup ile ilgili zihinde belirginleşen şemalardan hareketle geliştirilir (Gürel, 2011: 106).

Kişi birini kategorize ettiğinde artık ona kişisel özellikleri olan bir birey gibi değil, kategorize edildiği grubun prototip gözlüğünden bakar. Çünkü o kişi kişisellikten arındırılmış, homojen bir grubun bir üyesidir. Dış grup üyeleriyle ilgili prototip temelli algı genel olarak kalıpyargılaştırma (stereotiplendirme-*stereotyping*) olarak isimlendirilir. Kalıpyargılar sosyal kategorik değerlendirmelerdir; insanların grup üyelikleri ile algılanması durumudur. Yani, aynı grubun içindeki tüm insanlar kategorik olarak o grubun özellikleriyle ifade edilir, her bir üye o grubun bir temsilcisi olarak görülür ve bir grupla ilgili tüm kalıpyargılar o gruptaki herkes için geçerlidir (Turner, 1999: 26). Kalıpyargılar yanılgısal ilişkiye (*illusory correlation*), yani, kişinin grup üyeliğiyle ilgili olmayan davranışlarının da grupla ilişkilendirilip grup kalıpyargılarına uygun bir şekilde algılanmasına yol açabilirler (Hortaçsu, 1998: 241).

Algı, inanç, duygu, tutum ve davranış gibi özelliklerden oluşan grup prototipi bir grubu ifade eden ve onu diğer gruplardan ayıran nitelikler bütünüdür. İnsanlar sosyal kategorileri bilişsel düzeyde birer prototip olarak temsil eder (Hogg ve Vaughan, 2011: 446). Prototipler, meta-kontrast ilkesine göre oluşmuş sosyo-bilişsel yapılardır (Hogg ve ark., 2004: 252). Yani, üyelerin abartarak vurguladığı grup içi benzerliğin ve gruplar arası farklılığın vücut bulmuş halidir (Hogg ve Vaughan, 2011: 446).

Kategorizasyon şemaların, şemalar kalıpyargıların, kalıpyargılar da tutumun duygusal yönüne işaret eden önyargılı düşüncenin temelini oluşturur (Gürel, 2011: 106-7). Bunun sonucunda da, gruplar arası gerginliğin başlangıcına kaynaklık edecek dış grubun homojenleştirilmesi ve insanlık dışı kılınması (*dehumanization*) süreci ortaya çıkar.

Böylelikle, karşı grubun tüm bireyleri aynı ayrımcı muameleyi görür. Burada anahtar kavram sosyal kategorizasyon değişkenidir (Tajfel, 1982: 21-22).

1.3 SOSYAL PSİKOLOJİ ALANINDA ÖNYARGI ARAŞTIRMALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Herhangi bir sosyal grup üyesine karşı, sadece ve sadece o grubun üyesi olması nedeniyle geliştirilen bir tutum (Baron ve Byrne, 2000: 211) anlamına gelen önyargı, sosyal psikolojinin en önemli çalışma konularından biri olagelmıştır. 1920'lerden günümüze, tarihsel gelişmelerin ve toplumsal değişimlerin de etkisiyle, çeşitli dönemlerde önyargıyla ilgili farklı teorik yaklaşımlar hakim olmuştur. Sosyal psikoloji alanında önyargıyla ilgili ortaya atılan kuramsal yaklaşımları, en genel şekilde, bireyci ve kolektivist olmak üzere iki kategoriye ayırmak mümkündür (Ehrlich, 1973; akt., Duckitt, 2012: 1182). Bireyci kuramlar, bireyi temel açıklama birimi olarak ele alarak önyargıyı bireyin biliş ve kişilik gibi psikolojik iç süreçleri (*intra-individual*) ile açıklar. Bu tür kuramlar önyargının sadece birey düzeyindeki açıklamaları üzerinde durduğu için indirgemecilik eleştirisini almıştır. Diğer yandan, kolektivist kuramlar, önyargıyla ilgili açıklamalar üretirken kişinin psikolojik iç süreçlerinin yanı sıra, grup, gruplar arası ilişkiler ve kültür gibi makro düzeydeki toplumsal unsurlara da atıfta bulunur. Kolektivist kuramlar, sosyal psikolojinin mikro analiz düzeylerini (birey içi ve kişiler arası) makro analiz düzeylerine (konumsal ve kültürel/ideolojik) eklemeyerek kullanırlar (Hogg & Vaughan, 2011: 44).

Tarihsel perspektiften bakıldığında, gruplar arası ilişki çalışmalarındaki baskın eğilimin 1950'lerin ortalarına kadar bireysel öz saygıyı koruma ve egoyu savunmada iç ve dış gruplara karşı tutumun rolünün vurgulanması olduğu görülür. 1970'lerden sonra ise, olumlu benlik gibi motivasyonel açıklamalar ve kategorizasyon süreçleri gibi bilişsel nitelikli açıklamalar daha popüler hale gelmiştir (Brewer ve Kramer, 1985: 220).

1.3.1 Bireyci Kuramlar

1920'lere kadar gruplar arasındaki en önemli ve problematik farklar etnik köken farklılıkları olarak görüldüğünden, sadece farklı etnik kökenler arasındaki önyargı çalışmalarına konu olabilmıştır. Bu dönemde Amerika'da yapılan önyargı çalışmaları daha çok siyahîlerin yetersizliğine dikkati çeker ve önyargının kaçınılmaz olduğunu söyler. Thomas Garth'ın 1925'te 73 araştırma üzerinde gerçekleştirdiği bir literatür taramasına

göre, o dönemdeki araştırmalar daha çok, zeka kapasitesi bakımından beyaz ırkın siyah ırka üstünlüğünü ispatlamaya yönelik olmuştur (akt., Duckitt, 1992: 1185). Avrupa ve Amerika'daki bazı tarihsel gelişmelerin ve toplumsal olayların da etkisiyle, araştırmacılar ancak 1920'lerden sonra önyargı kavramını beyazların siyahilere karşı irrasyonel ve haksız bir tepkisi olarak ele alabilmiştir (Duckitt, 1992: 1183).

1930'lardan 1940'lara kadar geçen süre içinde, önyargıyı kişinin dürtü, arzu, korku gibi psikolojik iç süreçleriyle ilişkilendiren psikodinamik geleneği temsil eden yaklaşımlar egemen olmuştur (Duckitt, 2012: 1185). Örneğın, Yale grubu olarak anılan Dollard ve ark. (1939), önyargı ve ayrımcılığı açıklamak amacıyla Engellenme-Saldırganlık Kuramı'nı (*Frustration-Aggression Theory*) ortaya attı. Bu kurama göre, kişinin hedefine ulaşma çabasının bir engellenmeyle karşılaşması zihinde bir gerilim ve dengesizlik yaratır. Bireyler, aktive olmuş psişik enerjinin katarsise ulaşamaması sonucu oluşan bu gerilimi kendilerine karşılık ver(e)meyecek zararsız bir günah keçisine (azınlıklara) saldırganlık sergileyerek boşaltma ve dengeyi sağlama yoluna giderler (akt., Hogg & Vaughan, 2011: 413).

1950'lerden 1960'lara kadar ise, önyargıyla ilgili daha çok, kişilik temelli açıklamalar üretilmiştir. Adorno ve ark. (1950) önyargının, aşırı derece katı ve disiplinli aile ortamında yetiştirilen çocuklarda gelişen patolojik bir kişilik örüntüsü olan "otoriter (yetkeci) kişilik" yapısından kaynaklandığını öne sürdü. "Otoriteriyen Kişilik Kuramı" olarak tanınan bu kurama göre, patolojik kişiliğe sahip bu insanlar statü ve payeyi önemseyerek otorite figürlerine itaat ederken bütün azınlıklara karşı önyargılıdırlar ve çocukluk yıllarında bastırılmış nefretlerini de nibeten daha zayıf olan bu azınlık gruplarına yöneltirler (Tajfel ve Turner, 1979: 27-8). Daha sonra Rokeach (1960) de Adorno ve arkadaşlarının kuramına kısmen benzeyen, önyargıyı kategorik ve katı düşünme tarzı anlamındaki "dogmatizm" ile açıklayan bir kuram ortaya attı.

1.3.2 Kolektivist Yaklaşımlar

Şimdiye kadar ele alınan teoriler önyargı ve ayrımcılık gibi gruplar arası davranışı birey-içi özellikler ile açıklamaktadırlar. Gruplar arası olguları kişiler arası ilişkilere referansta bulunarak açıklamaya çalışan teorilerin isabetli tahminler yapma olasılığı azdır; çünkü kişiler arası ilişkiler üzerinde belli bir etkisi olan değişkenlerin gruplar arası ilişkiler üzerindeki etkisi daha farklı olabilir. Örneğın, benzerlik, kişiler arası ilişkiler düzeyinde

çekiciliğe neden olurken, gruplar arası ilişkiler bağlamında grubun ayırt ediciliğine bir tehdit olduğu için gruplar arası ayrımcılığa yol açabilir (Hewstone ve Greenland, 2000: 138). Bunun için de gruplar arası davranışın kişiler arası ilişkilerden farklı bir analiz düzeyinde incelenmesi gerekir (Tajfel, 1979: 34).

Öte yandan, kolektivist yaklaşımların sosyal psikoloji disiplini içinde belirmesi uzun zaman almıştır. Gerard ve Miller 1967 yılında, gruplar arası ilişkiler alanında yapılan deneysel çalışmaların sayısını öğrenmek amacıyla yaptıkları literatür incelemesinde araştırmacıların laboratuvar ortamında gruplar arası bağlamı oluşturmakla ilgili yaşadıkları metodolojik zorluklardan dolayı bu alanda fazla çalışma yapılmamış olduğunu rapor etmektedirler (Doise, 1988: 99).

Türkiye kökenli bir sosyal psikolog olan ünlü Muzafer Sherif (Muzaffer Şerif Başoğlu) sosyal psikoloji alanında önyargı ve ayrımcılığı grup düzeyinde ele alan ilk araştırmacılardan biridir. Bireyci yaklaşımlara alternatif olarak Sherif (1966), Gerçekçi Grup Çatışması Kuramı'nı ortaya attı (bkz., Tajfel ve Turner, 1979: 33; Hogg ve Abrams, 1998: 41). Bu kurama göre, önyargı ve çatışma sınırlı kaynaklar üzerindeki rekabetten kaynaklanır. Özellikle de, “sıfır toplamlı rekabet” (*zero-sum game*) koşullarında, yani, bir grubun kazancına neden olan şeyin diğer grubun zararına olduğu durumlarda gruplar arası önyargı ve çatışma kaçınılmaz hale gelmektedir (Hogg ve Abrams, 1998: 41).

Sherif'in bu önemli kuramının belirlediği yön doğru olmasına karşın, 1970'ler ve 1980'lerde sosyal psikoloji alanına insanların “bilişsel cimri”ler olduğunu vurgulayan sosyal biliş yaklaşımı egemen oldu (North ve Fiske, 2012: 83). Son kırk yılda Amerika'da stereotip, önyargı ve gruplar arası ilişkiler konusunda yapılan teorik ve deneysel çalışmalara bu yaklaşım damgasını vurmuştur (Park ve Judd, 2005: 108). Bilişsel yaklaşıma göre, önyargının temelinde insan zihninin “kategorik düşünme eğilimi” yatar (İlhan ve Çevik, 2013: 54). Bilişsel psikoloji alanındaki gelişmelerden etkilenen Tajfel ve arkadaşları gruplar arası ayrımcılığın ortaya çıkması için gerekli ve yeterli (minimal) şartların neler olduğunu tespit etmek amacıyla 1971'de “minimal grup paradigması” (MGP) isimli düzenlemeyi içeren bir laboratuvar deneyi hazırladı. Aşağıda ayrıntılı olarak tanıtılan bu paradigmada ana fikir, kategorizasyon sürecinin önyargının ortaya çıkmasında gerekli ve yeterli şart olduğu görüşüdür (Hogg ve Abrams, 1998: 41). Gruplar arası ilişki olgusunun bilişsel süreçlerle ilişkisine odaklanan MGP ile üretilen bulgular, gruplar arası

ilişkiler alanında yapılan deneysel araştırmalarda büyük bir artışa neden oldu (Hogg, Abrams, Otten ve Hinkle, 2004: 249).

MGP adı altında yapılan deneylerden edinilen bulgular 1970'lerin sonunda bilişsel-motivasyonel bir model olarak tanıtılan Sosyal Kimlik Teorisi'nin (SKT) bir anlamda temelini oluşturmaktadır (Tajfel ve Turner, 1979: 38). SKT, özelde önyargı, genelde ise gruplar arası ilişkiler alanındaki bilimsel araştırmalarda adeta çığır açmıştır. Kuramın önerilmesinin ardından, 1980'lerin sonunda büyük bir araştırma ve yayın artışı gözlemlendi (Hogg, Abrams, Otten ve Hinkle, 2004: 249). Dovidio, Hewstone, Glick ve Esses (2010) sosyal psikolojinin dört önemli dergisinde yaptıkları bir taramaya göre, 1990'larda önyargı ve stereotip ile ilgili araştırmalarda artışın dramatik nitelikte olduğu ve 10 yıllık süre içinde daha öncekinin iki katı kadar araştırma yayımlandığı sonucuna ulaştılar. Başka dergilerde yapılan bir diğerk taramaya göre başlığında "gruplar arası ilişkiler" kelime grubu bulunan yayın sayısı 1970'lerde 24 tane iken, 1980'lerde bu sayı 49'a, 1990'larda ise 76'ya tırmanmıştır (Dovidio, Newheiser ve Leyens, 2012: 408). Moreland, Hogg ve Hains (1994; akt., Hortaçsu, 1998: 31)'in yaptığı bir taramaya göre, 1975'ten 1993'e kadar geçen 18 yıllık süre zarfında sosyal psikoloji alanında yapılan 707 grup çalışmasının %38'ini gruplar arası ilişkiler konusundaki çalışmalar oluşturmaktadır.

SKT'nin dışında, önyargıyı özsaygı ile ilişkilendiren bir diğerk önemli güncel yaklaşım da Terör Yönetimi Kuramı'dır. Bu kurama göre kişiyi ölüm duygusundan uzaklaştırarak ihtiyaç duyduğu öz saygıyı ona sağlayan kültürel değerlere tehdit oluşturan dış unsurlar (farklı kültür ve yaşam biçimi gibi) bu değerlerin haklılığına inanmış kişilerde aşırı derece önyargı ve düşmanca davranışa neden olur (Greenberg, Solomon, Pyszczynski ve McGregor, 1997: 25-6)

Önyargıyı açıklamada son yıllarda başvuru alan önemli yaklaşımlardan bir diğerk de toplum içindeki bazı grupların diğerklerinin üstünlüğünü kabul etmesi gerektiği yönündeki bir eğilime dikkat çeken Sosyal Baskınlık Kuramı'dır (Sidanius & Pratto, 1999). Bu kurama göre, başta aile içi yetiştirme tarzı olmak üzere, çeşitli toplumsallaşma süreçleri insanlarda eşitsizliğe katkı sağlayan bir eğilimin gelişmesine neden olur. Araştırmacılar bu eğilimi "sosyal baskınlık yönelimi" ölçeği ile ölçebilir.

Yapılan incelemelere göre, son zamanlarda önyargı ile ilgili psikodinamik yaklaşımların kullanıldığı çok az sayıda çalışma yapılmıştır. 2000'li yıllarda daha çok bilişsel öğelere odaklanan yaklaşımlar kullanılmaktadır (İlhan ve Çevik, 2013: 55).

1.4 ÖNYARGIYI AZALTMAYA YÖNELİK SOSYAL PSİKOLOJİK YAKLAŞIMLAR

Gruplar arası çatışmayı azaltmaya yönelik yapılan iki önemli sosyal psikolojik müdahale vardır. Bunlardan birincisi sosyal kategorizasyonun yapısını (dekatégorizasyon, rekategorizasyon ve çapraz kategorizasyon) değiştirmek; diğeri önceden aralarında bir düşmanlık (*hostility*) olan gruplar arasında belli koşullar altında temas sağlamaktır (Hewstone ve Greenland, 2000: 136). Her iki yaklaşım da gruplar arası algı ve davranışın çeşitli yönlerini değiştirmeye yöneliktir.

1.4.1 Ortak Üst Grup Kimliği Modeli

Bu model, gruplar arası önyargı ve ayrımcılığı azaltmaya yönelik çalışan araştırmacıların sosyal kimlik kuramından esinlenerek geliştirdiği ve gruplar arası ilişkilerin olumlu yönde geliştirilmesinde bir araç olarak kullanılabileceğini iddia ettiği bir modeldir (Hewstone ve Greenland, 2000: 141). Bu modelde basit bir şekilde yapılmış “biz ve ötekiler” ayrımı üzerinden ikisini de kapsayan bir “biz” algısı yaratılır ve önceki dış grubu da kapsayan bir ortak üst kimlik algısı oluşturulur. Buradaki amaç minimal grup çalışmalarında bulguların sosyal kategorizasyonun etkisini gruplar arası sınırları manipüle ederek ortadan kaldırmaktır. Önyargı, tek kategoride iki kategoriye oranla daha azdır ve önceki dış grup üyeleri daha çekicidir (Hewstone ve Greenland, 2000: 141). Böyle bir durumda kişiler üst grup kimliğiyle daha fazla özdeşleşir ve bu kimliği daha önemli görür. Dolayısıyla da, alt grup kimliği arka planda kalır, bunun yerine üst grup kimlik ön plana çıkarılır (Paluck ve Green, 2009: 346-47).

1.1.2.2 Ortak Üst Grup Kimliği ile İlgili Araştırma Sonuçları

Gruplar arası çatışmanın sebepleriyle ilgilenen Muzaffer Sherif gruplar arasındaki “işbirliği” ve “rekabet” gibi farklı ilişki türlerine etki eden faktörlerin neler olduğunu incelemek amacıyla 1954’te “Hırsızlar Mağarası” (Robbers’ Cave) adıyla tanınan ve üç evreden oluşan bir alan deneyi hazırladı. Bu deneyi yapan Sherif’in diğeri bir hedefi de gruplar arasında ilişki türünün değişmesiyle beraber grup üyelerinin davranışlarının da buna paralel olarak sistematik bir şekilde nasıl değiştiğini izlemektir (Brown, 1997: 194). Bu araştırma ortalama 12 yaşlarında, herhangi belirgin bir saldırganlık eğilimi olmayan, uyumlu ve daha önce birbirini tanımayan erkek çocuklarla yapılmıştır. Araştırma öncesinde deney hakkında çocuklara herhangi bilgi verilmemiş ve yaklaşık üç hafta süren araştırma boyunca çocuklara bir deneyde olduklarını sezdirmemeye özen gösterilmiştir.

Böylece, çocukların, deneyin yapıldığı yaz kampına tatil için gittiklerini düşünmeleri sağlanmıştır.

Araştırma, kampın birbirini görmeyen farklı bölgelerine getirilen iki grup çocuğun yerleşip kendi aralarında kaynaşmasıyla başlamıştır. Gruplar birbirini görmemekte ve birbiriyle temas etmemektedir; ama zaman içinde birbirinin varlığından haberdar olmaktadır. Birinci evre olan araştırmanın bu bölümünde çadır kurma, yemek hazırlama gibi kamp ihtiyaçlarının giderilmesi için her kişi belli sorumluluklar (rol) almıştır. Kampın her iki ayrı grubu da kendi içinde hazırladıkları çeşitli aktiviteler sırasında kendine özgü normlar oluşturmuş ve liderlerini belirlemiştir (Tajfel ve Turner, 1979: 37). Deneyin ikinci evresinde gruplar arasında halat çekme ve futbol maçı gibi çeşitli ödüllü yarışmalar düzenlenmiştir. Bu yarışmalarda sadece kazanan grup ödül almıştır; böylece, birinin kazanması için diğerinin kaybetmesinin gerektiği algısı yaratılmıştır. Yarışmalar sırasında gruplar arasında oluşan rekabet yarışmanın olmadığı zamanlarda da devam etmiş ve gruplar birbirine karşı düşmanlık geliştirip sürekli birbirinin aleyhinde davranışlarda bulunmuşlardır (Brown, 1997: 195-6). Deneyin üçüncü evresinde araştırmacılar gruplar için ortak üst hedefler belirlemiştir. Bu hedefleri bir grup tek başına gerçekleştiremeyeceğinden iki grubun işbirliği yapması gerekmektedir. Araştırmacı her iki grubun da izlemeyi çok istediği filmi getiren kamyonun çamura saplandığını ve kamyonu bağlı olan halatı grupların beraber çekerek kamyonu çamurdan çıkarmalarını gerektiğini bildirmiştir. Araştırmacı daha önce gruplar arası yarışmada kullandığı halatı burada da kullanıp çatışan ve örtüşen hedefler için bir sembol olarak kullanmıştır. Bu işbirliğiyle beraber gruplar arasında ilişkilerin olumlu yönde geliştiği gözlenmiştir (Hogg ve Vaughan, 2011: 436).

Sherif'in Hırsızlar Mağarası çalışmasında, bir grubun tek başına gerçekleştiremeyeceği ortak hedefin başarılması için işbirliği içinde hareket ettiklerinde iki grup arasındaki rekabetten kaynaklı çatışma son bulur. İki farklı grup yerine, ortak hedef doğrultusunda hareket eden tek bir grup gibi davranırlar ve böylelikle aralarındaki ayrımcılık azalır ya da ortadan kalkar. Tek bir grup gibi hareket etme olayı diğer durumlara ya da zamanlara taşımak zorunda değiller sadece geçici süreliğine de olsa üst ortak hedef doğrultusunda ortak hareket edildiği sürece bu durum devam eder (Tajfel, 1982: 21).

Öte yandan, Hüsnü'nün yüksek lisans tezi kapsamında Kıbrıslı Türklerin Rumları algılama ve değerlendirmeleri ile ilgili yaptığı gruplar arası bir önyargı ve ayrımcılık

çalışmasında; araştırmacının yaptığı Kıbrıslı Türklerin “Kıbrıslı” üst düzey kimlik manipülasyonu onların Rumlarla kendilerini benzer bulmasını sağlayamamıştır. Araştırma sonucuna göre Kıbrıslı Türkler kendilerini hiç bir koşulda Kıbrıslı Rumlarla benzer algılamamıştır. Dolayısıyla bu araştırmada üst kimlik ayrımcılığı azaltmada işe yaramamıştır (Hüsni, 2006: 112-3). Grupların belli bir üst kimlik altında birleşmesi her koşulda o gruplar arasındaki önyargı azalmaz. Ortak üst kimlik altında birleşmiş iki grup arasında eğer rekabet devam ediyorsa o gruplar mümkün oldukça birbirinden farklılığını abartılı bir şekilde vurgulayıp ön plana çıkarır. Bu da ortak üst kimliğin ön yargıyı azaltmanın tersine, arttırmada rol oynar (Brewer ve Kramer, 1985: 226).

Verkuyten ve Yıldız (2007) ulusal ve etnik kimliklerin birbirini tamamlayan yapılar mı yoksa birbiriyle rekabet halindeki iki kimlik mi olduğuyla ilgili bir araştırma yaptı. Biriyle özdeşleşme arttıkça diğeriyle de artar mı yoksa azalır mı? Etnik ve dini özdeşleşme ile ulus ile özdeşleşme arasında negatif bir ilişki vardır. Etnik ve dini iç grupla özdeşleşme ne kadar güçlüyse bu kişilerin kendini ulus (üst) kimliğiyle tanımlaması o kadar zordur. Araştırma sonucuna göre, Türk kökenli Alman katılımcılar etnik grubuyla güçlü bir şekilde özdeşleşirken; Alman ulus kimliğiyle pek (nötr düzeyde) özdeşleşmemişlerdir. Ayrıca algılanan sosyal dışlanma ve değersizleştirme Türk kökenli katılımcılarda etnik kimlik bilinci geliştirmiş; kendi gruplarıyla özdeşleştirmeyi arttırırken, baskın olan ulus kimliğiyle özdeşleşmeyi de zayıflatmıştır (Verkuyten ve Yıldız, 2007: 1452). Araştırma sonucuna göre, Türk ve Müslüman kimlikleriyle özdeşleşme arasında pozitif bir korelasyonun olduğu da görülmüştür. İki kimlik de katılımcılar için birbiriyle ilişkili ve önemli bulunmuştur (Verkuyten ve Yıldız, 2007: 1454).

1.4.2 Sosyal Temas Hipotezi

Allport'un (1954) meşhur “Temas Hipotezi”ne (*contact hypothesis*) göre eşit statü, ortak hedefler, işbirliği, rekabetin ortadan kalkması ve bunların otorite tarafından onaylanmasının pozitif etkisi altındaki iki grup arasındaki ilişki önyargıyı azaltır. Çünkü bu koşullarda gerçekleşen gruplar arası sosyal temas, dış grup, onun değer yargıları ve yaşam tarzları hakkında ilk elden bilgi sağlayarak karşıdaki bireylerin daha derin ve detaylı bir şekilde tanınmasını sağlar (Paluck ve Green, 2009: 345). Ama eğer bu temas, gruplar arası karşılaştırmaya ve bunun sonucunda da bir grubun yoksunluk (eşitsizlik/adaletsizlik) hissetmesine yol açıyorsa, düşmanlığa da sebep olabilmektedir (Hewstone ve Greenland, 2000: 140).

1.1.2.3 Sosyal Temasla İlgili Araştırma Sonuçları

Kıbrıslı Türklerin Rumları algılama ve değerlendirmeleri konusundaki bir yüksek lisans çalışmasına göre; Türk ve Rum etnik grupları arasındaki sosyal temas Türklerin Rumlara karşı olumlu tutum geliştirmesini ve daha az önyargılı davranmasını sağlayarak daha olumlu ulusal stereotip kullanımına neden olmuştur (Hüsnü, 2006: 68). Amasya’da Alevi ve Sünni gruplarla yapılan başka bir araştırmada, özellikle bu gruplar arasındaki sosyal temasın kalitesinin söz konusu grupların üyeleri arasındaki ilişkiler üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu bulgusu elde edilmiştir (Akbaş, 2010: 96).

Güler (2013: 101), doktora tezi kapsamında Türk ve Kürt Etnik gruplarıyla yaptığı araştırmada gruplar arası temas ve gruplar arası ayrımcılık arasında negatif yönde, anlamlı bir ilişki bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Bulgular, temas arttıkça gruplar arası ayrımcılığın azaldığını ve tutumların daha olumlu hale geldiğini göstermektedir.

Verkuyten’in (2001: 567) araştırmasından elde ettiği bulgulara göre etnik grubuyla yüksek düzeyde özdeşleşen Alman (*Dutch*) çocukların kendi gruplarına diğer etnik gruplara kıyasla daha az sosyal mesafe içinde oldukları saptanmıştır. Bu SKT’nin grupla özdeşleşme düzeyi ile iç grup kayırmacılığı arasında pozitif bir ilişki olduğu savını doğrulayan bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

Sosyal temasın gruplar arası önyargıyı azaltmaya etkisiyle ilgili yapılan 515 araştırmanın meta-analiz sonuçlarına göre, temas, önyargının azalmasında ($r = .23$) önemli bir rol oynamaktadır (Pettigrew ve Tropp, 2005; akt., Akbaş, 2010: 25).

1.4.3 Çapraz Kategorizasyon Modeli

Çapraz kategorizasyon çalışmalarının kuramsal çerçevesini Doise’in (1978) geliştirdiği “kategori farklılaştırma modeli” ve Tajfel’in “sosyal kimlik modeli” (1978) oluşturmaktadır.

Sosyal kategorizasyonun önyargı ile ilgili sonuçlarını keşfeden bazı araştırmacılar çapraz kesişen kategorilerin gruplar arası ilişkileri olumlu yönde geliştirmede bir araç olarak kullanılabileceğini iddia etmektedirler (Singh, 2007: 204). Araştırmacıların bu iddialarını temellendirdiği sosyal kategorizasyon yaklaşımına göre, gruplar arası önyargının temelinde, yukarıda ayrıntılı bir şekilde anlatıldığı gibi, grup içi algılanan benzerlik ve gruplar arası algılanan farklılıklar yatmaktadır (Vescio, Judd, Chua, 2007: 140-1). Zihinsel düzeydeki bu kategorik algı farklılıkları davranış ve değerlendirme

düzeyindeki farklılaşmalarla da ilişkilidir. Kategorilerin zihinsel temsillerinin değişmesi onlarla ilgili tutum ve davranış değişikliklerini de beraberinde getirir (Doise, 1976: 147). Bu araştırmacılara göre grup içi benzerlik ve gruplar arası farklılığı belirgin hale getiren gruplar arası sınırlar silikleştiğinde ya da ön plandan çekildiğinde kategorizasyonun yarattığı önyargıda da buna paralel olarak azalacaktır. Çapraz kategorizasyon bağlamı gruplar arası sınırların ön plandan çekildiği durumlardan biridir. Kategorilerin zihinsel düzeydeki temsili basit bir şekilde iç ve dış kategori karşıtlığı yerine birbirleriyle kesişen kategoriler şeklinde olmaktadır (Dovidio ve ark., 2007: 79-80).

Çapraz kategorizasyon süreci gruplar arası farklılık ve grup içi benzerlik algısını azaltacağından grupların birbirine yaklaşmasına ve aynı kategori içindeki üyelerin birbirinden uzaklaşmasına yol açar. Böylece, benzerlik ve farklılık algısının birbirini nötralize ettiği kesişen gruplar arasında önyargılı tutum azalacaktır (Oudenhoven, Judd ve Hewstone; 2000: 293). Çapraz kategorizasyon sonucunda; biri çifte iç grup (*double-ingroup*), biri çifte dış grup (*double-outgroup*), iki de tekli iç grup/dış grup (*mixed-groups*) olmak üzere dört farklı kategori üyeliği oluşmaktadır (Vescio, Judd, Chua, 2007: 140). Hewstone ve ark.'a göre (1993) çapraz kategorizasyon ortamında grup aidiyetlerinin ön planda olduğu çifte grup içi kategorizasyon en olumlu; çifte grup dışı kategorizasyon ise en olumsuz noktada değerlendirilirken, grup üyeliğinin ön planda olmadığı tekli grup içi (örtüşen gruplar) durumunda ayırt edici davranış ortadan kalkacak ve gruplar nötr değerlendirilecektir (akt., Arkonaç, 1999: 121). İkişer düzeyden oluşan N (A/B) ve M (X/Y) kategorileri çaprazlandığında ortaya çıkan dört farklı grup üyelikleri Tablo 1'de örnek olarak verilmiştir. Normalde basit kategorizasyon koşulunda iç ve dış grup şeklinde ayrılan N ve M gruplarının üyeleri; çapraz kategorizasyon durumunda belli bir boyut üzerinden bakıldığında kişi bir kategoride iken diğer boyut üzerinden bakılınca öteki grubun üyesi olarak kendisini algılamaktadır. Örneğin, tablonun birinci (AX) grubundaki üyeler A boyutuna göre N kategorisinin üyesi; X boyutuna göre ise M kategorisinin bir üyesidir. Bu kişiler farklı kriterlere göre kendini her iki kategoridekilere benzer algılayıp aynı anda her iki kategorinin üyeliğine sahip oldukları için birini diğerine karşı kayırma ihtiyacı hissetmezler. Çünkü her iki kategori de benliğinin birer parçasıdır.

Hıristiyan ve Yahudiler arasında bir gerginliğin olduğunu düşünelim. Bu dinlere mensup işçi ve sermaye sahipleri arasında daha büyük bir çatışma ortaya çıktığında kısmen dinler arasındaki gerginliğin azalacağını tahmin edebiliriz. Çünkü böyle bir durumda

Yahudi işçiler ve Yahudi patronlar aynı dine mensup olmalarına rağmen birbirinden uzaklaşır, hatta düşman olur (sınıf temelindeki bu ayrışma Hıristiyanlar için de geçerlidir). Diğer yandan, Yahudi ve Hıristiyan işçiler kendilerini kapitalist sömürgecinin ortak kurbanları olarak göreceklelerinden birbirine sempati duyacak ve yakınlaşacaklardır (Mullen, Migdal ve Hewstone; 2001: 721).

Tablo 1 Çapraz Kategorizasyon Sonucu Ortaya Çıkan Grup Üyelikleri

		M	
		X	Y
N	A	1. Grup AX	2. Grup AY
	B	3. Grup BX	4. Grup BY

Yapılan antropolojik çalışmalar, kabilelerden oluşan toplumlarda çifte grup üyeliklerinin (aynı anda iki kabileye mensup olma durumu) bu kabileler arasındaki düşmanlık ve çatışmayı azalttığını gösteren bulgular ortaya koymuştur. Bu tür geleneksel toplumlarda çifte grup üyelikleri dış (*exogamous*) evlilikler yoluyla meydana gelir. Kişi belli bir kritere göre bir kabilenin (evlilikten önce) üyesi iken, diğer bir kritere göre (evlilikten sonra) başka bir grubun üyesi olup aynı anda iki gruba birden mensup olmaktadır (Tajfel, 1982: 29).

1.1.2.4 Çapraz Kategorizasyon Konusundaki Araştırma Sonuçları

Kesişen çapraz yapıları; sosyal psikoloji alanında ilk defa Deschamps ve Doise (1978; akt., Crips ve Hewstone, 2007: 10-11) basit ve çaprazlanmış kategorizasyon durumlarında gruplar arası önyargının düzeyini karşılaştırmak için deneysel ortamda incelediler. Bu çalışmanın basit kategorizasyon durumunda masanın etrafına denekleri 6 kız ve 6 erkek çocuk şeklinde yerleştirildi. Diğer yandan çaprazlanmış kategorizasyon durumunda ise aynı işlem bu sefer 3 kız 3 erkek çocuğa mavi, diğer 6 çocuğa da kırmızı kalem verilerek yapıldı ve deneklere “kırmızılar” ve “maviler” grubu olarak hitap edildi. Deneklere cinsiyet ve renkten oluşan bu dört grubun performanslarını grupların yaptığı

kâğıt kalem görevi üzerinden ayrı ayrı değerlendirmeleri söylendi. Bu değerlendirmeden sonra, katılımcı çocuklardan kendi cinsiyet gruplarının ve diğer cinsiyet gruplarının özellikleri olarak düşündükleri bir sıfatlar listesi oluşturmaları istendi. Bulgular, basit kategorizasyon olan birinci durumda katılımcı çocukların kendi cinsiyet grubunun performansını karşı cinsiyetin performansından daha olumlu değerlendirdiklerini göstermektedir. Ancak, bu ayırt edicilik cinsiyet kategorizasyonun renk kategorizasyonu ile çaprazlandığı ikinci durumda ortadan kaybolmaktadır. SKT, ayırt ediciliğin sadece kısmen örtüşen gruplar arasında azalacağını, iki kategorizasyon kriterine göre farklılaşan gruplar arasında ise güçlü bir şekilde devam edeceğini öngörüyordu. Ama bu araştırmada denekler bütün gruplara eşit davranmışlardır. Ayrıca, denekler, deneysel görevin dışında olan cinsiyet grubunun genel özelliklerini olumlu değerlendirerek ayırt edici davranmaya devam etmişlerdir (Deschamps ve Doise, 1978: 141-5).

Yukarıdaki araştırma Brown ve Turner (1979) tarafından yöntemsel açıdan eleştirilmiştir. Bu eleştiriler renk ve cinsiyet kategorizasyonunun katılımcılar için eşit psikolojik anlamlılığa sahip olmadığı ve araştırmanın deneysel düzeninin katılımcılar için oldukça karmaşık olduğu şeklindedir. Ayrıca, Brown ve Turner'a göre, katılımcılar kısmen örtüşen iki gruba ve çifte dış gruba karşı basit kategorizasyon ortamında olduğuna benzer bir düzeyde ayırt edici davranacaklardır. Bu hipotezlerini test etmek için Doise ve Deschamps'ın deney düzenine benzer şekilde, laboratuvar ortamında (eşit psikolojik öneme sahip) iki kategoriye çaprazlayarak bir deney yapmışlar; ama tahmin ettikleri sonuca ulaşamamışlardır. Brown ve Turner'ın bu deneyinde (hipotezlerine uygun şekilde) çifte dış gruba karşı yapılan ayırt edici davranış güçlü bir şekilde devam etmiş; ama tahminlerinin aksine, örtüşen kategorilere karşı gruplar arası ayırt edici davranış ortadan kalkmıştır.

Vanbeselaere (1987) çapraz kategorizasyon çalışmalarının teorik temellerini oluşturan iki yaklaşımın hipotezlerini test etmek için ve Deschamps ile Doise'in 1978'deki deneyine getirilen metodolojik eleştirileri de göz önüne alarak eşit psikolojik öneme sahip iki kategorinin çaprazlandığı bir deney hazırladı. Deneyin birinci koşulunda; *renk* ve bireyler arasındaki *benzerlik* üzerinden her birinin iki düzeyi olan iki kategori oluşturuldu. Araştırmacı katılımcıların bir kısmına rastgele kırmızı, bir kısmına da yeşil kalem vererek “*kırmızılı*” ve “*yeşilli*” adında iki grup oluşturmuştur. Diğer basit kategori şeklini de oluşturmak için başka katılımcılara üzerinde orman ve sahil olan iki farklı slayt gösterilmiş; sonra da katılımcıların bu slaytlara yaptıkları yoruma göre bazılarında

ormandan diğerlerine sahilden etkilendiğini, birey olarak buna eğilimli olduğunu söylemiştir. Bunun için bunların da resimler hakkında yaptıkları tarifler üzerinden “*deniz*” ve “*orman*” diye iki farklı gruptan oluştuğunu söylemiş ama aslında deneklerin yaptıkları tarifler hiç dikkate alınmadan rastgele onlar da renk kategorisindeki gibi iki gruba ayrılmıştır. Araştırmacının burada amaçladığı şey renk üzerinden oluşturulan iki kategoriye denk iki kategori daha oluşturmaktır. Deneyin ikinci koşulunda; oluşturulan iki düzeyli bu iki kategori çaprazlanmış ve her katılımcının örtüşen ya da örtüşmeyen bu dört gruptan hangisine ait olduğu tahta üzerinde çizilerek deneklerin zihninde netleştirildi. Buradaki amaç da kategorilerin nasıl çaprazlandığını deneklerin anladığından emin olmak ve bilişsel karmaşıklığı (Doise ve Deschamps'ın deneyine getirilen bir eleştiri) gidermek için tahta üzerinden çizilen görselde herkesin yerini göstererek deseni basitleştirmektir. Bu koşuldaki her grupta 12 olmak üzere (12'si çifte iç grup gibi) 48 katılımcı vardır. Üçüncü koşulda da başka katılımcıların birey olarak (gruplara ayrılmadan) soruları cevaplaması istenmiştir. Katılımcılara algı testi denilen, farklı uzunluktaki çubukların olduğu 22 slaytın gösterileceği ve bunların hangisinin daha uzun olduğunu tahmin etmelerini isteyecekleri anlatılmıştır. Sonra da her katılımcının önce kendi grubu sonra da diğer grupların bu testte nasıl bir performans sergileyeceğini derecelendirmeleri (puanlandırmaları) istenmiştir. Bu görev üzerindeki değerlendirme dışında katılımcıların genel değerlendirme adı altında; hangi gruba ne derece ait olmayı istedikleri, hangi grubun ne kadar dostça olduğu gibi sorular içeren başka bir değerlendirme yapmaları da istenmiştir. Deney sonucundan edinilen bulgulara göre her iki basit kategorizasyon koşulundaki katılımcılar hem algı testi üzerinden hem de genel olarak yapılan değerlendirmede kendi grubunu kayırıp performansını yüksek değerlendirmiş ve ayırt edici davranmıştır. Çapraz kategorizasyonda ise her iki değerlendirmede de örtüşen gruplarda gruplar arası ayrımcılığın anlamlı şekilde azaldığı görülmüştür. Katılımcıların bireyselleştirildiği üçüncü koşulda ise bireyler diğer kişileri kendinden daha iyi değerlendirmiş, ama bu araştırmacılar tarafından katılımcının kimliği belli olduğu için beklentilere uygun davrandığı şeklinde yorumlanmıştır (Vanbeselaere, 1987: 147-155).

Diehl'e (1990: 264) göre, Deschamps ve Doise'un ve Vanbeselaere'in bu çalışmalarında katılımcıların dört farklı grubu aynı anda değerlendirmek zorunda olmaları işi zorlaştırdığından; denekler gruplar arasındaki bu farklılaşmayı görmezden gelebilirler. Diehl bu karmaşıklığı gideren katılımcılar arası sade bir çalışma deseniyle her denekten

sadece iki grubu değerlendirmeleri istenmiş (bazıları örtüşen grup ile çifte iç grubu, bazıları çifte iç ve dış grubu gibi). Böyle bir durumda grup üyeleri kendilerinden tamamen farklı olan (çifte dış grup) grubu ayırt edip onlara karşı önyargılı tutumu sürdürürken; kısmen örtüşen grubu ayırt etmemiş ve iç grup olarak gördüklerinden olumlu değerlendirmiştir (Diehl, 1990: 288).

Gaertner, Mann, Dovidio, Murrell ve Pomare (1990: 697-702) yaptıkları çalışmada gruplar arası sınırın ön plandan kaldırılmasının değerlendirmeyi nasıl etkileyeceğini görmek için üç koşuldan oluşan bir araştırma düzeni tasarladılar. Birinci koşulda, üçer kişiden oluşan, birbirine denk iki grup oluşturular ve gruplar arasındaki sınırın ön planda kalmasını sağladılar. İkinci koşulda bu iki grup ortak bir üst kimliği altında kaynaştırılıp 6 kişilik tek bir grup yarattılar (böylece gruplar arası sınırlar ortadan kaldırıldı). Üçüncü koşulda da bu kişiler bireyselleştirildiler ve onlara ayrı bireyler olarak muamele ettiler. Katılımcıların bu üç koşulda yaptıkları ayrı ayrı değerlendirme sonucuna göre; sınırların ön planda olduğu birinci koşulda üyelerin diğer iki koşuldan anlamlı şekilde daha fazla grup içine tarafgir davrandıkları görülmüştür.

Crisp, Walsh ve Hewstone (2006: 3-6) çaprazlama sonucu oluşan her dört grubu da kapsayan ortak bir üst kimliğin bu dört grubun birbirini değerlendirmesini nasıl etkilediğini anlamak istemişlerdir. Yaptıkları deneyde 32 katılımcı rastgele iki kısma ayrıldı ve her bir kısım ayrı koşulda kullanıldı. Birinci koşulda grubun geldikleri üniversite adı grubun ortak üst kimliği olarak kullanıldı, ikinci koşulda ise grubun üniversite kimliği hatırlatılmadı yani üst kimliği belirlenmedi. Bu deneyin her iki koşulu için ayrı ayrı “renk” (yeşil-sarı) ve “şekil” (yuvarlak-kare) çaprazlanarak her koşul için dört grup (yeşil yuvarlak, sarı yuvarlak, yeşil kare, sarı kare) oluşturuldu. Her grupta 4 katılımcı olacak şekilde denekler çaprazlanmış gruplara rastgele dağıtıldı ve her bir katılımcının hangi grupta olduğu iyice anlaşılıp denekler grubunu benimsedikten sonra değerlendirme aşamasına geçildi. Değerlendirme formunun başına herkes grubunu yazdı. Deneklere verilen olumlu- olumsuz sıfatlar listesinde katılımcıların ayrı ayrı her dört grubu değerlendirmesi istendi. Deney sonuçlarına göre, ortak kimliğin olmadığı *kontrol grubunda* en olumlu çifte iç grup, daha sonra tekli iç grup ve en olumsuz da çifte dış grup olarak değerlendirilmiştir. Diğer yandan, ortak üst kimliğin olduğu *deney grubunda* ise tekli iç gruplar ile çifte iç gruplar eşit derece olumlu değerlendirilirken; çifte dış grup oldukça olumsuz bir şekilde değerlendirilmiştir. Yani, ortak üst kimlik çifte iç grup ile tekli iç gruplar arasındaki farkı ortadan kaldırmıştır.

Crisp ve arkadaşlarının yaptığı ikinci deneyde de çaprazlanan kategorilerin üye için algılanan öneminin değerlendirmeyi nasıl etkilediği ele alınmıştır. Araştırmacı katılımcılara 10 sosyal kategori içeren bir liste vermiş ve bunları en önemliden en önemsiz doğru sıralamaları istenmiş. Katılımcıların yarısına en önemli gördükleri iki kategori çaprazlanmış, diğer yarısı için de en önemsiz iki kategori çaprazlanmıştır. Burada da, önceki araştırmada olduğu gibi, sıradan (çok önemli olmayan) ortak üst kimliğin öne çıkartıldığı deney ve kontrol grupları oluşturuldu. Bulgular, önemsiz kategorilerin söz konusu olduğu durumda, ortak kimliğin bulunmadığı kontrol koşulunda, katılımcılar en iyi çifte iç grup, sonra tekli grup, daha sonra da en olumsuz çifte dış grup şeklinde değerlendirme yaparken, ortak kimliğin olduğu koşulda her dört grubu da eşit değerlendirmişlerdir. Katılımcılar burada alt grupları önemsiz bulduklarından her dördünü de göz ardı ederek üst kimliği referans almış ve hepsini iç grup olarak algılamıştır. Diğer yandan, önemli alt grupların söz konusu olduğu durumda hem ortak kimliğin bulunduğu deney grubunda hem de kontrol grubunda en olumlu çifte iç grup, daha sonra tekli grup ve en olumsuz çifte dış grup değerlendirilmiştir. Bulgular, kategoriler kişi için önemliyse biz ve diğerleri ayrımını daha fazla yaptığını ve oluşturulan üst kimliğin etkisi alt grupların algılanan önemine bağlı olarak değiştiğini göstermektedir (Crisp, Walsh ve Hewstone; 2006: 6-10). Aynı araştırmacılar üçüncü bir deneyde de bu sefer katılımcılar için önemli, özdeşleşme düzeyi yüksek olan toplumda prestijli görülen bir üniversitenin kimliği ve öğrencilerin özdeşleşmediği (benimsemediği) sıradan bir açık öğretim kimliğini farklı iki koşulda ayrı ayrı üst kimlik olarak kullanmışlardır. Önceki araştırmadan farklı olarak, bu sefer üst kimliğin katılımcılar için önemli olmasına dikkat edildi. Bu çalışmada da kişilerin üst kimlikle özdeşleşme düzeyi ve kişi için algılanan önemi arttıkça alt gruplar (özellikle çifte iç grup-tekli iç grup) arasındaki farklar daha önemsiz bulunmaktadır (Crisp, Walsh ve Hewstone; 2006: 11-15).

Jaulin (1973), yaptığı bir araştırmasında ifade ettiğine göre iki grup (biz ve diğerleri) arasındaki evlilikler yeni yapılar oluşturuyor ve Jaulin'in "criss-crossed" diye adlandırdığı bu türden yapılar toplumda gruplar arası karşıtlığın azalmasına yol açıyor (akt., Deschamps ve Doise, 1978). Evlilikler yoluyla oluşan bu yapıların üyeleri birden çok kimliğe sahiptirler. Yani, kendileri ve diğerlerini tek bir grup kimliği referansı ile değil, birden fazla kimlikle ifade ederler. Bu yapılarıdaki örtüşen kimlik grubunun etkisi çapraz kategorizasyon çalışmaları yoluyla incelenebilir.

1.4.3.1.1 Çapraz Kategorizasyon Alanında Gerçek Hayattan Gruplarla Yapılan Çalışmalar

Arkonaç'ın (1999: 128-142) düzenlediği bir araştırmanın birinci durumunda; basit bir kategorizasyon ortamı oluşturarak katılımcıların önce kendi cinsiyet ve yaş grubunu sıfatlarla tasvir etmeleri istenmiş; sonrasında da katılımcılara aynı işlemi karşı iki grup için tekrarlanmalarını söylemiştir. İkinci durumda ise yaş (genç/yetişkin) ve cinsiyet (kadın/erkek) kategorizasyonlarını çaprazlayarak dört kategori üyeliği yaratmış ve katılımcılara kendi grubundan başlayarak her dört kategoriyi tarif etmeleri istenmiştir. Çıkan sonuçlara göre, basit kategorizasyon durumunda cinsiyetin erkek grubunda; yaşın ise yetişkin grubunda katılımcılar grup içine tarafgir davranmışlardır. Kadın kategorisi ve genç kategorisinde denekler ayırt edici davranmamışlardır. Diğer yandan çapraz kategorizasyon durumunda yetişkin kadın-genç kadın ve yetişkin kadın-yetişkin erkek grupları arasında benzerlik algısı nötralize olduğundan ayırt edici davranış ortadan kalkmıştır. Buna karşın genç kadın-genç erkek ve genç erkek-yetişkin erkek kategori üyeleri kısmen örtüşmelerine rağmen tıpkı basit kategorizasyonda olduğu gibi ayırt edici davranmaya devam etmişlerdir. Ayrıca bu çalışmada ilginç olan bir nokta da genç kadınlar, çifte dış grup olmasına rağmen yetişkin erkek kategorisindeki deneklere karşı ayırt edici davranmamışlardır. Araştırmanın yapıldığı bağlam (kültür) da göz önüne alındığında bu bulgular olumlu bir benlik kazanma arzusunun bireyi çevresini seçici algılamaya teşvik ettiği söylenebilir. Yani bu durumda katılımcılar sadece olumlu bir sosyal kimliğe ulaşmayı arttıran kategorizasyonlara dikkat etmişler, diğerlerini (çifte dış grup bile olsa) göz ardı etmişlerdir.

Curun ve Yurtdaş, (2015: 48), Arkonaç'ın araştırmasını tekrarlayan bir şekilde yaş ve cinsiyet gruplarını çaprazlayarak yaptıkları çalışmada çapraz kategorizasyonun gruplar arası ayrımcılığı ortadan kaldırmadığını gözlemlemişlerdir. Oudenhoven, Judd ve Hewstone (2000: 288-292) tarafından yapılan başka bir çalışmada üç farklı kategori (etnik köken: Alman/Türk); (din: Hristiyan/Müslüman); ve (iş statüsü: işi var/işsiz) çaprazlanmıştır. "İş sahibi Hristiyan Alman" grubuna kendi grubunun üyelerinin ve sırayla diğer gruptakilerin kendilerine ne kadar benzediğini ve onlarla ne düzeyde komşu olmak istediklerini derecelendirmeleri istenmiştir. Araştırma sonucuna göre, katılımcılar en az iki kategori boyutuna göre iç grup olan hedef kişileri kendine anlamlı şekilde benzer görüyor ve onlarla komşu olmayı istediklerini söylemişlerdir Birden fazla kategori kriterine göre dış grup olarak gördükleri kişilere karşı (bu iki soru üzerinden) tutumu da

olumsuz ve algılanan benzerlik az olmuştur. Bu arada araştırmacılar tarafından yapılan çoklu karşılaştırmalarda kategorilerin göreceli etki büyüklüğünün iki bağımlı değişken için farklı olduğu gözlenmiştir. Komşu olmayı isteme değişkeni için etnik köken katılımcılar tarafından daha çok dikkate alınırken; algılanan benzerlik değişkeni için iş statüsünün değerlendirmede daha büyük etkisinin olduğu görülmüştür (Oudenhoven, Judd ve Hewstone; 2000: 293). Bu araştırmada dikkat edilmesi gereken bir nokta, kategori farklılaşma modelinde iddia edilenin aksine, sadece bilişsel düzeyde farklı kategorilendirmenin ayrımcılık için yeterli olmadığıdır. Bulgular, her bir kategorinin kişi için algılanan öneminin ve olumlu benlik kazanmada ne kadar işe yaradığının sonuçlar üzerinde etkisi bulunduğuna işaret etmektedir.

Vanbeselaere'in motivasyonel süreçlerin etkisini daha açık bir şekilde görmek için 1992 ve 1996'da yaptığı iki deneyden edindiği bulgular araştırmacının önerdiği modelin aksine, motivasyonel süreçlerin daha erken safhada işe karıştığını gösteriyor. Bu deneylerde araştırmacı katılımcıya gruplarının performansı hakkında olumsuz geribildirim verdiğinde deneklerin ayırt edici davranışı azalırken; olumlu geribildirim verdiğinde güçlü şekilde ayırt edici davranmaya devam etmişlerdir. Yani, durumun birey tarafından bilişsel olarak nasıl algılanacağını kognitif süreçlerle eş zamanlı olarak motivasyonel süreçler de belirliyor (Arkonaç, 1999: 120)

Yakın bir zamanda Ray, Way ve Hamilton (2010: 449-452) tarafından yapılan bir çalışmada, farklı politik görüşten (demokrat-cumhuriyetçi) ve kürtaja karşı farklı tutumu olan (kürtaj karşıtı olmak- kürtaşı savunuyor olmak) yetişkin beyaz erkeklerden oluşan bir örnekleme çapraz kategorizasyonun gruplar arası önyargı ve “insan yüzü tanımada yapılan hata sayısı” üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bir görevde katılımcıların olumlu-olumsuz sıfatlar üzerinden grupları değerlendirmeleri istenmiştir. Başka bir görevde de katılımcılara bilgisayarda gösterilen ve her birinin çaprazlanan iki kategorinin oluşturduğu dört gruptan hangisine ait olduğu üzerinde yazılan 24 insan yüzü (her gruptan 8 adet) gösterilmiştir. Katılımcılara, üzerinde insan yüzü olan bu resimlere üç dakika boyunca dikkatli bakıp aklında tutmaları söylenmiştir; çünkü bunların hangi grupta olduğunu sonradan hatırlamaları gerekecektir. Araştırma bulgularına göre, değerlendirme görevinde çifte iç grup üyelerinin en olumlu, çifte dış grup üyelerinin en olumsuz, örtüşen üyeliklerin ise bu iki değerlendirmenin ortaya yakın bir noktada (nötr) oldukları saptanmıştır. Yani, çapraz kategorizasyon önyargıyı azaltmada önemli bir rol oynamıştır. Diğer yandan, insan

yüzü tanıma testinde de katılımcılar kendi çifte iç gruplarından olan kişilerin yüzünü en iyi ve en az hatayla hatırlarken; çifte dış grup ve kısmen örtüşen gruplardaki kişileri ayırt etmeksizin hepsini dış grup olarak nitelendirip, daha az ve daha hatalı (yanlış) hatırlamıştır. Burada önemli olan bir nokta da kişinin kendi grubundan olmayanı öteki olarak görüp ayrıntılara dikkat etmemesidir. Bir olasılık diğer gruptan kişilerin bilgileri otomatik bir şekilde bilişsel işlemde geçirilirken; kendi grubundan kişilerin özellikleri daha bilinçli işlenip kayıt edilmiştir.

1.5 SOSYAL KİMLİK TEORİSİ

SKT, 1940'lı yıllarda yapılan ve bireysel ihtiyaçların, motivasyonun ve değerlerin algı örgütlenmesindeki rolü ile ilgili algı çalışmaları, Sherif'in gruplar arası çatışmanın doğasını anlamaya yönelik yaptığı çalışmalar ve Marksist görüşlerden etkilenmiştir (Hortaçsu, 2007: 25). İlk kez, 1971 yılında gerçekleştirilen minimal grup çalışmaları ve bu çalışmalardan edinilen bulgulardan hareketle ortaya atılan minimal grup paradigması bilişsel-motivasyonel bir model olarak tanımlanan SKT'nin bir anlamda temelini oluşturmaktadır (Tajfel ve Turner, 1979: 38-9).

1.5.1 Sosyal Kimlik Teorisi'nin Tarihsel Arka Planı

1970'lere kadar önyargıyı gruplar arası bağlam temelinde inceleyen tek sosyal psikolog Sherif'tir. Sherif (1966) uzun yıllar boyunca yaptığı çalışmalar sonucunda kişinin grupla ilişkisini ve gruplar arası ilişkilerin doğasını açıklayan Gerçekçi Grup Çatışması adlı bir kuramsal çerçeve oluşturdu. Bu kuramın önemli varsayımlardan biri, kısıtlı kaynaklar üzerindeki sıfır toplamlı rekabetin (*zero-sum game*) ve grupların bu kaynaklara ulaşmada birbirini dışlayan hedeflerinin çatışmaya neden olduğu şeklindedir (Hogg ve Abrams, 1998: 40). Sınırlı kaynaklar üzerindeki rekabet ve grupların birbirinden daha güçlü olma mücadelesi gruplar arası düşmanlığa ve önyargıya neden olduğu gibi, grup içinde birlik ve bütünlüğünü de güçlendirir (Brown, 1997: 221). Ama kurama göre bireyi gruba asıl bağlayan ve iç grup lehinde davranmasını sağlayan şey hedefini gerçekleştirmede kişinin grup gücüne ihtiyaç duyması ve ona bağımlı olmasıdır. Kurama göre ortak hedefe ulaşmak için birbirine ihtiyacı olan kişiler iş birliği kurma ve grup oluşturma eğiliminde olurlar (Hogg ve Abrams, 1998: 39). Diğer yandan, kişiler arası ilişkilerde olduğu gibi, aralarında gerilim olan bu grupların hedefe ulaşmada birbirine muhtaç olduğu ve ortak üst hedefler altında işbirliği yaptığı durumlarda çatışma azalır ve

gruplar arasında olumlu ilişkiler gelişir (Brewer, 2000: 117-8). Sonuç olarak, Gerçekçi Grup Çatışması Kuramı'na göre, hem kişiler arası hem de gruplar arası ilişkilerin türü birey ya da grubun hedeflerine ve bu hedefleri gerçekleştirmede kimin kime bağımlı olduğu olgusunun etkisi altındadır. Ayrıca, hem grup içinde hem de gruplar arasındaki ilişkinin türü rekabetten işbirliğine doğru değiştiğinde, davranış da buna paralel olarak olumlu yönde gelişir (Brown, 1997: 209).

Gruplar arası ilişkilerin doğasıyla ilgili varsayımları, aralarında yukarıda da tanıtılmış olan “Hırsızlar Mağarası” deneyinin de bulunduğu bazı araştırmalarda doğrulansa da, yapılan diğer çalışmalarda gruplar arası önyargı için Sherif'in Gerçekçi Grup Çatışması Kuramı'nda (1966) iddia ettiğinin tersine; birbirini dışlayan hedeflerin ya da sıfır toplamlı çıkar çatışmasının gerekli olmadığı görülmektedir. Rabbie ve Horwitz'in (1969: 276) yaptığı bir araştırmaya göre, grupların hedeflerinin çatışmadığı durumlarda da iç grup kayırmacılığı ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmanın bulgularına göre, gruplar arasında rekabetin ortaya çıkması için herhangi bir çıkar çatışması zorunlu değildir.

Gruplar arasında açık bir rekabet olmadığı zamanlarda da üyelerin gruplar arası davranışlarının rekabetçi olduğunu bulgulayan başka araştırmalar da vardır. Örneğin, Ferguson ve Kelley (1964; akt., Hogg ve Abrams, 1998: 42) yaptığı bir çalışmanın sonucuna göre, herhangi bir rekabet ilişkisinin olmadığı durumda da katılımcılar iç grup üyelerinin performansını dış gruptan daha iyi değerlendirmiştir. Rabbie ve Wilkens (1971: 230) tarafından yapılan ve laboratuvar ortamında gruplar arası rekabetin olduğu ve olmadığı iki koşullu bir araştırma desenine sahip bir diğer araştırmanın sonuçları da Sherif'in rekabetle ilgili hipotezini doğrulamamıştır. Bulgular, her iki koşulda da iç grup kayırmacılığının ortaya çıktığını, rekabetin olduğu koşul ile olmadığı koşul arasında anlamlı bir farkın bulunmadığını göstermiştir. Hatta başka bir araştırmada, Sherif'in gruplar arası ilişkileri olumlu yönde etkilemesini beklediği türden bir işbirliği koşulunun açıkça var olduğu durumda bile gruplar arası ayrımcılığa rastlanmıştır (Rabbie ve DeBrey, 1971: 230).

1.1.2.5 Minimal Grup Paradigması

Yukarıda belirtilen bulguları inceleyen Tajfel ve arkadaşları gruplar arası ayrımcılığın ortaya çıkması için gerekli ve yeterli (minimal) şartların neler olduğunu belirlemek amacıyla 1971'de bir laboratuvar deneyi hazırladı (Tajfel, Billig, Bundy ve Flament, 1971). Bu deneyde gruplar arası ayrımcılığı etkileme potansiyeli olan tüm

değişkenler ekarte edilmekte ve minimal düzeyde bir kategorizasyonun ayrımcılığa neden olup olmayacağı incelenmekteydi. Bu deneyde araştırmacılar tüm birey içi (kişilik gibi) ve bireyler arası (etkileşim gibi) faktörleri kontrol edip sadece kategorizasyonun etkisini ele almıştır (Tajfel ve Turner, 1979: 41). Yani, bu deneydeki tek bağımsız değişken sosyal kategorizasyon (biz-onlar) sürecidir. Bu araştırmada hiçbir ortak geçmişi ve olası ortak geleceği olmayan erkek çocuklardan oluşan katılımcılara karar verme süreçleriyle ilgili bir deneye katılacakları bildirilmiştir. Ardından, katılımcıların her birinden Kandinsky ve Klee adındaki iki ressamın tabloları arasında bir seçim yapmaları istenmiştir. Araştırmacılar, katılımcılara tablo tercihlerine göre oluşturulan gruplardan hangisine dahil olduklarını bildirmişlerdir. Ancak, aslında tüm katılımcılar bu iki gruptan birine tamamen rasgele biçimde yerleştirilmişlerdir. Araştırma boyunca katılımcıların kişisel bilgileri gizli tutulmuş ve her biri rakamlarla numaralandırılmıştır. Dolayısıyla, kişinin diğerleri hakkındaki tek bilgisi onun hangi kategoride olduğunu gösteren numarasıdır. Ayrıca, ne kategori içinde ne de kategoriler arasında herhangi bir etkileşim olmamasına dikkat edilmiştir (Tajfel ve ark., 1971: 163-4). Araştırmacılar, katılımcılardan sadece kategori üyeliği ve numarası bilinen ikili çiftlere para yerine geçecek puanları dağıtmasını istemiştir. Ama buradaki önemli nokta kişinin kendi kategorisinden ve diğer kategoriden kişilere dağıttığı paradan kendisinin hiçbir şekilde pay almamasıdır. Ayrıca, kişinin bir kategoriye daha fazla vermesi için diğer kategori üyelerine daha az para vermesi gerekmemektedir. Yani, Sherif'in araştırmasında olduğu gibi birinin kazancı diğerinin kaybı değildir (Tajfel ve ark., 1971: 165-6). Araştırma sonucunda, bağımsız değişken olan sosyal kategorizasyonun bağımlı değişken olan gruplar arası ayrımcılık üzerindeki etkisi açık bir şekilde görülmüş, katılımcılar her ne kadar adil davranmaya özen gösterecekler de diğer kategoriye karşı kendi kategorilerini açıkça kayırmışlardır (Tajfel ve ark., 1971: 172). Dolayısıyla, Gerçekçi Grup Çatışması Kuramı'nın beklentilerinin tersine, gruplar arası ayrımcılığın ortaya çıkması için ne çıkar çatışması ne de gruplar arasında önceden var olan bir düşmanlık gerekmediği, grup üyeliğinin gruplar arası ayrımcılığın ortaya çıkması için yeterli şart olduğu anlaşılmıştır (Brown, 1997: 254). Bu çalışmanın temel inceleme konularından biri olan ve gruplar arası ilişkiler alanında yapılan çalışmalarda sıklıkla bahsi geçen iç grup kayırmacılığı (*in-group favoritism*) kavramı “grup üyelerinin kendi gruplarının lehine tutum ve yargılar geliştirmesi” anlamına gelmektedir (Bilgin, 2003: 158).

MGP adı altında yapılan sosyal kategorizasyon çalışmalarının tümünün prosedürü ve koşulları benzerdir. Katılımcılar kişisel özelliklerine göre değil, tamamen rastlantısal ya da önemsiz bir kriter üzerinden kategorilere atanırlar. Katılımcıların geçmişte, hali hazırda veya gelecekte (olası) herhangi bir ilişkisi yoktur (Otten ve Moskowitz, 2000: 78). Kategori içinde ya da kategoriler arasında herhangi bir etkileşim bulunmaz. Kişilerin kimlik bilgileri gizli tutulur; katılımcılar birbirinin yalnızca numarasını ve hangi kategoride olduğunu bilir. Kişinin bir gruba daha fazla para vermesi için diğer gruba daha az vermesi gerekmez, her ikisine de istediği kadar para dağıtabilir. Kişinin kendi grubuna ve diğer gruba dağıttığı paradan hiçbir şekilde kendisi pay almaz (Brown, 1997: 223-4). Tajfel ve ark. (1971) araştırmalarında katılımcıları rastlantısal olarak kategorilere ayırmış olsa da onlara tablolar arasında yaptıkları tercihe göre kategorilere ayrıldıkları bilgisi verilmişti. Bu da çıkan sonucun algılanan benzerlikten kaynaklanmış olabileceği ihtimalini doğruluyor. Çünkü benzerliğin olumlu değerlendirmeye neden olduğuyla ilgili teorik yaklaşımlar ve çalışma sonuçları mevcuttur. Örneğin, Rokeach'ın "inanç uyuşması" teorisine göre, önyargının temelinde sosyal kategorizasyondan çok kişilerin kendi grubu ve diğer dış gruplar arasındaki algılanan inanç benzersizliği (uyuşmazlığı) yatmaktadır (Insko, Nacoste ve Moe, 1983: 154). Allen ve Wilder (1975; akt., Tajfel, 1982: 25) bu olasılığı sınamak için inanç benzerliği-benzersizliği ve iç-dış grup üyeliği durumlarını içeren bir çalışma deseni oluşturdukları bir araştırmada, minimal kategorizasyon prosedürünü izleyerek iç grup kayırmacılığının, dış grupla inanç benzerliğinin ve iç grupla inanç uyuşmazlığının olduğu durumda da sürdüğü sonucuna ulaşmışlardır. Yine benzerlik-çekicilik hipotezine göre, kişiler arasında algılanan benzerlik çekiciliğe ve olumlu değerlendirmeye neden olur. Montoya, Horton ve Kirchner'in (2008: 903) 313 deney üzerinden yaptığı bir literatür taramasının sonuçlarına göre, laboratuvar deneylerinde katılımcılar arasında algılanan benzerliğin olumlu değerlendirme üzerinde önemli bir etkisi vardır ($r = .39$).

Billig ve Tajfel (1973: 27), Tajfel ve arkadaşlarının deneyinde elde edilen sonucun kategorizasyondan değil, benzerlikten kaynaklanmış olduğu ihtimalini ortadan kaldırmak için kategorizasyonun temel (saf) etkisini daha net bir şekilde ortaya koyacak bir araştırma hazırladılar. Araştırma boyunca deneklerin grubun çağrıştıracağı anlamdan etkilenmemesi için "grup" kavramı yerine, "kategori" kavramı kullanılan bu araştırmada ortaya çıkan temel sonuç, "benzerlik algısı" faktöründen arındırılarak saf etkisi incelenen sosyal

kategorizasyonun iç grup kayırmacılığına neden olduğu bulgusudur. “Benzerlik Algısı”nın da iç gruba karşı tutumu olumlu bir şekilde etkilediği gözlenmiş; ancak, bu faktör sosyal kategorizasyon kadar belirleyici olmamıştır (Billig ve Tajfel, 1973: 48). Hewstone, Fincham ve Jaspars (1981:106), Billig ve Tajfel’in (1973) çalışmasına benzer şekilde, ancak bu kez ödül dağıtmak yerine, ceza vermenin gerekli tutulduğu bir minimal grup çalışma deseni oluşturarak kategorizasyon ve benzerliğin etkisini ayrı ayrı inceledikleri çalışmalarında yine benzer sonuçlar elde etmişlerdir.

Daha önce iç grup kayırmacılığını açık şekillerde (kaynak dağıtımı ve değerlendirme gibi) ölçümleyen araştırmalardan farklı olarak, gruplar arası tutumun örtük çağrışım testi ile ölçüldüğü bir araştırmada bilgisayar ekranına yansıyan iç grup üyeleri ile ilgili bilgiler dış grup üyeleri ile ilgili bilgilere göre daha olumlu duyguları aktive ettiği saptanmıştır (Otten ve Moskowitz, 2000: 77). Bu araştırmanın bulguları, gruplarla ilgili uyarıcıların aktive ettiği duyguların bilişsel süreçleri de (algı ve bilgi işlemeyi) etkilediğine işaret etmektedir.

Bazı araştırmacılara göre, kategorizasyon süreci otomatik olarak işlev gördüğü için insanlarda farkındalık oluşturmak gruplar arası ayrımcılığı azaltmaz. Örneğin, Isbell ve Tyler (2003: 127) insanları kategorize etmenin ayrımcılık ve önyargıyla ilişkisini sosyal psikoloji dersinde öğrencilere göstermek bir minimal grup çalışması yaptılar. Sınıf içi aktivite kapsamında sınıfı iki gruba rastgele ayırdılar. Araştırmacıların tahmin ettiği gibi, sonuçlar MGP çalışmalarının bulgularını güçlü bir biçimde doğrulamıştır: Araştırmadan hemen önce, dersin başında, sosyal kategorizasyonun gruplar arası ayrımcılık üzerindeki etkisinin tartışılmasına ve görsel olarak video üzerinden gösterilmesine rağmen katılımcıların iç grup kayırma eğiliminde anlamlı bir azalmaya gerçekleşmemiştir. Araştırmacılar bu sonucu öğrencilerin akademik bilgilerinin gerçek hayata yansıtamadıkları şeklinde yorumlamışlardır. Diğer bir ihtimal de kategorizasyonun ve değerlendirmenin otomatik ve farkındalık gerçekleşmeden yapıldığı şeklindeydi (Isbell ve Tyler, 2003: 129).

Yalnızca iki tane kategorinin bulunduğu minimal kategori koşulunda ayrımcılığın çıkmasının sebebi katılımcılarda iç-dış grup karşıtlığını uyandırması ve bu “biz” ve “ötekiler” karşıtlığının kişilerde bir rekabet eğilimini uyandırmasıdır (Hartstone ve Augoustinos, 1995: 179). Hartstone ve Augoustinos (1995: 188) iki ve üç kategorinin olduğu iki basamaklı bir araştırma deseni düzenledi. Sadece iki kategorinin olduğu birinci deney sonucu minimal kategori çalışma sonuçlarını doğruladı. Ancak, ikinci deneyde

birbirinden bağımsız üç kategorinin olduğu koşulda ne iç grup kayırmacılığı ne de dış gruba karşı olumsuz bir tutum görüldü. Araştırmacılar bu sonucu üçlü kategorizasyonun “biz” ve “onlar” karşılaştırmasını engellemesine bağlayarak açıklamışlardır (Hartstone ve Augoustinos, 1995: 190).

Sadece laboratuvar ortamında değil, katılımcılar arasında herhangi bir fiziksel yakınlığın olmadığı sanal ortamda yapılan çalışmalar da MGP çalışmalarının bulgularını desteklemektedir. Hamburger (2005: 140-1) internette sörf eden bireylerin bir kimlik grubu oluşturmaları için hangi şartların gerekli olduğunu tespit etmek amacıyla sanal ortamda yaptıkları araştırmada, bireylerin kendi gruplarının performansını diğer grubun performansının çok üzerinde gördükleri saptanmıştır.

Laboratuvar ortamında ve sanal ortamda yapılan araştırmaların yanı sıra, gerçek hayattan gruplarla yapılan araştırmalar da MGP varsayımlarını desteklemektedir. Dunham, Baron ve Carey (2011: 807) tarafından beş yaşındaki çocuklar ve yetişkinlerle yapılan üç ayrı çalışmada hem çocuklarda hem de yetişkinlerde iç grup yanlılığı davranışı görüldü. Bu araştırmacılara göre, gerçek gruplar da (diğer faktörler çıkarıldığında) en temelde minimal bir özellik taşıyor; çünkü ten rengi, dil gibi özellikler iç grup üyelerini dış grup üyelerinden ayırır (Dunham, Baron ve Carey, 2011: 808). Araştırmacılara göre özellikle çocukların ilk yıllardaki tutumu basit bir şekilde iç-dış grup karşıtlığı üzerinden açıklanabilir. Çocukların bu yıllardaki eğilimi genellikle iç grubu kayırmaya yöneliktir.

Diğer yandan, yetişkinlerin tutumu minimal kategorizasyon etkisinin yanı sıra bazı kültürel normları da içerir (Dunham, Baron ve Carey, 2011: 809). Bigler, Jones ve Lobliner (1997: 530) rastlantısal olarak yapılmış olan, ama gruplar arası bağlamla ilgili olarak algılanan sınırın belirginleştirildiği bir sosyal kategorizasyon çalışması gerçekleştirmiştir. Sonuçlar, çocuklara giydirilen farklı renkteki tişörtlerin kategorizasyonu çok daha belirgin hale getirmesi ve sınırları ön planda tutması nedeniyle gruplar arası önyargının ve ayrımcılığın önemli ölçüde artırdığını ortaya koymaktadır (Bigler, Jones ve Lobliner, 1997: 539-40).

Sonuç olarak, 1971’den günümüze farklı katılımcılarla hem laboratuvar ortamında, hem sanal ortamda, hem de gerçek hayattan gruplarla yapılan onlarca minimal grup çalışmasının bulguları, insanların sadece farklı kategoriler içinde sınıflandırılmasının bile gruplar arası ayrımcılığın ortaya çıkması için yeterli olduğunu göstermektedir. Öte yandan, sosyal kategorizasyon yaklaşımı kişilerin algısal düzeyde grupları birbirinden ayırıştırıp her

birini bütünlüklü yapılar olarak görme ve ayırt etme ihtiyacından dolayı kategori üyeleri arasında ayrımcılık yapmaya yöneldiklerini ileri sürmekle birlikte, neden bunu hep iç grup lehine ve dış grup aleyhine yaptıkları sorusunu cevapsız bırakmaktadır. Bunu ve gruplar arası ilişkilerle ilgili daha birçok önemli soruyu cevaplandırmak için ortaya atılan Sosyal Kimlik Teorisi'ne (SKT) göreyse, gruplar arası ayrımcılığın minimal koşulları sosyal kategorizasyon ve grupla özdeşleşmedir (Brown, 1997: 238).

1.5.2 Sosyal Kimlik Teorisi'nin Temel Savları

Tajfel (1978) kişiler arası davranışla gruplar arası davranışı karşılaştırır. Bunun sonucunda da bir ucunda kişisel kimlik diğer uçta grup kimliği olan iki uçlu bir yapı ortaya atar. Bu yapıda, kişiler arası davranış tamamen kişisel özelliklerden ve kişiler arası etkileşimden oluşur. Kişiler arası davranış bu boyutun bir ucundaki kişisel benlik ile ilişkilidir. Kişiler arasında kurulan özel ilişkiler (örn., yakın arkadaşlık) buna örnek olarak verilebilir. Gruplar arası davranış ise, grup üyeliği ve kategorizasyon süreçlerinden doğar. Gruplar arası davranış bu yapının diğer ucundaki sosyal kimlikle ilişkilidir. Bir üyenin diğer gruptan herhangi bir üyesine sırf o grubun üyesi olduğu için önyargılı davranması gruplar arası davranışa örnek olarak verilebilir. Tajfel'e göre gruplar arası davranış üç kriter üzerinden kişiler arası davranıştan ayırt edilebilir. Bunlardan birincisi, en az iki tane tanımlanabilir sosyal kategorinin varlığıdır. İkincisi, grup içi tutum ve davranışın benzerliği, kişisel farklılıkların homojenleştirilmesi ve grup birliğinin olması, yani, kişilerin grup üyeliğiyle hareket etmesi durumudur. Üçüncü kriter de aynı grubun üyeleri arasında; belli bir dış grubu algılama ve ona karşı sergilenen davranış şekli konusunda benzerliğin yüksek olmasıdır (Tajfel, 1978: 45).

Sosyal kimlik teorisinin gelişim sürecine bakıldığında, birbirini tamamlayan iki önemli bileşenin olduğu görülür. Bunlardan birincisi, karmaşık olan sosyal çevreyi bilişsel düzeyde yapılandırıp belli bir düzene sokma işlevine sahip kategorizasyon süreci, diğeri de kişinin bu kategori temelinde olumlu bir benlik kazanma motivasyonudur (Abrams ve Hogg, 1988: 317). Sosyal kategorizasyon, sosyal kimlik sürecinde merkezi bir rol alır. Bir anlamda, sosyal kimliğin bilişsel kalbidir (Hogg, Abrams, Otten ve Hinkle, 2004: 253).

1970'lerin ortasında başlayan kimlik araştırmalarındaki önemli bir gelişme araştırmacıların dikkatini gruplar arası çatışmadan kişinin grupla bağına ve bunun gruplar

arası ilişkilere yansımaları incelemeye çevirdi (Turner, 1988: 113). Bu araştırmalara göre gruplar arası davranış özdeşleşmeyle ilgilidir; kategorizasyon gerekli, ama yeterli bir şart değildir (Bornewasser ve Bober, 1987: 271).

SKT'ye göre kişi büyük oranda kendisini grup üyeliğiyle tanımlar ve bu grup temelinde pozitif bir sosyal kimlik edinme arayışı içerisindedir. Kişinin bu pozitif kimliği elde etmesinin yolu da kendi grubunu diğer gruplarla karşılaştırmadan geçer. SKT'ye göre pozitif karşılaştırma (iç grup kayırmacılığı) olumlu bir sosyal kimlik kazandırırken; negatif karşılaştırma (dış grup kayırmacılığı) olumsuz bir sosyal kimliğe katkı sağlar (Hewstone ve Greenland, 2000: 137). SKT'ye göre, üyeler öncelikli olarak kendilerine olumlu benlik kazandırmada işe yarayan (dış gruptan pozitif bir ayırt edicilik sağlayan) boyut üzerinden karşılaştırma yapar (Hewstone ve Greenland, 2000: 137). SKT, toplum içinde hiyerarşik olarak yapılanmış sosyal grupların birbiriyle güç ve statü ilişkisi içerisinde olduğu varsayımına dayanır (Hogg ve Vaughan, 2011: 445). Tajfel pozitif sosyal kimlik edinmenin i grubun toplum içindeki diğer ilgili gruplardan üstünlüğünü sağlama yoluyla gerçekleştirilebileceği tespitinde bulunarak insanların şu sıralamayı izlediğini söyler: sosyal kategorizasyon-grupla özdeşleşme-sosyal kimlik-sosyal karşılaştırma-i grubun pozitif ayırt ediciliği (Turner, 1999: 8).

1.5.3 Sosyal Kimlik Yaklaşımı ve Sosyal Kategorizasyon

Normalde karmaşık ve düzensiz olan fiziksel ve toplumsal dünyamızı kategorilere ayırmak, onu algılamayı ve anlamlandırmayı kolaylaştırıp bilişsel düzeyde belli bir düzene sokar (Tajfel ve Turner, 1979: 40). Sosyal kategorizasyon insanları belirli bazı ortak özellikler temelinde anlamlı sınıflara ayırma sürecidir (Tajfel ve Forgas, 1981: 114). Bu süreçte kişinin bazı insanları diğerlerinden farklılaştırma ihtiyacı öne çıkar.

Billig ve Tajfel (1973: 50) gruplar arası davranışın bazı formlarının bireyin kendini tanımlama ve sosyal dünyada konumlandırma ihtiyacından kaynaklandığını söylemiştir. Sosyal kategorizasyon bizim kendimizi anlamamıza, tanımlamamıza ve toplum içindeki yerimizi belirlememize de hizmet eder (Tajfel ve Turner, 1979: 40).

Toplum algılayan kişinin belli amaçları vardır ve sosyal çevresini bu aktif amaçlar doğrultusunda esnek bir şekilde kategorize eder (Fitzsimons ve Shah, 2009: 1468). Genellikle, olumlu benlik kazanımında en işlevsel olan stratejiyi kullanarak çevremizi anlamlı kategorilere ayırırız. Bu, biraz da hedef odaklı dikkat yönetimiyle ilgilidir.

1.1.2.6 Sosyal Kategorizasyonla İlgili Araştırma Sonuçları

Kestirilemeyen hızlı sosyal değişimler ve hızlı gelişen kişisel yaşam olayları bireyde belirsizlik hissine yol açar. Kişide belirsizlik yaratan bu tür durumlar onun kendini sosyal gruplarla özdeşleştirmesi için önemli bir motivasyon kaynağıdır. Çünkü böyle zamanlarda kişi kim olduğu, nasıl davranması gerektiği bilmez ve diğer insanların nasıl davranacağını kestiremez. Sosyal gruplar üyesine toplum içinde bir belirginlik (ayrıt edicilik), açık bir şekilde tanımlanmış bir kimlik, normatif inanç bütünlüğü ve belli bazı davranış kalıpları kazandırır. Birey, aynı zamanda, diğer insanların da belli gruplarda konumlandıktan sonra nasıl davranacağını tahmin edip önlem alır. Böylelikle kaos ve belirsizlikten kaynaklanan kaygı bir grupta özdeşleşme sonucu azalır. Kaos zamanlarında insanlar güçlü ve yönlendirici bir lideri olan, bütünlüklü bir ideolojisi ve etnik merkezci bir inanç sistemi olan belirgin (hatta aşırı) gruplarla özdeşleşirler (Hogg, 2014: 338-9). Sosyal kategorizasyon süreci kişinin kendisini ve diğerlerini konumlandırmada ve tanımlamada oldukça işe yarar ve kaygıyı azaltır. Çünkü kategori prototipi kategori içi benzerliği ve kategoriler arası farklılığı artırarak üyeyi toplumda belirgin hale getirir. Kişi kendini grup temelinde tanımlar ve duygu, düşünce ve davranışlarını grup prototipine göre ayarlar (Hogg, 2014: 339).

Tajfel ve Billig (1974: 168) belirsizlik ve güvensizliğin minimal grup çalışmaları sonucundaki etkisinin ne olduğunu saptamak için belirsizlik ve güvensizlik değişkenlerini değiştirdikleri bir araştırma düzenlediler. Araştırmada, tahmin edilenin aksine, ortama aşına olan grup aşına olmayana göre dış gruba karşı daha fazla ayrımcı davrandığını buldular. Araştırmacılar bu sonucu belirsizliği çalışmalarında manipüle etmede başarısız olmalarına bağlamıştır. Hogg, Sherman, Dierselhuis, Maitner ve Moffitt'in (2006: 6) yaptıkları iki araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, katılımcılar öznel belirsizliğin yüksek olduğu durumlarda gruplarıyla daha yüksek düzeyde özdeşleşmişlerdir. Bulgu, bu tür durumlarda kişilerin özellikle belirginliği yüksek gruplarla özdeşleşme düzeyinin daha güçlü olduğuna işaret etmektedir.

Türkiye'de başörtülü ve başı açık üniversite öğrencileriyle yapılan bir araştırma sonucuna göre başörtüsüz öğrenciler kendini genel kadın kategorisine benzer görme eğiliminde iken, başörtülü kadınlar kendilerini "dindarlık" kategorisinin taşıdığı özelliklere benzer görüp bu grubu pozitif sıfatlar kullanma yoluyla kayırmışlardır. Diğer yandan, başörtülü öğrenciler genel üniversite öğrencileri için negatif sıfatlar kullanmaya daha

eğilimli olmuşlardır (Kuşdil ve Günbay, 2014: 10). Başörtülü öğrenciler, hem iç grup kayırmacılığı hem de dış grup aleyhtarlığı sergileyerek benliklerinin önemli bir parçası olan “dindarlık” kategorisinin belirginliğini koruyan bir tutum içerisinde olmuşlardır (Kuşdil ve Günbay, 2014: 6).

Jaspars ve Warnaen 1982’de 300 ayrı etnik gruptan oluşan ve nüfusu (1972 sayımına göre) 124 milyon olan Endonezya’da farklı yaş gruplarından insanlarla iç ve dış etnik grup değerlendirmesi üzerine bir araştırma deseni oluşturdu. Araştırma birçok etnik grubun yan yana yaşadığı Jakarta kentinde ve bu grupların izole bir şekilde hayatını sürdürdüğü ülkenin farklı yerlerinde yapıldı. Jakarta’da elde edilen sonuçlar bu etnik grupların birbirinden izole bir şekilde yaşadığı yerlerdeki araştırma sonuçları ile karşılaştırıldığında, grup üyeliğinin ve grup sınırlarının daha keskin bir şekilde ön planda olmasının sonucu olarak, hem iç grup kayırmacılığı hem de dış gruba karşı sergilenen ayrımcılık Jakarta’da daha fazla çıkmıştır. Bu da, bir anlamda, iç grup kimliği bilincinin dış gruplarla yapılan kıyaslamalar yoluyla geliştiğini gösterir (akt., Tajfel, 1982: 9).

İnsanları kategorize etme, onların kendilerini ve kategorilere ayrılmış diğer kişileri algılama şeklini etkiler; gruplar arası farklılıkları artırırken grup içi farklılığı minimize eder. Tajfel ve Wilkes (1963: 112), yaptıkları bir araştırmada birbirinden farklı uzunluktaki dört kısa çizgiyi A ve dört tane kısmen daha uzun, ama yine birbirinden farklı uzunluktaki çizgiyi de B diye etiketlemişlerdir. Bu iki grup içinde yer alan çizgileri uzunlukları açısından değerlendirmeleri istenen katılımcıların A ve B kategorileri arasındaki algılanan uzunluk farklılığını olduğundan daha fazla abarttıkları; her kategori içindeki çizgilerin birbirinden farklılığını ise olduğundan daha az gördükleri saptanmıştır.

Kategorizasyonun algıyı etkilediği konusunda bir kuşku yoktur. Ama algılanan grup içi benzerlik ve gruplar arası farklılığın abartılması tek başına katılımcıların gruplar arası ayırt edici davranışı sergilemesi için yeterli şart değildir (Herringer ve Garza, 1987: 350). Bu savı sınamak için yaptıkları araştırmada, Herringer ve Garza (1987: 151) kategorizasyonun anlamlı, ilgili ve belirgin olmadığı durumlarda iç grup kayırmacılığına yol açmadığını ortaya koymuşlardır.

Klasik koşullanma yoluyla öğrenilen korkunun, iç gruba nazaran dış bir etnik grup örneğine karşı olduğunda, gruba genellenmesi ve bu korku güdümlü önyargılı tutumun sürdürülmesi ihtimali daha fazladır. Bu iddiayı sınamak için bir sosyal kategorizasyon çalışması gerçekleştiren Navarrete ve ark. (2012: 590), katılımcıların iç gruba nazaran dış

grup üyelerinin yüzünü kaçırdıkları korku uyarıcısıyla daha fazla bir şekilde ilişkilendirip korku tepkisi verdiklerini gözlemlemişlerdir. Öğrenilmiş korku, temelde, kişi için kimin tehdit, kiminse güvenilir olabileceğini saptamak amacıyla gerçekleşen sosyal kategorizasyon süreçleriyle ilgilidir. Bu da kişilerin iç ve dış grup bilgisini farklı şekilde işleyebildiği ihtimalini ima ediyor: hedef kişi iç grup üyesi olduğunda zararsız ve güvenilir bulunurken, dış grup kategorisindekiler tehdit olarak görülüyor. Böylelikle, kategorizasyonlar üzerinden neyin zararlı neyin zararsız olduğunu tespit etmeye yarayan bir bilgi temeli oluşmuş olmaktadır (Navarrete ve ark., 2012: 592). Dovidio ve Gaertner'e (1993: 179) göre, bir bireyin iç grup ya da dış grup olarak kategorize edilmesi ne tür duyguların çağrıştıracaklarını belirlemede yeterli sebeptir. Algılayan kişiyle aynı grupta olduğunda olumlu, farklı grupta olduğunda ise başka duygular aktive olur. Hatta sadece "iç grup" ve "dış grup" ifadelerinin kullanımı bile pozitif ve negatif duyguları uyandırmada yeterli olmaktadır (Perdue, Dovidio, Gurtman, ve Tyler, 1990; akt. Isbell ve Tyler, 2003: 127).

Bellekte kayıtlı olan örgütlü bilgi yapılarının bilginin hatırlanma ve yorumlanmasında önemli rolü vardır. Bu yapılar, aynı zamanda, fiziksel ve sosyal çevrenin algılanmasında ve dikkati yönlendirmede kategorizasyon sürecinin rolüyle yakından ilişkilidir. Uyarıcıların hangi kategoriye ait oldukları bir bakıma onların değerini ve algılama şeklini de belirler. Çünkü belli bir kategori içindeki uyarıcılar tek tek değil, bir bütün halinde ve o kategorinin prototipine uygun olarak algılanır ve hatırlanır (Brewer ve Kramer, 1985: 222-23). Howard ve Rothbart (1980; akt. Brown, 1997: 231), yaptıkları bir araştırmada iç ve dış gruptaki üyelere istenen (olumlu) ve istenmeyen (olumsuz) tarzda cümleler aktarmış; sonra da katılımcılardan bunları hatırlamalarını talep etmişlerdir. Sonuçlar, istenen tarzdaki cümlelerin iç ve dış grupta eşit miktarda doğru hatırlandığını; sıra kimin hangi istenmeyen cümleyi söylediği ile ilgili eşleştirmeye geldiğinde, dış grubun olumsuz cümlelerinin çok daha fazla ve doğru sayıda hatırlandığını göstermektedir. Bu da katılımcının iç ve dış grup üyelerine karşı (belli kalıpyargılara bağlantılı olarak) bir beklenti içinde olduklarını ve onları bu beklentilere uygun bir şekilde algıladıklarını göstermektedir.

Amaçlar, sosyal çevremizi zihnimizde düzenleme şeklimizi de etkiler. Yani, belli bir yönüyle birbirine benzer olanları bir amaç etrafında anlamlı bütünler haline getirip bellekte de bunları örgütlü bir şekilde aynı yerde kayıt ederiz. Fitzsimons ve Shah'a (2009:

1470) göre, bu durumda, kategori içinde yapılan bellek hatalarının kategoriler arası hatadan daha fazla olmasını bekleyebiliriz. Fitzsimons ve Shah bu hipotezi test etmek için katılımcılara beyaz ve siyahların konuştuıkları bir video izletip sonra sürpriz bir şekilde hangi yorumun hangi kişiye ait olduğunu eşleştirmeleri isteniyor. Araştırma sonucuna göre, hem amacın olduğu hem de amacın olmadığı her iki koşulda kategoriler içinde yapılan hatanın kategoriler arasından yapılandan daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Ama diğer yandan bakıldığında, bu kategorilerin biri belli bir amaç etrafında oluşturulmuş ve diğer dış kategori de bu amaçla ilişkili olmayan kişilerin olacağı şekilde bir sosyal kategorizasyon durumu söz konusu olduğunda, amaç güdümünde olmayan kontrol koşulundaki sosyal kategorizasyona nazaran bu farkın çok daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca, grup içi yapılan hata sayısı artarken gruplar arası yapılan bellek hata sayısı azalmıştır. Bu bulgular araştırmacılar tarafından amacın sosyal bilişi ve kategorizasyon sürecini şekillendirdiği şeklinde yorumlanmıştır. Araştırmacılar, kişisel amaçlar doğrultusunda yapılan kategorizasyonun daha karmaşık ve derin özellikler üzerine inşa edildiği ve bu şekildeki bir kategorizasyonun da algılayan kişinin hedef kişi hakkındaki duygularını etkilediği görüşündedirler.

Brown ve Abrams'ın (1986: 90), gruplar arası benzerliğin ayrımcılığa etkisinin incelediği araştırmasının sonuçlarına göre, benzerliğin gruplar arası tutumla ilişkisi sanıldığından çok daha karmaşıktır. Eğer gruplar arası benzerlik karşılaştırmada referans alınan ölçüte göre sosyal kimliğin pozitif ayırt ediciliğini tehdit ediyorsa, iç grup kayırmacılığını arttırmak için buna tepki olarak farklı bir boyut (ölçüt) üzerinden karşılaştırma yapılır.

1.5.4 Grup Prototipi

Kategorizasyon ve kategorizasyon sürecinin doğal bir sonucu olan prototipler (Brown, 1997: 235), sadece kişinin bellek yükünü azaltan ve düşünmesini kolaylaştıran bilgi işleme araçları olarak düşünülmemelidir. Prototiplere böyle yaklaşmak, onların gruplar arası ilişkileri anlamada rolünü göz ardı etmek anlamına gelir. Oysa, bu iki faktör dış gruba karşı olan davranışı doğrudan sosyal kimliğe bağlar (Brown, 2000: 750) ve belli bir grup ile ilgili geliştirilen zihinsel imge, algı, inanç ve beklentiler kişinin diğer gruba bakış açısına yön verir (Gürel, 2011: 108). Bu da, bir kategori içinde kodladığımız tüm uyarıcılara da benzer tepki üretme sonucunu doğurur (Hewstone ve ark., 1996: 56-7). Kişi kendisini de kategorize ettiğinde, benzer bir süreçle, kendini iç grup üyelerine benzer ve iç

grubun özelliklerini temsil eden kişi olarak görür. Kategorize edilen kişiler o grubun (kategorinin) normlarına uygun hisseder, düşünür ve davranır (Hogg ve ark, 2004: 254).

Kategorizasyon süreci, bir uyarının sadece hangi uyarılara benzer (yani, aynı sınıfta) ve hangilerinden farklı olduğunu zihinsel düzeyde belirlemeye ve belli bir düzene sokmaya yarar; değerlendirmeye doğrudan bir ilgisi yoktur (Bornewasser ve Bober, 1987: 269). Değerlendirme ve “benzer bir uyarın kümesini grup yapan şey” özdeşleşmeyle ilgilidir (Bornewasser ve Bober, 1987: 270). Dolayısıyla, gruplar arası davranışın ortaya çıkması için sadece kategorizasyon süreci yeterli değildir. Aynı zamanda, üyelerin kategorizasyonu içselleştirip gruplarıyla yeteri kadar özdeşleşmesi de gereklidir (Spears, Doosje ve Ellemers, 1999: 60). Belli bir bağlamda iç grupla özdeşleşmenin düzeyi gruplar arası tutumu en güçlü şekilde belirleyen faktördür (Brown, 2000: 748).

1.5.5 Grupla Özdeşleşme

Bireyin üyesi olduğu sosyal grupla kurduğu bağa “özdeşleşme” denir (Bornewasser ve Bober, 1987: 267). Kişinin gruba ilişkin aidiyet ve bağlılık duygusu anlamına gelen grupla özdeşleşmede ilk adım, kişinin kendini o grubun bir üyesi olarak görmesidir (Hortaçsu, 2007: 65-6). Grupla özdeşleşme birbirine bağlı üç boyuttan oluşur. Bunlardan birincisi, kişinin kendini belli bir grubun üyesi olarak görme ve sınıflandırmasıdır. İkincisi, kişinin o grubu anlamlı bulması, önemsemesi ve ona değer vermesidir. Üçüncüsü ise, grubu kendi yaşamının önemli bir parçası olarak görmesi anlamına gelen, gruba bağlılıktır (Ellemers, Kortekaas ve Ouwerkerk, 1999). Grupla özdeşleşme durumu birbiriyle ilişkili olan iki temel bileşenden oluşmaktadır: Bunlardan ilki, grup üyeliği farkındalığını içeren bilişsel bileşen iken, diğeri de bu farkındalığın etkisindeki değerlendirme bileşenidir. Ayrıca, duygusal yatırım da grup üyeliği farkındalığı ve değerlendirme gibi, temel iki bileşenle ilintili olan üçüncü (destekleyici) bir bileşendir (Tajfel, 1982: 2).

Grup herkes için eşit anlam ifade etmediği için, gruptaki kişilerin özdeşleşme düzeyleri birbirlerinden farklı olabilir. Kişinin o gruba bağlılık duygusunun güçlülüğü, onu ne kadar önemli gördüğü, ona ne kadar değer verdiği, onunla ne kadar gurur duyup bütünleştiği özdeşleşmenin düzeyi hakkında bize bilgi verir. SKT, iç grup kayırmacılığı ve grupla özdeşleşme düzeyi arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğunu söyler (Turner, 1999: 9). SKT’ye göre iç grupla yüksek düzeyde özdeşleşen bireyler, diğeri dış gruplara kıyasla, kendi grubunu daha pozitif değerlendirmeye motive olmuş durumdadırlar. Bu bireyler için

grup üyeliğinin benlik kavramı ve pozitif benlik için önemli bir anlamı vardır. Kişinin kendi grubu için elde ettiği pozitif ayırt edicilik pozitif bir grup kimliğine ulaşmada önemli bir işleve sahiptir (Verkuyten, 2001: 560). Ama her zaman için özdeşleşmeyle iç grup kayırmacılığı arasında otomatik bir ilişki beklemek de yanlış olur. Kişilerin gruplar arası bağlamı algılaması, yani gruplar arası sınırların ön planda olması, ayrımcılığın ortaya çıkması için şarttır (Spears, Doosje ve Ellemers, 1999: 61-2). Ayrıca, grupla özdeşleşme düzeyi yüksek olanlar sosyal değişme odaklı davranırken; düşük düzeyde özdeşleşenler sosyal (bireysel) hareketlilik yoluna başvururlar (Turner, 1999: 23).

1.1.2.7 Grupla Özdeşleşme Konusundaki Araştırma Sonuçları

Hüsnü'nün (2006: 71) yüksek lisans tezi kapsamında Kıbrıslı Türklerin Rumları algılama ve değerlendirmeleri ile ilgili yaptığı gruplar arası önyargı ve ayrımcılık çalışmasında Kıbrıslı Türklerin iç grupla yüksek şekilde özdeşleşmesinin tutarlı bir şekilde grup-içi taraflılık sergilemelerine neden olduğu bulunmuştur. Öte yandan, iç grupla özdeşleşme dış gruba karşı negatif tutumu doğrudan etkilememiştir. Gruplar arası ilişkilerle ilgili teorilerin hipotezlerini sınamak amacıyla Alman ve diğer uluslardan çocukların birbiriyle arkadaşlık ilişkisini inceleyen başka bir araştırma (Verkuyten, 2001: 559) sonucuna göre, çocukların arkadaşlık ilişkilerinde kendi ulusları ve diğer uluslar arasında kesin bir ayırım yaptıkları görülmüştür. Ayrıca, grupla özdeşleşme düzeyi yüksek olan çocukların grup değerlendirmesi sonrasında anlık pozitif bir duygu ifade ettikleri de saptanmıştır. Etnik özdeşleşme düzeyinin iç grup kayırmacılığıyla yakından ilişkili olduğu da bulgular arasında yer almaktadır (Verkuyten, 2001: 567).

Amerika'da yapılan bir çalışma vatandaşların çoğunun belli bir siyasi partiyle özdeşleştiğini ve bu özdeşleşmenin doğrudan onların politik algı, davranış ve oy tercihini etkilediğini göstermiştir. Araştırmacıya göre bu sosyal kimliğin seçmene bilişsel ve motivasyonel bir temel sağlamasıyla ilgili bir sonuçtur (Greene, 1999: 402).

Kuşdil ve Günbay'ın (2014: 4) başörtülü ve başı açık kadınlarla ilgili araştırma sonucuna göre, başörtülü öğrencilerde iç grupla özdeşleşme düzeyi başörtüsüzlerden anlamlı şekilde yüksek çıkmıştır. Bu çalışmada kişinin grupla özdeşleşme düzeyi arttıkça kendi grubunu olumlu değerlendirme derecesi de artmıştır.

Tarrant ve ark. (2001: 597), sosyal kategorizasyonun ergenlerin gruplar arası davranışları üzerindeki etkisini incelemek için SKT'ni kullandı. Bu çalışmada 14-15

yaşlarında 149 erkek ergen akranlardan oluşan iç ve dış gruplarını bir dizi boyut üzerinden karşılaştırmaları istenmiştir. Bulgular, iç grup kayırmacılığı ve özdeşleşme düzeyi arasında pozitif bir ilişkinin bulunduğunu ve en fazla ayrımcı davranış sergileyenlerin grupla en yüksek düzeyde özdeşleşenler olduğunu ortaya koymaktadır (Tarrant ve ark., 2001: 608).

1.5.6 Sosyal Kimlik

“Kimlik bir şeyin ne ve kim olduğu, kendisini nasıl tanımladığı; başkalarından nasıl ayırt edip, benzerleri ile nasıl benzeşim kurduğu, ya da başkaları tarafından nasıl tanımlandığı ile ilgilidir” (Şahin, 2013: 32). Kimlik kişinin kendisi hakkındaki duygu ve düşüncelerinin şekillenmesinde ve kendini tanımlamada grup üyeliğine vurgu yapması durumudur. Sosyal psikolojik açıdan “grup üyeliği” kişinin kendini ait olduğu grupla ifade etmesi ve başkalarının onu öyle algılaması durumudur (Tajfel ve Turner, 1979: 40). Kişi benliğini etnik, ideolojik, cinsiyet, dinsel, toplumsal ya da sınıfsal gruplar temelinde oluşturur (Şahin, 2013: 32). Sosyal kimliğin grup üyeliğinden türediği bilgisine çok uzun bir zamandır sahibiz. Örneğin, Mead gibi araştırmacılar bu tespiti daha 1930’ların başında yapmışlardır. Ama sosyal kimliğin gruplar arası davranışla ilişkisini ilk defa Tajfel ve Turner 1970’lerin sonunda net bir şekilde ortaya koymuştur (Brown, 1997: 239).

SKT’ne göre, belirli bir grup üyeliği temelinde kazanılan sosyal kimlik kişinin benlik algısının bir parçası olduğundan kendisi için psikolojik anlam ve değeri vardır (Tajfel, 1982: 2). (1) İnsanlar olumlu bir benlik algısı edinmeye motive olmuştur. Bunun için benlik saygısını korumaya ve onu arttırmaya yönelik davranma eğilimindedir. (2) Sosyal grup (kategori) üyeliği temelinde oluşturulan sosyal kimlik ve üyesi olunan grubun algılanan değeri benlik saygısıyla ilişkilidir. Olumlu bir benlik için iç grubun (sosyal kimliğin) algılanan değerinin olumlu olması önemlidir. (3) Kişi kendi grubunu değerlendirirken kaçınılmaz olarak onu diğer gruplarla karşılaştırmak ve görece pozitif farkını görmek durumundadır. Çünkü kendi grubunun değerini ancak diğer ilgili grupların referansı ile anlayabilir. (4) Olumlu sosyal kimlik edinme arzusu tatmin edilmezse kişi ya bu ihtiyacı gideren uygun bir başka gruba geçer (*sosyal hareketlilik*) ya da mevcut grubun pozitif ayırt ediciliğini arttıran türden davranış arayışlarına girer (Tajfel ve Turner, 1979: 40). Sonuç olarak, gruplar arası sosyal karşılaştırmaların ve bu karşılaştırma sonucu insanların iç grup lehine davranışlarda bulunmasının temelinde kişilerin (kollektif) olumlu benlik algısı edinme ihtiyacı yatar.

Toplumsal bağlamda gruplar arası ayrımcılığın ortaya çıkması için en az üç önemli şartın sağlanmış olması gerekir. Bunlardan birincisi, kişilerin benlik algılarının bir parçası olarak grup üyeliğini içselleştirmesi (benimsemesi) ve kendilerini ilgili iç grup üyeliğiyle ifade etmesidir. İkincisi, sosyal bağlamın gruplar arası karşılaştırma yapmaya müsait olmasıdır. Karşılaştırmalar belli bir kritere göre gerçekleştirilir; kategorizasyonun bu kriterin düzeylerine uygun şekilde yapılmış olması gerekir. Yani, kişi bu kriter üzerinden gruplara baktığında gruplar arası sınırların (kadın-erkek gibi) ön planda oluşunu algılayabilmelidir. Son olarak, iç grup algı düzeyinde mevcut olan her grupla karşılaştırılmaz. Gruplar arası sosyal karşılaştırma iç gruba pozitif ayırt edicilik sağlama amacıyla yapılacağı için, “ilgili” grupla sadece bu amaca hizmet eden türden bir karşılaştırma yapılır (Tajfel ve Turner, 1979: 41).

Grup kimliğine gelen tehdit yüksek düzeyde özdeşleşenlerde grup temelli algıyı hem motivasyonel hem de bilişsel nedenlerden dolayı arttırır. Motivasyonel neden etkin olduğunda, kişide “grubun bana ihtiyacı var” fikri pekişir ve gruplar arası ayrımcılık kendisi için anlamlı (haklı) bir durum alır. Bilişsel neden söz konusu olduğunda ise, gruplar arası ayırım ve sınırların ön planda olması olasılığı yükselir (Spears ve ark, 1999: 72).

Kişinin grupla özdeşleşmesi ve bu grup temelinde bir sosyal kimlik kazanması varsayımlarıyla SKT, sosyal psikolojinin ana konusu olan bireyin grupla bağının tam olarak ne olduğunu açıklığa kavuşturmuştur (Hogg ve Abrams, 1990: 28).

1.5.7 Özsaygı İhtiyacı (Hipotezi)

Abrams ve Hogg 1988’de özsaygı hipotezini geliştirdi. Bu hipoteze göre, öz saygı gruplar arası ayrımcılığın hem nedeni hem de sonucu olabilmektedir. Dolayısıyla, bu kavram araştırmalarda hem bağımsız hem de bağımlı değişken olarak incelenmelidir (Hunter, Platow, Howard ve Stringer, 1996: 632). SKT’nin özsaygı ve gruplar arası ayrımcılıkla ilgili iki varsayımı bulunur: Başarıyla sonuçlanmış bir gruplar arası ayrımcılık sosyal kimliği ve dolayısıyla da özsaygıyı arttırır. Kategorinin belirginliğinin ve ayrımcılığın bağımsız değişken olarak manipüle edildiği araştırmalarda ayrımcılığın öz saygıyla daha anlamlı bir ilişkisinin olduğu görülmüş (Abrams ve Hogg, 1988: 320). Diğer yandan, düşük ya da tehdit altındaki özsaygı da (ihtiyaç duyulan olumlu özsaygı

ihtiyacından dolayı) gruplar arası ayrımcılığı tetikler. Yani, özsaygı gruplar arası ayrımcılığın hem nedeni hem de sonucu olabilmektedir (Abrams ve Hogg, 1988: 320).

Ancak, özsaygıyla gruplar arası ayrımcılık arasında ilişki ileri sürüldüğü kadar açık ve net değildir. Düşük özsaygı dolaylı olarak gruplar arası ayrımcılığı arttırabilir; ama her zaman aralarında basit ve doğrudan bir ilişki bulunduğu söylenemez (Abrams ve Hogg, 1988: 328). Düşük özsaygının her zaman gruplar arası ayrımcılığa neden olmadığını bulgulayan araştırmalar da mevcuttur (Abrams ve Hogg, 1988: 320). Örneğin, Abrams'ın 1982 ve 1983'te yaptığı iki araştırmada düşük özgüvenin gruplar arası ayrımcılıkla herhangi anlamlı bir ilişkisi çıkmamıştır (Abrams ve Hogg, 1988: 321). Sonuç olarak SKT'ye göre başarılı bir gruplar arası ayrımcılık özgüveni yükseltir. Tehdit altında olan ya da depresif nitelik taşıyan benlik de özsaygı ihtiyacı dolayısıyla gruplar arası ayrımcılığı arttırır (Turner, 1999: 24).

1.1.2.8 Öz Saygı İhtiyacı Konusundaki Araştırma Sonuçları

Yapılan araştırmalar özsaygı ile gruplar arası ayrımcılığın karşılıklı etkileşim halinde olduğunu göstermektedir. Düşük özsaygı ayrımcılığı tetikler ve gruplar arası ayrımcılık sonucu özsaygı yükselir. Crocker ve Schwartz (1985: 383), yaptıkları bir araştırmada düşük özsaygıya sahip katılımcıların oluşturduğu kategorinin, yüksek özsaygıya sahip olanların oluşturduğu kategoriye göre dış gruba karşı çok daha fazla ayrımcılık sergilediğini ortaya koymuştur.

Kimi araştırmacılar ise gruplar arası ayrımcılık ile özsaygı arasında pozitif bir ilişkinin olduğu görüşüne karşı çıkmaktadır. Lemyre ve Smith (1985: 668) çalışmalarında gruplar arası ayrımcılık yapma fırsatı verilen kategori üyelerinin özsaygı düzeyinde, ayrımcılık yapmamış diğer kategorideki kontrol grubuna kıyasla, son testte anlamlı bir artışa rastlanmamıştır. Bu araştırmacılara göre, ayrımcılık öz saygıyı kısmen restore etse de, her zaman koşulsuz bir şekilde artmasına neden olmamaktadır. Özsaygı ile gruplar arası ayrımcılık arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu iddia eden araştırmacılar ise bu bulgunun araştırmanın metodolojik sorunlarından kaynaklandığı görüşündedirler. Örneğin, Hunter, Platow, Howard ve Stringer'a (1996: 633) göre, özsaygı ve ayrımcılık arasında istikrarlı bir ilişkiye rastlanmamasının sebebi özsaygının araştırmalarda genel (*global*) olarak ölçülmesidir. Bu araştırmacılar Kuzey İrlanda'daki Katolik ve Protestan öğrenci gruplarıyla ($n = 631$) yaptıkları araştırmalarında kişilerin özsaygısı gruplar arası değerlendirmeden önce ve sonra, hem genel, hem de çok yönlü olarak ölçüldü. Bulgular,

önceki araştırmalarda da ele alınmış olan genel özsaygı düzeyinde herhangi bir artış olmadığını ortaya koymaktadır. Öte yandan, Katolik ve Protestan öğrencilerin birbirlerine karşı ayrımcı davrandığı durumlarda akademik başarı, dindarlık, dürüstlük, sözel yetenek, ebeveynlerle ilişki ve fiziksel görünüm gibi belirli boyutlardaki öz saygı düzeylerinin anlamlı şekilde arttığı saptanmıştır. Bulgular, özsaygı düzeylerindeki değişimlerin kategorizasyonun bağlamı ve sosyal karşılaştırmanın yapılma amacıyla bağlantılı olduğuna işaret etmektedir. Kısacası, ayrımcılık hangi motivasyonla yapılırsa benliği de o açıdan etkilemektedir. Bu araştırma gerçek gruplarla çalışmanın ve öz saygıyı çok yönlü incelemenin önemini ortaya koymuştur (Hunter ve ark., 1996: 643). Araştırmacılar daha da ileri giderek, sadece özsaygının çok yönlü olarak incelendiği araştırmaların özsaygı ile ayrımcılık arasında sürekli bir ilişkiyi yakalama şansı vereceğini ileri sürmüşlerdir (Hunter ve ark., 1996: 644).

Birçok deneysel araştırma bulgusu kişilerin gruplar arası ayırt edici davranışlarının altında sahip olunan sosyal kimliğin olumlu değerini artırma ya da bu değeri sürdürmenin ve özgüven düzeyini artırmanın yattığı hipotezini desteklemektedir. Chin ve McClintock (1993: 73) tarafından yapılan bir araştırmanın sonuçları, katılımcıların kolektif öz saygı düzeylerinin en yüksek olduğu koşulun dış gruba karşı iç grubu kayırmak zorunda bırakıldıkları koşul olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde, Oakes ve Turner'ın (1980: 299) yaptığı bir MGP çalışması sonucuna göre, gruplar arası ayrımcılık yapmaları istenen katılımcıların kolektif özsaygısının kontrol grubuna kıyasla daha yüksek olduğu görüldü. Petersen ve Blank'ın (2003: 159) yaptığı bir araştırmanın sonucu da, aynen SKT'sinde işaret edildiği gibi, gruplar arası önyargılı tutum ile grubun düşük özgüven durumu arasında negatif bir ilişkinin bulunduğunu göstermektedir.

1.5.8 Sosyal Karşılaştırma

SKT'nin gruplar arası sosyal karşılaştırma bileşeni Festinger'in kişiler arası ilişkilerle ilgili olan Sosyal Karşılaştırma Teorisi'nin genişletilip gruplar arası bağlama uyarlanma halidir (Billig, 1976: 21). SKT'ne göre, bireyler gruplarının değerlendirmesini toplumsal bağlamdan ayrı yapmazlar. Kendi grubumuzun değerini ya da prestijini onu ancak diğer gruplarla karşılaştırarak (göreceli biçimde) öğrenebiliriz. Gruplar arası karşılaştırmadan grubumuz için elde ettiğimiz sonuç bizim için çok önemlidir; çünkü bu dolaylı olarak bizim benlik saygımızı da etkiler. Eğer grubumuzun belli bir kritere göre karşılaştırdığımız gruplardan daha üstün olduğu kanaatine varırsak, otomatik olarak

kendimizin de o gruplardaki tüm insanlardan daha iyi olduğu sonucunu çıkarırız (Tajfel ve Turner, 1979: 41).

İnsanlar belli koşullar altında kendilerini grup üyelikleri açısından değerlendirdikleri için iç grubu ilgili dış grupla karşılaştırma ihtiyacı kaçınılmaz olmaktadır (Turner, 1999: 8). SKT'ne göre bireyin benlik saygısı ihtiyacından dolayı, hemen hemen her gruplar arası sosyal karşılaştırma yanlı bir şekilde (yani, iç grup lehine) yapılır (Tajfel ve Turner, 1979: 40).

Belli bir kriter üzerinden ilgili dış grupla karşılaştırarak iç grubun pozitif ayırt ediciliğini oluşturma, sürdürme ya da artırma yoluyla olumlu kimlik duygusu kazanırız. Bu olumlu kimlik duygusu da kişinin kendini grup üyeliği üzerinden ifade ettiği ve değerlendirdiği koşullar altında uyanır (Turner, 1999: 8). Yapılan sosyal karşılaştırma olumlu benlik imgesinin temelini oluşturur. Örneğin, bir etnik grup kendi gelenek göreneklerini, yaşam şeklini, sosyal ve kültürel karakterlerini diğer dış etnik gruplardan daha olumlu değerlendirerek bu benlik saygısını kazanabilir.

Gruplar arası sosyal karşılaştırma iç ve dış grup arasındaki farklılığı artırma amacıyla yapılır. Yani, hedef, diğer gruplara karşı iç grubun belirginliğini sağlamaktır (Tajfel, 1972: 296). Ama sadece belirginlik yeterli değildir; bu belirginliğin pozitif anlamda olması gerekir (Tajfel, 1972: 3). Yukarıda da görüldüğü gibi, kişinin (para yerine geçen puan dağıtarak) iç ve dış grubunu değerlendirmesi istenen MGP çalışma sonuçlarına göre, katılımcılar iç grup kazancını çok yüksek düzeylerde arttırmak yerine, dış grupla farkı göreceli olarak arttıran stratejileri tercih etmektedir. Kişi için iç grubun daha fazla para alması değil, diğer gruba kıyasla “göreceli olarak” daha fazla para alması önemlidir (Tajfel ve Turner, 1979: 39).

1.1.2.9 Sosyal Karşılaştırma Konusundaki Araştırma Sonuçları

Tarrant ve ark.'nın (2001: 605) ergen gruplarıyla yaptığı bir araştırmada önce dış grubu değerlendiren katılımcılar ilk olarak iç grubu değerlendirenlere göre grupları daha az olumlu değerlendirmişler ve daha fazla iç grup kayırmacılığını göstermişlerdir. Bu bulgu, katılımcıların önce dış gruba odaklandıkları koşulda sosyal karşılaştırma bağlamının ön plana çıkması ve dış gruba kıyasla, iç grubun göreceli olarak daha olumlu değerlendirilmesiyle açıklanabilir. Bu çalışmadaki katılımcılar gruplar arası ilişkileri oluşturmada kendileri için önemli olan ilgi, aktivite ve atıfları da kullanmışlardır.

Araştırmacılara göre, ergenlerin değer verdikleri bu boyutları seçmesinin sebebi, gruplarının dış gruptan pozitif anlamda farklılığını ve belirginliğini korumanın ve pozitif sosyal kimliği elde etmenin en iyi yolunun bu olduğuna karar vermeleridir.

1.5.9 Psikolojik Ayrıştırılabilirlik

İnsanlar kimliklerinin diğerlerinininkinden hem daha farklı ve ayrıştırılabilir hem de diğer gruplarla karşılaştırıldığında daha olumlu olmasını arzularlar. SKT'ne göre gruplar arası ayrımcılık kişilerin kendi grubunu diğer gruplardan (olumlu biçimde) farklılaştırma çabasının sonucudur. Daha önce de vurgulandığı gibi, MGP çalışmalarında katılımcılar kendi grubunun pozitif ayırt ediciliğini iç grup üyelerine dış gruba göre daha fazla para dağıtma yoluyla gerçekleştirirler. Burada amaç, kendi grubuna daha fazla kazanç (para) sağlamak değildir. MGP araştırmalarındaki katılımcılar iç ve dış grup üyelerine para dağıtırken karşılaştırma yaptığı dış grupla görece farkı arttıran stratejiler izler (Tajfel, 1982: 24; Brown, 1997: 240).

Gruplar arasında algılanan benzerlikler grubun bu farklılaşma arzusuna bir tehdit olduğu için ayrımcılığı tetiklemektedir. Yapılan birçok çalışma bu savı desteklemiştir (Brown, 2000: 757). İç grubun ayırt ediciliği tehdit altındayken özdeşleşmenin değerlendirmeye ilişkisi duygusal faktörlerden değil, iç grup tanımlanması (kimliği) faktöründen etkilenir. Bu süreç iç grubu dış gruptan ayırmanın iki yolunu içerir. Bunlardan birincisi, iç-dış grup ayrımı algısını belirginleştirmek iken, diğeri dış grubu itibarsızlaştırmaktır (Voci, 2006: 280). İkinci yolda dış grup yetersizliğini yeniden tespit etme hedeflenmektedir (Voci, 2006: 281). SKT'ne göre, bireyler iç gruplarına benzer algıladıkları bir gruba karşı daha katı bir rekabet sergileyecek ve iç grubun farklılığını korumak için diğer grupların üyelerine daha ayrımcı davranılacaktır (Tajfel, 1982: 25).

Özdeşleşme düzeyinin iç grup kayırmacılığı üzerindeki etkisi iç grubun değeri ya da ayırt ediciliği tehdit altındayken daha güçlüdür. İç grup tehdit altında değilken özdeşleşme ile grupların değerlendirilmesi arasındaki ilişki istikrarlı değildir (Voci, 2006: 280).

1.1.2.10 Pozitif Ayırt Edicilik Konusundaki Araştırma Sonuçları

Platow ve ark.'nın (1997: 115) yaptığı MGP çalışmalarında iç grup lehine yapılan ödül dağıtımının üyelerin iç grubu dış gruptan pozitif olarak farklılaştırma arzusundan kaynaklandığını doğrulayan bulgular elde edilmiştir. Bunlardan biri, iç grup lehinde bir

dağıtımın en çok iç grubun düşük, dış grubun ise yüksek değerde algılandığı koşulda yapılmış olmasıdır. Bir diğer önemli bulgu da, iç grup kayırmacılığının en çok yüksek kişisel öz saygıya sahip kişiler tarafından sergilenmesidir. Bu da, araştırmacılar tarafından, grupla yüksek düzeyde özdeşleşme ve olumlu kimlik için grup temelli bir strateji izlendiğinin işareti olarak yorumlanmıştır.

Voci'ye (2006: 265) göre, grup değerleri tehdit altındayken özdeşleşmenin dış grup düşmanlığı üzerindeki etkisi de daha güçlü şekilde ortaya çıkmaktadır. Grubun ayırt ediciliği tehdit altında olduğunda, özdeşleşme düzeyi dış grup değerlendirmesini ve gruplar arası ayırt edici davranışı etkilemiştir.

İnsanların kimlikleri onların ayırt edici özellikleriyle ilişkilidir. Nelson ve Miller (1995: 247) tarafından yapılan üç aşamalı bir araştırmada, hem paraşütçü hem de tenis gruplarına üye olan hedef kişinin paraşütçü kimliğiyle algılanma ve tanınma olasılığının çok daha fazla olduğu saptanmıştır. Dahası, ayırt ediciliği yüksek olan grup, diğer gruptan daha homojen olarak değerlendirilmiştir (Nelson ve Miller, 1995: 248). Bu da, kişilerin diğer insanları ait olduğu toplum içinde en fazla ayırt edicilik taşıyan kategoriye uygun olarak tanıyıp algıladıkları savını desteklemektedir.

1.6 KENDİNİ SINIFLANDIRMA TEORİSİ

Kendini Sınıflandırma Teorisi (KST), sosyal kimlik (kendini kategori üyeliği ile ifade etme) ve kişisel kimlik (kendini kişisel özelliklerle ifade etme) arasındaki ayrımın yapıldığı dönemde şekillenmeye başlamıştır (Turner, 1999: 10). KST'nin kurucusu olan Turner sosyal kimliği, kişiler arası davranışı gruplar arası davranışa dönüştüren bir süreç olarak yeniden kavramsallaştırır. Turner, sosyal ve kişisel kimliklerin benlik algısı üzerinde zıt etkiler (kişiselliğin yitirilmesi/kişiselleştirme) yaratma eğiliminde oldukları fikri dışında, Tajfel'in insan ilişkilerini iki uçlu boyut üzerinde inceleme önerisini de revize etmiştir (Turner, 1999: 11). Turner'e göre insan ilişkilerini kişiler arası ve grup içi/gruplar arası uçlarına sahip bir boyut üzerinde değerlendirmek yerine, kendini kategorilendirmenin iki farklı düzeyinin temsili şeklinde düşünmek daha doğru olacaktır. Benlik, farklı düzeylerde kategorilendirilebilir; bu kategorilerin hangisinin ön plana çıkacağını ve kişinin ne tür bir sosyal karşılaştırmaya gideceğini belirleyen faktörler gruplar arası bağlam ve o kategoriyle özdeşleşme düzeyidir (Ros, Huici ve Gomez, 2000: 94). Yani, KST'ye göre bu ilişki biçimlerinin Tajfel'in önerisindeki gibi birbirleriyle negatif ilişki içinde olması

gerekmemektedir; aksine, birçok durumda kişinin kendini hem kişisel kimliği ile hem de sosyal kategori üyeliği ile aynı anda ifade edebileceği şartlar oluşur. Kendini sınıflandırma (*self-categorization*) süreci, benlik algısının kişiliksizleştirilmesine (*depersonalization*) ve benliğin grup stereotipine benzer algılanmasına neden olur (Turner, 1999: 11). İnsanlar kendini kategori üyeliğiyle ifade ettiği durumlarda grup içi benzerlikleri ve gruplar arası farklılıkları gerçekte olduğundan daha abartılı biçimde algılar. Sosyal kimliğin ön plana çıktığı durumlarda kişinin iç ve dış grupla ilgili kalıpyargıları canlanır ve kişi kendini daha az birey ve daha çok iç grup üyesi olarak algılayıp iç grubun prototipik bir temsili olarak davranır (Turner, 1999: 11).

Yukarıda da belirtildiği gibi, KST'ye göre kişi hem kendisini hem de toplumu farklı düzeylerde kategorilendirebilir. Ama kişinin belli bir bağlamda kendini ne düzeyde kategorilendireceği ya da diğer insanları ne tür bir kategorizasyona tabi tutacağını iki faktör belirler. Bunlardan birincisi kategorinin uygunluğu, diğeri de ulaşılabilirliğidir. Uygunluk, sosyal uyarıcı ve kategori özellikleri arasındaki uyuma durumudur. Eğer mevcut kategori gerçekte karşılaşılan sosyal uyarıcıyı yeteri kadar açıklarsa, o zaman bu kategorinin kullanılma olasılığı artar. Yani, bu meta-kontrast ilkesine uygun yapılıdır (Ros ve ark., 2000: 81). Kategorinin ulaşılabilirliği ise o kategorinin kişinin repertuarında kullanılmaya hazır olma hali, yani, bellekten geri çağırılabilme hızıdır. KST'ne göre, ulaşılabilirliği üç faktör belirler. Bunlardan birincisi, kişinin benlik tanımı için iç-dış kategorizasyonun önem düzeyidir. İkincisi, kişinin bununla ilgili deneyimidir; yani, kategorinin benzer durumlarda ne sıklıkta ve ne denli etkili bir şekilde kullandığına bağlıdır. Üçüncüsü ise kişinin mevcut motivasyon, ihtiyaç, hedef ve değerleridir. Bunun için ulaşılabilirlik, bir anlamda, sosyal bağlamla da ilgilidir. Mevcut kategori benliği ifade etme için gerekli ve geçmişte de sık sık kullanılmış olsa bile, eğer mevcut bağlama uygun değilse, “ulaşılabilir” değildir (Voci, 2006: 74).

Kişinin kendisini hangi düzeyde tanımladığını insanlarla olan ilişkisi belirler. Daha spesifik bir grup temelinde kendini tanımlayan kişi için dış grupların sayısı artarken, “insanlık” gibi genel bir düzeyde kendisini ifade ettiğinde diğer grupları da kapsayan geniş bir kimliğe sahip olur. Bu da diğer insanları ötekileştirmek yerine birleştiricidir (Hewstone ve Greenland, 2000: 141). KST'ne göre, kişi kendisini üç önemli düzeyde sınıflandırır. Bunlardan en geneli olan ve diğer bütün insanlarla aynı kimliğin parçası yapan insanlık düzeyidir. İkincisi gruplar arası düzeyde yapılan bir sınıflandırmadır; burada kişinin dış

gruplara karşı özel bir iç grubu vardır ve kişi bu iç grubun belirginliğini sağlamaya çalışır. Üçüncüsü de kişinin iç grupta diğer üyelerden farklılığını koruyan kişisel benlik düzeyidir (Ros ve ark., 2000: 81-2). Bu üç kategorizasyon türü arasındaki farklılığa dikkat etmek sosyal kimlik, sosyal biliş ve gruplarla ilgili daha isabetli tahminler yapmayı mümkün kılabilir. Ayrıca, bu ayırım mevcut bulguların açıklanması ve organize edilmesine yardımcı olabilmektedir (Leonardelli ve Toh, 2015: 69).

Sonuç olarak benliği ve diğerlerini temsil etmede hangi kimlik türünün kullanılacağını kategorinin görece ulaşılabilirliği, kişinin bununla ilgili geçmiş deneyimleri, mevcut beklentileri, motivasyonu, değerleri, hedefleri ve ihtiyaçları belirler. Paylaşılan ortak sosyal kimliğin ön plana çıkması benlik algısını homojenleştirir. Benliğin homojenleşmesi grupla beraber hareket etmeye (grup davranışına) yol açar (Turner, 1999: 13).

1.6.1 Sosyal Kimlik ve Kendini Sınıflandırma Teorilerinin Farkları

SKT ve KST genel olarak bir birini tamamlayan teoriler olsa da aralarında birkaç önemli fark bulunur. Bunlardan birincisi SKT'nin motivasyonel (özdeşleşme) boyuta yaptığı vurgu ağırlık kazanırken; KST daha çok meta-kontrast ilkesi gibi bilişsel ve algısal boyut üzerinde durmaktadır. Örneğin, SKT, gruplar arası benzerliğin grup ayırt ediciliğine (olumlu farklılığa) tehdit oluşturduğu için ayrımcılığı arttırdığını söylerken; KST kişilerin iç grubu dış gruptan algı düzeyinde daha açık bir şekilde ayırıştırması için iç grup lehine davrandığını iddia eder (Jetten, Spears ve Manstead: 1999: 109-10). Birbirini tamamlayan bu iki teori arasındaki ikinci fark şudur: KST'ne göre, üyenin grubunu ayrı ve bağımsız bir grup olarak (*entitative*) görebilmesi için gruplar arasında belli derecede bir farklılığın olması gerekir. Diğer yandan SKT'ne göre karşılaştırmanın yapılabilmesi için kıyaslama kriteri açısından gruplar arasında belli miktarda benzerliğin olması şarttır (Jetten ve ark., 1999: 115).

1.6.2 Kendini Sınıflandırma Teorisi Araştırma Sonuçları

Voci (2006: 73) KST'nde ileri sürülen ulaşılabilirlik ve uygunlukla ilgili hipotezleri sınamak için birincisi futbol taraftarlarıyla, ikincisi ise bir şirketteki işçilerle olmak üzere, iki araştırmayı içeren bir çalışmayı gerçekleştirmiştir. Bulgular, sadece sosyal kategorizasyon sürecinin iç grup kayırmacılığı ve önyargının ortaya çıkması için yeterli olmadığını göstermektedir. Bu olguların ortaya çıkışı için kategorilerin yüksek düzeyde

belirgin ve ulaşılabilir olması da gerekmektedir. Gruplar arası ayrımcılığın ortaya çıkışında kategoriler arasındaki sınırların belirginliği ve o esnadaki ulaşılabilirliği (zihninde aktive olması) belirleyicidir (Voci, 2006: 86). Bu sonuç, diğer araştırmalarda da elde edilen ve grupla özdeşleşmenin yüksek olduğu zamanlarda iç grup kayırmacılığı ya da dış gruba karşı ön yargının belirmemesi biçimindeki kafa karıştırıcı bulguyu da açıklamaktadır (Voci, 2006: 88). Bu araştırmaya göre, iç grup ne kadar homojen ve dış gruptan ayrı algılanırsa benliğin homojenleştirilmesi o kadar yüksek olur. Benliğin homojenleşmesi arttıça, iç grup kayırmacılığı ve grup bütünlüğu o kadar güçlenecektir. Tabii ki ulaşılabilirlik bu süreç için hayati önemdedir (Voci, 2006: 86). Dolayısıyla, kategorizasyon sürecinin etkisi sabit değil, bağlama (örn., ulaşılabilirlik) göre değişkenlik gösterebilir.

Ellemers, Kortekaas ve Ouwerkerk (1999) tarafından sosyal kimlikle ilişkili olan kendini sınıflandırma, grup bağlılığı ve özsaygı değişkenlerinin birbirinden bağımsız olup olmadığını anlamak için yapılan bir çalışmada sosyal kimliğin değerlendirme boyutu olan grup özsaygısının sadece iç grubun göreceli sosyal statüsünden etkilendiği bulgulanmıştır. Sosyal kimliğin bilişsel boyutu olan kendini sınıflandırmanın ise i grubun göreceli büyüklüğüne bağlı olduğu sonucu elde edilmiştir. Azınlık grup üyelerinde kendini sınıflandırma yoluna gitme ve o grupla özdeşleşme daha güçlüdür. Göreceli grup büyüklüğünün ise sadece kendini sınıflandırma üzerinde bir etkisi olduğu ve öz saygıyı etkilemediği saptanmıştır. Bu da bize grup statüsü kötü olsa bile azınlık gruplarında grupla özdeşleşme düzeyinin neden yüksek olduğunu açıklar. Araştırmada kendini sınıflandırma ve öz saygının birbirinden bağımsız olduğu da saptanmıştır. Bu da, grup özsaygısının tehdit altında olduğu durumlarda üyelerin kendini o grubun üyesi olarak sınıflandırmaktan kaçınmasına gerek bulunmadığına işaret etmektedir.

1.7 AŞİRET SİSTEMİ

1.7.1 Aşiret İçi İlişkiler ve Aşiretin Hiyerarşik Yapısı

Aşiret, kan bağı üzerinden oluşan ve töre-geleneklerle yaşatılan toplumsal bir örgütlenme şeklidir. Kürtlerde toplumsal yapının temelini aşiret sistemi oluşturmaktadır. Aşiret örgütü kültürel ve tarihi temelleri olan idari, sosyal ve siyasi bir birliktir ve kendi içerisinde işlevsel bir yapısı vardır. Aşiretler, bir yandan üyelerinin barınma, savunma, adalet gibi gereksinimlerini karşılarken, diğer yandan üyelerin sıkıntı ve sevinlerinin

paylaşılacağı bir dayanışma çevresi sunar. Kısacası, liderleri, ileri gelenleri ve ilişkileriyle aşiret, kurumlaşmış bir yapıdır (Çetintaş, 2002: 1).

1.7.2.1 Aşiret Birimlerinin Tanımlanması ve Bu Birimlerin Yönetimi

Sosyologların (Bruinessen, 2003; Özer, 2003; Tekin, 2005; Heckmann, 2012; Uluç, 2010) yaptıkları çeşitli alan çalışmalarının bulgularına göre, aşiret, hiyerarşik olarak *mal*, *kabile* ve *aşiret* olmak üzere kendi içinde üç farklı düzeyden oluşmaktadır.

1.7.1.1.1 Mal

Aşiretin grup olarak nitelendirilebilecek en alt birimi mal'dır. Kürtçede "aile" anlamına gelen mal, aynı atadan gelen bir akraba topluluğudur. Aşiret hiyerarşisinde en alt düzeyde olan bu birimi tanımlamak için farklı yörelerde "klan" ya da "sülale" terimleri de kullanılır (Heckmann, 2012: 133). Mal'ın mensuplarının kökenleri ortak bir ataya dayanır ve mal bu atanın adıyla anılır. Herhangi bir kişinin (ya da hanenin) bu atayla olan soy-kütüksel bağlantısının izi sürüldüğünde ortalama beş kuşak kadar geriye gidilebilir (Tekin, 2005: 7). Yani, bugün binlerce mensubu olan "mal" örgütü yaklaşık beş kuşak önce yaşamış olan tek bir babanın soyundan gelen torunlarıdır. Kişiler sosyalleşme sürecinde kimlerin baba tarafından ne düzeyde akrabası olduğunu ve hısımlarının kimler olduğunu öğrenir. Bir kişi için baba soyundan gelen en yakın derecedeki akraba topluluğu kendisiyle aynı mal'daki kişilerdir (Heckmann, 2012: 133). Aşiret içinde genellikle birbirini en yakından tanıyanlar aynı mal'ın mensuplarıdır. Baba soylu bu akraba topluluğu genellikle aynı köyde ya da mahallede birbirine yakın yerlerde oturur. Bir aşirete mensup olmanın ilk şartı bir mal'a mensup olmaktır. Bir kişinin aşirete mensup olup olmadığını öğrenmenin yolu onun mensup olduğu mal'ı sorgulamak ve tespit etmektir. Bazen kişinin aşiretin ortak yaylasını kullanım hakkı için bunu göstermesi gerekebilmektedir (Heckmann, 2012: 132-134). Bir mal'a mensup olmak ancak mahalle düzeyinde önem taşıyabilir; yöre dışında pek tanınmayabilir.

1.7.1.1.2 Kabile (Babik)

Kabile de, mal gibi, baba soyuna dayanan saf bir akraba topluluğudur. Kabile mal'ların bir araya gelmesiyle oluşan ve mal'ın bir üst düzeyinde yer alan bir örgütlenme şeklidir. Bir kabileyi oluşturan mal sayısı 4 ile 8 arasında değişmektedir (Heckmann, 2012: 132-134). Aşiret hiyerarşisinin ikinci basamağı olan bu örgütlenme için bazı yörelerde *ocak*, *klan* ya da *babik* (Kürtçede "baba" kelimesinden türemiştir) terimleri de kullanılır.

Bu çalışmada aşiretin bu birimini tanımlamak için kabile kelimesi tercih edilmiştir. Bir aşiret içindeki kabileler erkek kardeşlerden ya da amcaoğullarından türemiştir. Mal gibi, kabilenin de baba tarafından akrabalığın izi sürüldüğünde, kabiledeliklerin hepsinin soyunun aynı ataya dayandığı ve kabilenin atanın ismiyle adlandırıldığı görülebilir. Kabileye adını vermiş ata şu anki kuşaktan ortalama sekiz-on kuşak geçmişte yaşamıştır (Tekin, 2005: 9).

1.7.1.1.3 Aşiret

Çetintaş'ın yaptığı çalışma kapsamında aşiret üyelerine; aşiretin kendileri için neyi ifade ettiğini sorduğu bir soruya katılımcıların yüzde doksanına yakını kan ve soy birliği cevabını vermiştir (Çetintaş, 2002: 115). Aşiret örgütleri belli bir hanenin zaman içerisinde çoğalıp yayılmasıyla meydana gelmiştir (Kocadağ, 1997: 178); yani, bugün milyonlarca mensubu olan bir aşiretin kökü belli bir ataya dayanır. Baba soyluluk temelinde örgütlenmiş bu yapı, aynı zamanda, sosyal ve politik bir birliktir. Aşiret sisteminin üçüncü ve en üst düzeyindeki bu örgütlenme şekli kabilelerin toplamından meydana gelir (Yalçın, 2012: 133- 135). Her aşiret ortalama 10-12 kabileden oluşur. Örneğin, bu çalışmanın örneklemelerinden birini oluşturacak olan Ertuşi aşireti 12 kabileden oluşur. Aşiretin herhangi bir üyesi aşiret içinde kendini tanıtırken mensup olduğu kabileyi belirtir. Ama aynı kişi kendini yabancılara tanıtırken bu sefer aşiretinin ismini söyler. Örneğin, Jirki kabilesinden bir kişi aşiret içinde “ben Jirki kabilesindenim” diye kendini tanıtırken; dışarıda Ertuşi aşiretinden olduğunu söylemekle yetinir (Tekin, 2005: 28).

Uluç (2010: 49-50) aynı dili konuşan, aynı kültürün ürünü olan, ama farklı coğrafyalarda yaşayan Kürt aşiretlerinin tümünün aynı katmanlardan oluşup oluşmadığını ve örgütlenmenin her bir katmanı için kullanılan terminolojinin farklılaşp farklılaşmadığını görmek için değişik yörelerdeki aşiret yapısını inceleyen altı tane alan araştırmasının sonuçlarını karşılaştırmıştır. Bu tarama sonucuna göre, genel olarak aşiret yapısı üç katmandan oluşmaktadır; ama karşılaştırmalara göre bu katmanlar için kullanılan terminoloji yöreye göre değişebilmektedir. Örneğin mal birimi için bazı yörelerde “sülale” kavramı kullanılırken, bazı yerlerde bu gruba *Hoz* ya da *Tire* de denilebilmektedir. Benzer şekilde, kabile için de yöreye göre *Ocak* ya da *Taife* terimleri de kullanılabilir. Katmanlar için farklı kavramlar kullanılsa da, araştırmalar aynı birimi tanımlamak için kullanılan farklı kavramların aynı anlam içeriğine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Bazı araştırmacılar kabile ve aşiret arasında bir ayrım olmadığını söylese de, en azından Hakkâri'de yapılmış çalışmaların tümü kabile ve aşiret arasında net bir ayrımın bulunduğu ortaya koymaktadır. Türkdoğan'ın (1997; akt., Çetintaş, 2002: 45) Hakkari ve Van yörelerinde hakim olan Ertuşi ve Burikan aşiretleri üzerinde yapmış olduğu incelemeler her iki aşiretin ileri gelenlerinin kabile ile aşiret arasında kesin bir ayrım yaptığı ve aşiretlerin kabilelerden meydana geldiği hususunda herkesin hemfikir olduğuna işaret etmektedir.

Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta, aşiret yapısal olarak farklı düzeylerden oluşsa da, aşirette bazılarının hiyerarşik olarak üstte diğerlerinin altta olması anlamına gelmediğidir. Aşiretteki kişiler statü ve rollerini bazı şartları aşiretin normuna uygun şekilde yerine getirerek, zaman içinde kazanır. Aşiret içindeki her kişinin üç kimliği vardır; bunlar mal, kabile ve aşiret kimlikleridir. Kişi için kimliğin anlamı ve ortak soy ideolojisi maldan aşirete doğru önemsizleşir. Baba soyunda olma ilkesine dayanan dayanışmanın en yoğun merkezinde baba tarafından yakın olan akrabalar yer alır; bunlar da, kişinin mensup olduğu mal'daki akraba topluluğudur. Dayanışma, aşiret birimlerini ayıran çizgiler boyunca, merkezden (kişi için bu mal'dır) dışa doğru gücünü kaybeder; dolayısıyla, kişinin aşiretin en dış sınırındakilerle dayanışması en düşük düzeydedir (Yalçın, 2012: 143). Aynı mal'daki kişiler diğer mal'lara, aynı kabiledaki mal'lar diğer kabiledakilere, aynı aşiretteki kabileler de diğer aşiretlere karşı birlik olur.

Aşiret kan bağı esasına dayanan bir birlik olduğu için, bu birliğin koşullarını yaratan kabileler kimi durumlarda başkaldırıp kendini kanıtlayarak aşiret olabilmektedir. Nüfus bakımından kalabalıklaşan, ekonomik, sosyal, kültürel bakımdan güçlenen ve (eski zamanlarda) silahlanan herhangi bir aşiretin bir kabilesi bu anlamda kuvvetini civarda hissettirmeye başladığı zaman aşiret oldu demektir (Özer, 2003: 116). Aşiret içindeki kabileler genelde sağ ve sol olmak üzere, iki baskın kol etrafında birleşmektedir. Aynı koldaki kabileler birbirlerini daha yakın görmektedirler. Aşiret içinde kutuplaşmış bu kabileler bloğu belli bir süre sonra iki bağımsız aşirete dönüşebilmektedir. Ancak, bunun oluşması yüzyıllar almaktadır.

1.7.2.2 Liderlik ve Divan

Aşiretin sorunlarının tartışıldığı, yaşayış ve ilerleyişi ile ilgili meselelerin görüşülüp karara bağlandığı yer, aşiret için meclis işlevini gören “divan”dır. Kabilelerin nüfuzlu ve ileri gelenlerinden oluşan divanın başkanı “aşiret reisi”dir. Aşireti oluşturan kabilelerin

liderleri de aşiret reisine siyasi danışmanlık yaparak sorumluluğunu paylaşır (Özer, 2003: 108). Aşiret reisi aşiretin yönetiminden, aşiretin içindeki çatışmaları çözüp birliği sağlamadan, kabileler arasında ahenkli ilişkilerin kurulup geliştirilmesinden ve diğer aşiretlere karşı aşiret üstünlüğünü korumasından sorumludur (Beşikçi, 1968: 225). Ayrıca, hayvancılıkla geçinen aşiretlerde aşiret reisi yayla seçme, otlak kiralama, kuraklık ve kıtlık dönemlerinde önlemler alma gibi görevleri de üstlenir (Özer, 2003: 108).

1.1.1.1.1 Aşiret İdeolojisi, Aşiret Kültürünün Kaynağı ve Kimlik Bilinci

Ekonomik ihtiyaçlar, coğrafi koşullar ve dış tehditlere karşı can güvenliğinin sağlanması gibi gereksinimler Kürtlerde aşiret türü bir toplumsal örgütlenmeyi zorunlu kılmıştır (Uluç, 2010: 35). Aşiret grubu hayatta kalmak için içinde yaşadığı coğrafyanın koşullarına uyum sağlamak ve o coğrafyadaki diğer aşiretlere karşı savaşıp gücünü ortaya koymak zorundadır. Böyle bir yaşam şekli zaman içinde kendine has gelenek, görenek, ilişki örüntüleri ve kurumlar meydana getirir (Özer, 2003: 26).

Aşiret organizasyonu ortak bir soy ideolojisi temel ilkesi üzerine kuruludur. İdeoloji, bu örgütün çekirdeği olan aileler aracılığıyla üyelere aktarılır. Bireyler toplumsallaşma süreci boyunca, çocukluktan itibaren sosyal ilişkilere soy ideolojisi bakış açısıyla bakmayı öğrenirler. Kişiler bu süreç boyunca hangi aşirete mensup olduğunu ve kimlerin baba tarafından kendisinin akrabası olduğunu öğrenir. Böylelikle çocukluk dönemlerinden itibaren, daha aile içindeyken aşiret kimliği edinilmeye başlanılır (Tekin, 2005: 13).

Aşiret sisteminde namus, şan, şeref şöhret ve dostluk gibi önemli görülen kutsal değerler vardır. Ayrıca kan bağları, “biz” duygusu, akrabalık dereceleri aşiretler arası ve aşiret içindeki ilişkilerde önemsenen ve dolayısıyla ön planda tutulan değerlerdir. Bu değerler zamanla aşireti yönlendiren birer sosyal norm haline gelirler; çünkü kuşaktan kuşağa aktarılarak geleneğe dönüştürülür ve aşiretin kanunu işlevini gören töreye dâhil edilip kişilerin buna uygun yaşamasını gerekli kılarlar (Özer, 2003: 126).

Kendilerine has bir sosyo-kültürel yapısı, belirli norm ve değerleri olan bu aşiret örgütüyle özdeşleşen fertler bir kimlik bilinci geliştirirler. Kişi kendini, "mensubiyet duygusu" olarak da tarif edebilecek kimliğiyle tanımlamakta ve toplumsal hayatta bu yolla ifade etmektedir. Üyeler aşiretin sosyal ve kültürel çevresi içinde yoğrularak onunla aynileşiyor ve mensubiyet şuuru hissettiği kendi kültür çevresini temsil eden kimliği taşıyor

hale geliyor. Böylece ortak bir kültüre sahip olan ve bu kültürü yaşam şekli olarak benimseyen fertler ortak bir kimliğe sahip oluyorlar. Bu anlamda aşiret kimliği, bireyin sosyo-kültürel yapı içerisindeki yeri ve mensubiyeti olarak da görülebilir (Çetintaş, 2002: 50-52).

Bölgedeki aşiretlerin hemen hemen hepsi son zamanlara kadar tam göçebe veya yarı göçebe şeklinde yaşamışlardır. Bozkırdaki topraklar tarım yapmaya elverişli olmadığından ekilemez; ama kendiliğinden yetişen otlar sayesinde, fazla emek sarf etmeden, bolca hayvan sürüleri yetiştirilir. Bölgedeki otlar tükenince başka bölgelere göç edilir. Sürüdeki hayvanların her bir kısmı aşiret içindeki ayrı aileye ait olsa da sürünün otlatıldığı stepler bütün aşiretin ortak malıdır (Özer, 2003: 32-33). Bunun için, bozkır kültürünün oluşturduğu toplum tipi “kamucu” toplum tipidir ve bu koşullar altında yaşayan insanlar ancak grup halinde hareket ederlerse hayatta kalabilir. Çünkü hem ihtiyaç duyulan kaynaklar grubun ortak malıdır hem de bu koşullarda yaşayan bir ailenin bütün ihtiyaçlarının bir-iki kişi tarafından giderilmesi mümkün değildir. İnsanlar iş birliği yapmaya ve grupla beraber hareket etmeye mecburdur.

Aşiret sistemi; göçebe yaşam koşullarının sonucu olarak ortaya çıkmış; ama bu grubun ideolojik bir temel üzerinde yapılanmış olması onun yerleşik düzene geçişten sonra da özelliklerini korumasını sağlamıştır. Karşılaştıkları problemlerde ve zor günlerde aşiret üyelerinin birlikte hareket etmesini zorunlu kılan aşiretçilik ideolojisi, aşiretler arasında önemsiz konuların ya da farklı aşiretlerin iki üyesi arasında olan, dolayısıyla kişiler arası bir mevzu olarak nitelendirilecek bir durumun gruplar arası büyük kanlı bir çatışmaya dönüşmesine yol açabilmektedir (Tekin, 2005: 1). Kan bağı ve akrabalık temelinde oluşan aşiret içi dayanışma ve dış tehditlere karşı eş güdümlü davranma hali diğer aşiretlere karşı “üstünlük duygusu” manasına gelen aşiretçiliğe evrilir. Aynı baba soyundan gelenlerin simbiyotik bir ilişki şekliyle kurdukları aşiret ideolojisi aşiret içinde güçlü “biz” duygusu ve sağlam bir dayanışmayı getirir. Bu da aşiretin kendi içindeki bağları sıkılaştırarak dışarıya karşı güçlü bir birliğin oluşmasını ve diğer aşiretlerden daha üstün olduğunu ispatlamak için onlara karşı saldırgan bir tutum benimsemesine neden olur. Yani bir aşiretin gayesi yalnızca kendi içinde yeterli olmak değil, aynı zamanda diğer aşiretlerden daha iyi olmak istediği için “öteki” aşiretlerin zayıflamasına yönelik de hareket etmektir. Bu temelde Tekin’in de tezinde ifade ettiği üzere, bir aşirete mensup olmak maddi

ihtiyaçlarını karşılamamanın yanı sıra kişilerin psiko-sosyal güdülerini (üstünlük, prestij, korunma vb.) de tatmin eder (Tekin, 2005: 13).

Aşiretlerin ortak bir tarih dışında, onları diğerlerinden farklı kılan başka simgeleri de vardır. Örneğin, Hakkâri'deki aşiretler kadınların saçlarını toplama türlerinden, düğünlerde giydikleri kıyafetlerden, erkeklerin giyim kuşamlarından, çadır biçimlerinden ve bazı kelime ve deyimleri kullanma şekline ayırt edilebilir (Yalçın, 2012: 142). Yöredeki aşiretli insanlar birbiriyle ilişki kurarken aşiret gruplarını belli şekillerde tanımlayıp onlara belli kalıpyargısal özellikler atfederler. Aşiretlilerin diğer aşiretlere (ve kendilerine) yükledikleri özellikler aşiretli olmayan bölgedeki diğer insanlar tarafından bilinmektedir (Yalçın, 2012: 143).

1.7.2 Aşiretler Arası İlişkiler

Aşiretin dışarıya kapalı olma özelliği ve Hakkâri'nin fiziksel olarak engebeli coğrafi yapısı göz önüne alındığında, aşiretlerin birbiriyle etkileşime geçmesinin ne kadar güç olduğu anlaşılabilir. Yüksek dağlar, derin vadiler ve bunun sonucu olarak ulaşımın da çok zor olması Hakkâri'de aşiretlerin birbirinden doğal olarak izole olmasına neden olmuştur (Tekin, 2005: 20). Aşiretlerin iletişime geçememesi ve birbirlerini yeteri kadar tanıyamaması, yine birbirlerini tehdit olarak görmesinin önemli bir sebebi olabilir.

1.7.2.1 Kan Davaları

Kan davası, kabileler veya aşiretler arası kavgalarda dökülen kana kan dökerek karşılık verip hasımla düşmanlığı sürdürmektir. Kan davası kısas geleneğinde “dökülen kan yerde kalmaz” ilkesi hakimdir ve güdülen dava dökülen kanın davasıdır (Özer, 2003: 163-164). Kan davası aşiretin üç düzeyinin herhangi bir biriminden birinin öldürülmesine karşılık öldüren taraftan intikam alma ve “adaletin sağlanması” durumudur. Herhangi bir kişi karşı aşiretten birini öldürdüğünde bütün aşiret suçlu sayılır, düşmanlık tüm aşirete karşı güdülür ve karşı taraftan öç almak için birini öldürmeye kalkışılır. Öldüren kişiyle birlikte, mensup olduğu aşiretinin tümü savunmaya geçer ve kendini korur. Böyle bir durumda birlikte saldırı ve birlikte savunma duygusu diğer aşiretlere karşı güçlü olma kaygısıyla birleşince kan davanın büyüüp uzun sürmesine neden olur (Özer, 2003: 164-165).

Eğer olay bir aşiretin içindeki iki farklı kabile mensupları arasında olursa husumet bu iki kabile arasında kalmakla sınırlıdır. Ama eğer aşiretten biri dışarıdaki aşiretin üyesini

öldürürse, bu örgütlenme aşiretin en üst düzeyinde gerçekleşir ve aşiretin bütün kabileleri (duruma göre) olaya dahil olur. Elbette öncelikli olarak öldüren kişinin mensup olduğu mal ve sonrasında kabile tehdit altındadır; ama olay çok büyüdüğünde diğer kabiledelikler de beraber hareket ederek kendini koruma ihtiyacı hisseder. Sonuç olarak, grup içi dayanışma ilkesi gereği grubun eşgüdümlü hareket etmesi, bireysel olan davranışları bütün grup mensuplarının dahil olduğu kolektif eyleme dönüştürür (Tekin, 2005: 77)

1.7.2.1.1 Kan Davasının Sebepleri

Arazi, köy mezarları, yayladaki otlakların kullanımı ve su kaynaklarıyla ilgili anlaşmazlıklar çatışmanın bazı nedenleri arasında gösterilebilir. Ayrıca kadına karşı, geleneğe uygun olmayan davranışlar (kız kaçırma gibi), namus anlayışı, silah taşıma geleneği, otorite boşluğu (devletin etkisinin zayıflığı), adaletin sağlanması gerekliliği anlayışı ve particilik olgusu gibi kan davasının sürmesinin sosyal ve siyasal sebepleri de vardır (Tekin, 2005: 76).

Kan davası bir anlamda grupların birbirine karşı üstünlük kurması ile de ilgilidir. Yapılan bir suç ya da gruba yöneltilen saldırı eğer karşılık bulmazsa, aynı durumun sonraları daha sık tekrarlanma riski de vardır. Çünkü bir yandan işlenen suçun cezasız kalması saldırıyı yapanı cesaretlendirirken, diğer yandan ezilen grubun öteki aşiretlere karşı imajını zedeler ve hak ettiği saygıyı görmez. Özer'in (2003: 171) yöredeki aşiretlilerle yaptığı görüşmelerde edindiği izlenimlere göre, kaybı olan tarafın, düşmanları ile eşitlik sağlamadığında çevresi tarafından küçük görülüp horlanacağı, eksik ve aciz görüleceği kaygısı vardır.

Aşirette güvenlik ile ilgili olan birlikte savunma-birlikte saldırı mekanizması kan davalarının sayısını ve şiddetini arttıran bir etkidir. Ayrıca, adaletin yerine getirilmediği inancı, namus, şeref, mertlik gibi unsurlar kan davasının sürmesinde önemli faktörlerdir (Çetintaş, 2002: 47). Gelenek ve görenekler de intikam almayı teşvik ettiğinden, biraz sosyal baskının da etkisiyle, bölge tarihinde kuşaklar boyu sürmüş kan davaları görülebilmektedir.

1.7.2.1.2 Kan Davalarında Arabuluculuk

Birbirine düşman aşiretler arasındaki arabuluculuğu genellikle toplumda saygın bir konumu olan, her iki tarafın hakkını koruyacağına ve tarafsız bir şekilde adaleti sağlayacağına inanılan kişiler tarafından yapılır. Eskiden daha çok başka aşiretlerin

liderleri bu sorumluluğu alırken; son zamanlarda bölgedeki milletvekilleri ve kanaat önderlerinin girişimleriyle bu uzlaşma sağlanıyor. Yapılan barışın bozulması arabuluculara karşı yapılmış bir saygısızlık ve otoriteyi tanınmama anlamına geldiği için, sağlanan barışı bozanlar toplum tarafından dışlanır (Tekin, 2005: 81).

1.7.2.2 Aşiretlerde Talancılık

Aşiret örgütlerinin tarihinde savaş, baskınlar, karşı baskınlar ve talanlar vardır. Bu talan ve soygunlar bir bakıma aşiretin gücünün ispatı olduğu için aşiretliler yaptıkları talanları överek, efsaneleştirerek anlatır. Aşiretlerin yakın tarihinde düşman aşiretler çoğu zaman birbirlerinin hayvan ve ekinlerine talan girişimlerinde bulunmuşlardır. 1900'lü yılların ortalarına kadar aşiretlerin birbirine karşı bu talanları çok yaygın bir şekilde görülmüyordu. Baskın yapan aşiretlerin ekinleri yakmaları da sık görülmüştür. Bu da, karşı aşiretin mallarını ele geçirmenin ötesinde, onların ekonomisini zayıflatma ve o aşireti psikolojik bir yıkıma uğratarak üstünlük sağlama amacı güdüldüğü anlamına gelir (Tekin, 2005: 33-34).

1.7.2.3 Seçimler Üzerinden Aşiretler Arası Rekabet

Türkiye'nin 1945'te çok partili sisteme geçmesiyle birlikte politikacılar için aşiretler büyük önem kazanmıştır. Doğuda kalabalıklar kan bağına göre örgütlendiklerinden aşiret olarak birlikte hareket etme ilkesi esastır ve üyeler aşiret reisine bağlıdırlar. Politikacılar için tek tek köylere, kasabalara gidip halktan oy istemek yerine, oralara hükmeden, onlara sözü geçen aşiret liderlerinin desteğini almak yeterli olacaktı. Böylece aşiret liderlerinin ya da aşiretin desteğini alan kişi de yerelde belediye yönetimini ele almak yoluyla ya da vekil olarak seçilip kendi grubunu mecliste temsil ederek sosyal, ekonomik ve politik güç kazanır (Özer, 2003: 65).

İl-ilçe belediye başkanlıkları, encümen azası seçimleri ve özellikle kırsal kesimler için önemli olan muhtarlık seçimlerini kapsayan yerel seçimler ve genel (milletvekili) seçimler aşiretlerin önemli gördüğü, yakından ilgilendiği bir konudur. Bu seçimler aynı aşiretin içindeki farklı kabilelerin çekişmesine ya da aşiretler arası kavgaya, hatta ölümle sonuçlanan olayların yaşanmasına neden olabilmektedir (Özer, 2003: 153). Özellikle parlamento seçimleri, aşiretin diğer aşiretlere karşı gücünü göstermesi açısından aşiretlilerin önem verdiği bir konudur. Seçimlerdeki politik yapılanmada aşiretliler için herhangi bir parti, ideoloji veya örgütsel yapıdan çok, kan bağları önemli olduğu için esas

alınan ve desteklenen unsur kendisi ile kan bağı içinde olan kişidir. Bu kişi aşiretin bağlı olduğu, güvendiği aşiret reisi olunca seçimlerdeki bu destek daha güçlü olmaktadır. Aşiret reisi, seçildiğinde, bürokrasi ile kurulacak iletişimle aşireti devlet katında temsil eder (Özer, 2003: 154).

Kazanmanın aşiretin gücünü ve etkinliğini göstermesi bakımından saygınlık sayıldığı bu seçimler, aşiretin politize olmasına ve aşiretler arası rekabete yol açar. Bu yarışta, nüfus yoğunluğu fazla olan ve diğer aşiretlerin desteğini alabilen kazanır. Özer'in (1988) yüksek lisans teziyle ilgili bölgede yaptığı görüşmelere göre, doğudaki birçok ilin ve çok sayıda ilçenin belediye başkanları aşiret gücünü kullanarak iş başına gelmiş aşiret mensuplarıdır. Özer'in tezi için örnek olarak incelediği Van'daki Buriki aşiretinden Kartal ailesi 1988'e kadar girdiği bütün seçimleri kazanmıştır. Yine Pınyanişi aşiretinden Zeydanlar uzun yıllar boyunca aşiretin desteğiyle parlamentoda Hakkâri'yi temsil etmişler. Çetintaş'ın (2002: 48-49) yaptığı incelemeye göre bölgede aşiretin gücünü kullanarak milletvekili, belediye başkanı, siyasi parti il başkanı gibi konumlara gelmiş pek çok aşiret lideri bulunmaktadır. Seçimlerde aşiret mensupları için bazen aday olanın niteliği ve partisinden çok, bağlı olduğu aşiret daha fazla önem taşımaktadır. Böyle durumlarda akrabalık dürtüleri, biz duygusu, güç ve prestij gibi mekanizmalar aktif olduğundan, bireyler kendi aşiretinden aday varken başka bir kişi veya partiye oy vermeyi pek düşünmezler (Çetintaş, 2002: 48-49).

Bassat ve Dahan (2010: 212) sosyal kimliğin seçmenlerin politik tercihleri üzerindeki etkisini incelemek için kendine özgü bir yapısı olan Arap topluluklarıyla yaptığı araştırmada seçmenlerin kendi grubundan (aynı soyadı taşıyan yakın akraba topluluğundan) olan adayları desteklemeye çok daha eğilimli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırmacılar, akraba topluluklarında yüz yüze görüşme ve iç içe geçmiş yakın ilişkilerden dolayı, akrabalık bağı üzerinden oluşmamış diğer etnik gruplara (Yahudiler gibi) göre özdeşleşme düzeyinin çok daha yüksek olduğunu saptamışlardır. Ayrıca, akrabalık bağına göre oluşmuş bu gruplarda oy kullanma oranının daha fazla olduğu da araştırmanın bir diğer bulgusudur (Bassat ve Dahan, 2010: 212).

1.7.3 Aşiret İçi ve Aşiretler Arası Evlilikler

Aşiret, bir anlamda, evlenme yoluyla oluşan akrabalıklar bütünüdür denilebilir (Özer, 2003: 107). Belli bir aşireti oluşturan üyeler arasında farklı düzeylerde kan bağları

vardır. Kişilerin akrabalık dereceleri onların baba ve anne tarafından ne kadar yakın olduklarıyla da ilgilidir. Baba tarafından birbirine yakın olan kişiler birbiriyle evlendiğinde yakınlıkları yeni kurulan bu bağ sayesinde artar. Bu alanda çalışmalar yapan sosyolog Beşikçi'ye (1968: 224) göre aşiret içindeki kabileler arası evlilikler kabileleri birbirine bağlayıp birleştirerek aşiretin kuvvetini arttırırken, belli bir kabilenin sürekli kendi içinde evlilik yapması onu homojen kılıp diğer kabilelerden uzaklaştırarak tek bir varlık haline getirir. Bir aşiretin içindeki kabileler arasında yapılan evliliklerin kabileleri birbirine yakınlaştırması gibi, farklı aşiretler arasında yapılan evlilikler de aşiretler arasında benzer bir yakınlığa neden oluyor.

Son zamanlarda her ne kadar değişse de, yakın zamanlara kadar evlilikler çoğunlukla aşiret içinde iç evlilik şeklinde gerçekleşirdi. Hakkâri'de aşiretliler evliliğin öncelikli olarak yakın akrabalar arasında olmasını tercih eder. Evliliğin ilk olarak amca çocukları arasında olması istenir. “Bunu aynı ‘mal’ içerisinde, farklı ‘mal’lar arasında, aynı *babik* içerisinde ve *babikler* arasında yapılan evlilikler izler” (Tekin, 2005: 71). Bu iç evlilik dairesi en alt birim olan mal'da en yoğun iken, aşiretin dış çemberlerine doğru bu yoğunluk azalır. Aşiret içi evlilikler akrabalık bağlarının yenilenip güçlenmesini sağladığından aşiret örgütünün tarih içinde varlığını sürdürüp hayatta kalmasında da önemli rol oynar. İç evliliğin yapılması yönünde üyeler üzerinde baskı mevcuttur (Tekin, 2005: 71).

Aşirete yeni katılan bir gelin köken olarak içinden geldiği aşiretin mensubu olsa da evlendikten sonra katıldığı yeni aşiretin üyesi sayılmaktadır. Bunun sebebi, aşiretçilikte baba üzerinden gelişen kan bağının dikkate alınmasıdır (Özer, 2003: 25). Bu tür evlilikler sadece evlenen gençleri ya da onların ailelerini değil aşiretin diğer üyelerini de birçok durumda ilgilendirmektedir. Ayrıca, aşiretler arası evliliklerle akrabalık ve kan bağı oluştuğundan, aşiretler tarihi içinde intikam ve kin duygusunu zayıflatmada ve kan davasının sürmesini engellemede kız alıp vermenin bir yol olarak izlendiği görülmüştür (Özer, 2003: 170).

Eskiye nazaran günümüzde aşiretler kendi içine kapalı bir hayat sürdürmezler. Ayrıca örf ve adetlere verilen önem de azalmaktadır. Aşiret ailesinin kuruluşunda seçilecek olan eşin aşiret içinden olması beklentisi önemini giderek yitirmektedir. Yani, aşiret sisteminde akraba evliliği genç kuşaklara doğru gidildikçe azalmıştır (Çetintaş, 2002: 5).

Aşiretlerle ilgili alan çalışması yapan Özer'e (2003: 114-116) göre aşiretler arasında yapılan evliliklerle oluşan hısımlık bu gruplar arasındaki kan davası gibi anlaşmazlıkların çözümüne hizmet eder, kabile, aşiret ve giderek aşiretler arası güç birliğinin oluşmasına zemin hazırlar. Bu şekilde iç içe geçmiş ve ortak ticaret gibi başka yollarla aralarında dostluklar kurulmuş aşiretlerin "ulu kişi" önderliğinde birleşip bir aşiretler konfederasyonu kurdukları tarihte rastlanan bir durumdur. Tabii, bu yapının oluşması için yüzyılların geçmesi gerekir.

1.7.4 Aşiret Konfederasyonları ve Emirlikler

14. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar aşiretler güvenlik (özellikler diğer aşiretlerin saldırılarına karşı) ve ekonomik sebeplerden dolayı kendi içyapılarını korumak şartıyla ortak çıkarları gereği işbirliği yapıp tek bir emirlik (konfederasyon) altında birleşmiştir. Bu konfederasyonlar iki aşiret arasında çıkan çatışmanın diğerlerine de yayılması sonucu bir güvenlik ihtiyacı gereği oluşmuş ve kendilerine yönelecek saldırıları bertaraf etmek ve düşmanlarına saldırmak için silahlanmışlardır (Tekin, 2005: 20-23).

Aşiret birliklerinden oluşan Kürt emirlikleri Osmanlı İmparatorluğu'na dahil edildikten sonra, emirlikteki yönetici ailelerin güçlü konumları merkezin onları tanımasıyla daha da güçlenmişti. Çünkü bir anlamda devletin bölgedeki temsilcisi olan emirler aracılığıyla askeri yükümlülükler yerine getirilip vergiler toplanıyordu (Bruinessen, 1995: 107).

19. yüzyılın ortalarından sonra Osmanlı devletinin merkezi sisteme geçmesiyle beraber o zamana kadar güçlü bir iktidar sahibi olan, asayiş sağlayıp düzeni koruyan emirlikler ortadan kaldırıldı ve aşiretler tekrar birbirinden bağımsız örgütler haline geldi. Artık düzeni ve güvenliği sağlayan güçlü bir otorite kalmadığı için her aşiret kendi başına kalmış ve birbirlerini tehdit olarak gördüklerinden herkes kendi aşiretine sığınmak zorunda kaldı (Uluç, 2010: 40-41).

Hakkâri'deki aşiretler birbirlerine yakınlık ve uzaklıklarına göre sınıflandırılır. Bu yöredeki aşiretler genel olarak Kürtçe sol kanat anlamında kullanılan *baska çep* ve sağ kanat anlamına gelen *baska rast* olmak üzere iki kutuplu bir yapı oluşturur. Burada kullanılan sağ ve sol kanat kavramları ideolojik anlamdaki sağ-soldan farklıdır. Aşiretlerin oluşturduğu yapıya verilen isimlerdir. Bu sınıflandırma aşiret içinde olduğundan farklı olarak kan bağı ya da akrabalık (ortak köken) ile ilgili değildir. Aşiretlerin sağ ve sol diye

sınıflanması Hakkâri Emirliği dönemindeki “mîr”lerin politikalarından kaynaklanır. Sağdakiler “mîr”i desteklerken soldakiler onun politikalarına karşı çıkmıştır (Bruinessen, 2003:123-125). Tarih içinde birbirleriyle yaşadıkları çatışmalar ve kurdukları siyasi ittifaklar sonucu bir anlamda geleneksel dost ve düşman aşiretler bellidir. Bu siyasi birlikler ve ayrışmalar geçmişte var olmuştur; bugün ise ancak aşiretler arası büyük bir anlaşmazlık durumunda canlanabilirler (Yalçın, 2012: 137). Bu çalışmada örnek olarak kullanılacak Ertuşi aşireti sol kanatta yer alırken; Pinyanişi aşireti sağ kanatta yer almaktadır.

Hakkâri’de iki bloklu bu yapı Emirlikler ortadan kalktıktan sonra da devam etmiştir. Tekin’in (2005: 27) tez çalışması kapsamında bölgeden edindiği bilgilere göre sol kanattaki Ertuşi ve sağ kanattaki Pinyanişi aşiretleri arasında daha önceden örtük bir şekilde zaten var olan düşmanlık 1920’lerin sonunda iyice alevlenmiştir. Bunun sebebi Ertuşi’nin aşiretine bağlı bir kabilenin ağası (İsmail Ağa) önderliğinde Hakkâri’de devlet güçlerine başkaldırması ve kanlı bir şekilde sonuçlanan bu olayda Pinyanişi aşiretinin devlet güçlerinin tarafında yer almasıdır. Araştırmacı, bu iki aşiret arasındaki rekabetin günümüzde de farklı alanlarda (özellikle seçim dönemlerinde) kendini gösterdiğini söylemektedir.

Emirliklerin kaldırılması sonucu bölgede oluşan kaostan doğan aşiretler arası kavgalar aşiretlerin kendi içindeki birliği güçlendirdi ve tekrar sosyal hayatın önemli bir aktörü haline getirdi. Çünkü yörede devlet otoritesi güçlü olmadığından, can ve mal güvenliği ancak ailelerin aşiretine sığınması ve aşiretin birliğinin güçlü olmasıyla sağlanabilirdi (Uluç, 2010: 42).

1.7.5 Aşiretin Çözülmesine Etki Eden Faktörler: Cumhuriyet Rejimi ve Kentleşme

Cumhuriyet rejiminin özellikle 1930’lu yıllardaki merkezîleşme politikalarına ve “milliyetçi toplumsal bütünleşme projesine” direnç gösteren aşiretlerin direncini kırmak için aşiret reislerinin sürgün edilmesi ve aşiretlerin zayıflatılması amacıyla çıkarılan zorunlu iskân kanunu aşiretçiliğin kısmen çözülmesine yol açmıştır (Tekin, 2005: 84).

Modernleşmenin sonucuna bağlı olarak eski önemini korumasa da, aşiret yapılanması Kürt toplumu için hala etkin bir durumdadır (Uluç, 2010: 37). Aşiretin sistematik bir şekilde örgütlenmesi, üyeler arasındaki karşılıklı sorumluluk duygusu, güçlü

dayanışma ve koşulların etkisi altında alışkanlık haline gelmiş birlik ruhu onun asırlar boyunca varlığını sürdürmesini sağlamıştır (Uluç, 2010: 37-39).

Aşiret dokuları giderek zayıflasa da, aşirete mensubiyet duygusunun bu çözülmeye rağmen bağımsız bir şekilde varlığını koruma ve devam ettirme eğiliminde olduğu görülmektedir (Çetintaş, 2002: 4). Eskiden aynı yörede bir arada yaşayan aşiret üyelerinin büyük kentlere göç edip yeni meslek ve statüler kazanmasına rağmen aşirete mensubiyet duygusunun devam ettiği görülmektedir. Bu durum, kentleşmeyle beraber aşiret kısmen çözülmeye başlasa da, aşiret üyelerini bir araya getiren, birbirine bağlayıp bütünleştiren "aşiret olgusunun" kolay kolay silinmeyeceğini göstermektedir (Türkdoğan, 1997:189). Kabile-aşiret kimlik duygusu büyük şehirlerde kaybolmamakta, kişiler "şu veya bu aşirettenim" diyebilmektedirler. Hatta aşiret üyeleri kentlerin büyüklüğünde kaybolmamak için özellikle kimlik duygusu korumaya çalışarak ondan güç almaktadır (Aksay, 2001: 167). Kabile mensupları, karşılaştıkları sosyal ya da ekonomik problemlerde kendi kabile büyüklerine danışır ve onların görüşleri doğrultusunda hareket ederler (Aksay, 2001: 172).

Aşiretlerin değişmeye karşı direnci, bir anlamda, değişim sürecinde özellikle büyük şehirlerde yalnızlaşan insanların kendilerine bir dayanışma çevresi bulma ihtiyacından kaynaklanıyor (Çetintaş, 2002: 1). Ama aşiret üyeleri arasındaki bu dayanışma aşiret dayanışması olmaktan ziyade, akrabalar arası dayanışma şekline dönüşmüştür (Çetintaş, 2002: 5).

1.7.6 Kabileler ve Aşiretler Arası Çatışma İle İlgili Örnek Olay: Sisin'deki Kaçak Silahlar Olayı

Yalçın (2012), Hakkâri'de yaptığı alan çalışması sırasında gördüğü bir olguyu akrabalık ve aşiret yapısıyla ilgili özellikleri ortaya koymak için örnek olarak tezinde incelemiştir. Bu olay akrabalık derecesinin ve evlilikler yoluyla oluşan bağların; aşirettekilerin birbiri hakkındaki fikirleri, davranışları ve inançlarını nasıl etkilediğini görmek açısından önemlidir. Olayın bu çalışmanın konusuyla ilgili olan kısmının özeti şöyledir: Sisin köyünden bazı kişiler (Zahir, Cihangir, Fazıl) illegal biçimde İran'a geçip Humeyni yanlısı Hizbul-islam ile temasa geçip bu örgütten; (Saddam karşısında) İran rejimi yanlısı bir mücadeleye destek sağlamaları için Türkiye'de dağıtmak üzere silah almak ile suçlanıyordu. Askeri istihbarat bunu öğrenmiş ve ellerindeki, cinsleri tespit edilmiş silahları teslim etmeleri konusunda ihtar etmiş. Köylüler de bu suçlamanın ciddi bir cezasının olacağı kaygısıyla hem korkmuş hem de silahların ellerinden almasını utanç

ve aşığılanma duygusuyla karşılaşmış. Dolayısıyla olay büyüyüp aşiret içinde güvensizliğe yol açmış ve aşiretin "Mefi" ile "Lemdini" kabileleri arasında bir krize dönüşmüştür. Kabileler, silahları ihbar eden muhbiri (işbirlikçi) bulmaya çalışırken birbirini suçladılar. Kuşkular suçlananlara yakınlıklarına bağlı olarak, olayla ilgili soruşturma kapsamında gözaltına alınıp sonra bırakılan Mefi kabilesinden Emin ve Lemdini kabilesinden Tahir, Yusuf ve Selim üzerinde yoğunlaştı. Sisin'deki Mefi kabilesinden birçok aile reisi Mefi'den olan Emin'in Sisinler'i ihbar etmiş olamayacağına inanıyordu; Emin onlardan biriydi ve bu yüzden böyle bir şey yapamazdı.

Emin ile aynı kabileyeye sahip bazı aile reisleri de muhbir hakkında şöyle bir akıl yürütüyordu: Mefi kabilesinden olan Emin gözaltındayken Lemdini kabilesinden olan Selim ve Tahir'i ele verdiğini bunun için Tahir'in amcaoğlu olan Yusuf'un da Mefi'den olan Sisinli erkeklerin ellerindeki silahları ihbar etmiş olabilirler. Bazı söylentilere göre de ihbarı yapan, araştırma için orada bulunan Lale Yalçın idi. Ama bu iddia pek gerçekçi bulunmadı; çünkü polisin elindeki liste detaylıydı ve Yalçın orada kaldığı süre içinde tüm bu isimleri öğrenmiş olamazdı (Yalçın, 2012: 27-43).

Sisin'deki erkeklerin hepsi Mefi kabilesindendi; ama Lemdini kabilesinden gelin almış ve onlara kızlarını vermişti. Dolayısıyla, farklı kabileden olsalar da bazı aileler hısımdı; kız kardeşlerinin kocaları onların damadıydı. Örneğin, olayda adı geçen Lemdini kabilesinden Tahir üç kardeşini Sisin'e gelin vermişti. Bu nedenle, bu ailelerin şüpheleri hısımları olan Tahir'den çok, kendi kabilesindeki Emin üzerine yoğunlaşmıştı. Aileler kan akrabaları (aynı kabileden, ama kısmen kendilerine uzak) yerine hısımlarını desteklemiş; hatta bazı kişiler başka aşiretten bir adamı bile kendi hısımlarına bağlılığından dolayı överken kendi sülalesinden bazı insanları ihanetle suçlayabilmiştir. Burada kadınlar (evlilikler) aracılığıyla farklı kabilelerin aileleri arasında kurulan ilişkilerin önemini açık şekilde görebiliyoruz.

Sonuç olarak, akrabalar, hısımlar ve aynı aşiretin mensupları arasında bir muhbirin olması dayanışma ilkesine aykırı bulunduğundan aşirettekiler bunu bir kriz olarak algılayıp muhbirin hangi kabileden olduğunu açığa çıkarmak için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu olayda geleneksel kabile ayrımları ve hısımlık bağları ittifak ve bölünme hatlarını belirlemede rol oynamıştır. Kriz yaratan bu olayın insanlar arasındaki benzerlik, birlik ve dayanışma duygularını harekete geçtiğini görebiliyoruz. Kişilerin birbiri hakkında yaptığı suçlamalar ve kimin kimi desteklediği incelendiğinde, bazı aileler için hısımlığın aynı

aşiretten olmaya kıyasla çok daha yakın ve önemli görüldüğü sonucuna ulaşılıyor. Ayrıca, köylülerin ilk olarak kendine yabancı ve kendinden farklı buldukları araştırmacıya şüphelerini yöneltmeleri de farklılığın (öteki, kendinden başka olan) önyargıyı etkilemesine örnek olarak verilebilir.

2 UYGULAMA

Sosyal kategorizasyonun gruplar arası ilişkiler üzerindeki etkisini keşfeden araştırmacılar gruplar arası sınırları manipüle ederek önyargıyı azaltabileceğini iddia etmişlerdir. Bu araştırmacılara göre, çapraz kesişen kategorizasyon durumu kategoriler arasındaki sınırları ön plandan kaldırdığı için sosyal çevresini algılayan kişinin iç grup dış grup ayrımını yapmasını engeller. Böyle durumlarda bilişsel olarak gruplar arası farklılık ve grup içi benzerlik algısı azaldığından gruplar birbirine yaklaşırken aynı kategori içindeki üyeler birbirinden uzaklaşır. Çapraz kategorizasyon denilen bu tür durumlarda benzerlik ve farklılık algısı birbirini nötrüalize ettiği için ayrımcılık da ortadan kalkar.

Çapraz kategorizasyon araştırmalarının önemli bir kısmı laboratuvar ortamında yapay olarak oluşturulmuş grupların çaprazlanmasıyla yapılmıştır. Bu araştırmalar deneklerin grubu benimsemediği ve araştırmanın deneysel düzeninin katılımcılar için çok fazla karmaşık olduğu yönünde eleştiriler almıştır. Gerçek hayattan gruplarla yapılan araştırmalar da farklı nitelikte ve baskınlıkta olan gruplarla yapıldıkları için bu grupların birbirine denk olmadığı ve kişi için eşit psikolojik anlam taşımadığı gibi eleştirilere maruz kalmışlardır. Çapraz kategorizasyon araştırmalarında çaprazlanan din ile etnik köken ya da yaş ile cinsiyet gibi sosyal gruplar farklı yapıdadır ve kişi için ayrı değerler taşır. Dolayısıyla, bu tür grupların birbiriyle kıyaslanması uygun görülmemektedir.

Kürt aşiret gruplarına ulaşılarak gerçekleştirilen bu tez çalışması literatürde yer alan çapraz kategorizasyon araştırmalarındaki eksikleri gidermek amacıyla (bunlara yöneltilen yönetsel eleştiriler de dikkate alınarak) yapılmıştır. Çapraz kategorizasyon modelinin ana hipotezlerini sınamak için Kürt aşiret grupları çok elverişli bir yapı taşıdığı düşünülmüştür. Nitelik olarak aynı yapıda olan bu gruplar, bazı istisnalar dışında, toplumsal bağlamda birbirine denk konumdadır; yani, biri diğerine göre daha hakim pozisyonda değildir. Gündelik hayatta iç içe yaşayan farklı aşiretlerin üyeleri arasında, değişen düzeylerde olsa da, temas olanağı bulunmaktadır. Kürtlerde bir toplumsal örgütlenme şekli olan aşiret gruplarının hepsi kan bağı üzerinden gelişen akraba toplulukları olduğu için birbiriyle kıyaslanmasında herhangi bir sakınca yoktur. Dış evlilikler sonucu bir kişi aynı anda iki aşiret grup kimliğine sahip olabilmektedir. Dış

evlilik yapan kadınların evlilikten önceki aşireti ile evlendikten sonraki aşiretinin eşit psikolojik anlam taşımadığı söylenemez. Çünkü ikisi de kan bağı yoluyla oluşmuş gruplardır ve kişinin her iki grup kimliğini kazanması da evlilikler sonucu gerçekleşmektedir. Kişinin evlilikten önceki ve sonraki gruplarını eşit değerde görüp görmediği her iki aşiret ile ilgili grupla özdeşleşme düzeyi ölçeği uygulanarak anlaşılmaya çalışılmıştır.

Aşiret grupları sosyal psikolojide gruplar arası ilişkilerin geliştirilmesinde başvurulan “ortak üst grup kimliğinin” etkisini incelemek için de çok ideal bir yapı teşkil etmektedir. Kabilelerin bir araya gelmesiyle oluşan aşiretler kabilelerin üst grup kimliğini temsil ederler. Bu kabilelerin birbiriyle ilişkisinde üst grup kimliği olan aşiret kimliğinin etkisi bu araştırmada ele alınan konular arasında bulunmaktadır. Araştırmanın diğer güçlü bir yanı da, önceki araştırmalardan farklı olarak bağımsız değişkenlerinin temel etkisinin daha net görülebilmesi için sosyal mesafe ve sosyal temas değişkenlerinin de incelenmesidir. Çapraz kategorizasyon ve ortak üst grup kimliğinin gruplar arası ilişkiler üzerindeki etkisini ele alan araştırmalarda elde edilen sonuçların gruplar arasındaki sınırların bilişsel olarak yeniden yapılandırılmasından mı yoksa bu esnada meydana gelen temas sonucu mu oluştuğu konusu yeterince açık değildir. Bu araştırma sosyal temasın ve sınırların yeniden yapılandırmasının gruplar arası ilişkiler üzerindeki etkisini birbirinden ayırıştırıp ayrı ayrı incelemektedir.

Bu tez çalışmasında, yukarıda belirtilen soruları yanıtlamak için Hakkâri'nin Yüksekova ilçesindeki Ertuşu ve Pinyanişi aşiretleri içindeki kabilelerden iç ve dış evlilik yapmış kişilerden veri toplanmıştır. Araştırmanın aşağıda tanıtılan denencelerini sınamak için nicel ve nitel verilerin eş zamanlı olarak değerlendirilmesi yoluna gidilmiştir. İçgrup ve dış grupta özdeşleşme, sosyal mesafe ve sosyal temas ölçeklerini dolduran katılımcılardan iç ve dış gruplara yönelik kısa tanımlamalar belirtmeleri ve bunların her birinin olumluluk ve bireyin kendine benzerlik düzeylerini derecelendirmeleri istenmiştir. Bu yolla, hem iç ve dış gruplara yönelik kalıpyargısal nitelikli bilgi elde edilmiş hem de aynı gruplara ilişkin niceliksel verilere ulaşılmıştır.

2.1 ARAŞTIRMA DENENCELERİ

MGP çalışmalarından edinilen bulgulara göre, insanları sadece iki farklı grup şeklinde kategorize etmek (basit kategorizasyon) önyargı ve ayrımcılığın ortaya çıkması

için yeterli şarttır. Bu araştırmada keskin sınırlarla birbirinden ayrılmış aşiretler (ve kabileler) basit kategorizasyon koşulunu oluşturmaktadır.

D.1. Aşiret üyeleri, kendi aşiretlerini tanımlarken kullandıkları özellikleri diğer aşireti tanımlarken kullandıkları özelliklere kıyasla daha olumlu ve kendilerine benzer olarak değerlendirecektir.

Yapılan araştırmalara göre ikişer düzeyi olan iki farklı grubun çaprazlanması sonucu oluşan çifte grup içi bireyler tarafından en olumlu, çifte grup dışı en olumsuz ve tekli grup içi/grup dışı nötr (birbirine yakın olumlulukta) değerlendirilmektedir. Bir aşiretin kendi içinde yapılan iç evlilikler (*endogamy*) çapraz kategorizasyon modelinin çifte grup içi durumunu oluştururken; dış evlilikler (*exogamy*) sonucu oluşan örtüşen üyelikler tekli grup içi-grup dışı durumunu oluşturmaktadır.

D.2a. Dış evlilik yapan aşiret üyelerinin bağlı oldukları her iki aşiret grubuna yönelik tanımlamalarında kullandıkları özelliklerin olumluluk düzeyleri birbirinden anlamlı düzeyde farklı olmayacaktır.

D.2b. Dış evlilik yapan aşiret üyelerinin bağlı oldukları her iki aşiret grubuna yönelik tanımlamalarında kullandıkları özelliklerin kendilerine benzerlik düzeyleri birbirinden anlamlı düzeyde farklı olmayacaktır.

D.3. İç evlilik yapan aşiret üyelerinin bağlı oldukları aşirete yönelik tanımlamalarında kullandıkları özellikler, dış aşireti tanımlarken kullandıklarına kıyasla daha olumlu olacaktır ve bu özelliklerin kendilerini tanımlamada kullandıkları özelliklerle benzerlik düzeyleri daha yüksek olacaktır.

KST, meta-kontrast ilkesi gibi bilişsel ve algısal boyut üzerinde durup kişilerin daha açık bir şekilde iç grubu dış gruptan algı düzeyinde ayrıştırması için iç grup yanlısı davrandığını iddia eder. SKT'nin ise motivasyonel (özdeşleşme) boyuta yaptığı vurgu ağırlık kazanır. Ama hem SKT hem de KST'ne göre kişi toplum içinde birden fazla sosyal gruba üye olsa da belli bir bağlamda sadece bir grup üyeliği aktif olduğundan her zaman

bir grup diğer gruba karşı kayırılır. Hangi grup üyeliğinin öne çıkacağı ve diğerine karşı kayırılıp kayırılmayacağı da önemli ölçüde özdeşleşme düzeyiyle ilgilidir. Brown ve Turner'a (1979) göre katılımcılar kısmen örtüşen iki gruba ve çifte dış gruba karşı basit kategorizasyon ortamında olduğuna benzer bir düzeyde ayrımcı davranacaktır.

D.4. Aşiretlilerin kendi aşiret grubuyla özdeşleşme düzeyi ile kendi aşiretini tanımlarken kullandıkları özelliklerin ne ölçüde olumlu olduğu ve ne ölçüde kendilerini ifade ettiği arasında pozitif ve anlamlı korelasyonlar vardır.

D.5. Dış evlilik yapan aşiret üyelerine kıyasla, iç evlilik yapanlarda içgrupla (aşiretle) özdeşleşme düzeyi daha yüksektir.

Araştırmalara göre grupların ortak bir üst grup altında birleşmesi basit bir şekilde yapılmış “biz ve ötekiler” ayrımının ikisini de kapsayan yeni bir biz algısı yarattığından, kapsayıcı kategoride iki kategoriye oranla önyargı daha azdır ve önceki dış grup üyeleri daha çekicidir. Sosyologların alan araştırmaları sonucu edinilen bulgulara göre aşiretler hiyerarşik olarak üç düzeyden oluşur ve aşiretin alt grupları toplumsal bağlamla ilişkili olarak üst grup kimliği altında birleşebilmektedir. Dışarıdaki aşirete karşı aynı aşiretin içindeki onlarca kabile aşiretin üst grup kimliği altında kenetlenir.

D.6. Aşiretin ortak üst grup kimliği altında birleşen aşiret üyelerinin; iç-dış grup algısının oluşmadığı durumlarda, bu üst grup kimliği altında birleşen kabilelere yönelik tanımlamalarında kullandıkları özelliklerin olumluluk/benzerlik düzeyleri arasında anlamlı bir fark yoktur.

Makul koşullar altında gelişen bir gruplar arası sosyal temas dış grubun değer yargıları ve yaşam tarzı hakkında ilk elden bilgi sağlar. Böylelikle, üyeler dış grubu kalıp yargısal algılamak yerine onu daha derin ve detaylı bir şekilde tanıma ve değerlendirme fırsatı yakalar.

D.7. Aşiret üyelerinin diğer aşiretle temaslarının sıklığı ve kalitesi arttıkça, onlara yönelik değerlendirmelerinin olumluluk düzeyi artacaktır.

D.8. Aşiret üyelerinin diğer aşirete karşı algıladığı sosyal mesafe arttıkça, onlara yönelik değerlendirmelerinin olumluluk düzeyi azalacaktır.

3 YÖNTEM

3.1 KATILIMCILAR

Bu araştırmaya Hakkâri'nin Yüksekova ilçesinde yaşayan ve kendini Ertuşu ya da Pinyanişi aşiretinin bir üyesi olarak ifade eden 200 katılımcı (102 kadın ve 98 erkek) katılmıştır. Katılımcıların 108'i iç evlilik, 92'si dış evlilik yapanlar arasından seçilmiştir.

Tablo 2 Katılımcıların Cinsiyetlere, Aşiretlere ve Evlilik Durumuna (İç veya Dış) Göre Dağılımları

	Ertuşu		Pinyanişi	
	İç evlilik	Dış evlilik	İç evlilik	Dış evlilik
Kadın	29 (%14,5)	28 (%14)	25(%12,5)	20 (%10)
Erkek	29 (%14,5)	24 (%12)	25(%12,5)	20 (%10)
TOPLAM	58 (%29)	52 (%26)	50 (%25)	40 (%20)

Kendini Ertuşu aşiretinin üyesi olarak gören katılımcı sayısı 110 kişidir ve bunların tamamı bu aşiretin Jirki kabilesine mensuptur. Jirki kabilesindeki katılımcıların 58'i (29 kadın ve 29 erkek) iç evlilik, 52'si (28 kadın ve 24 erkek) ise dış evlilik yapmıştır. Kendini Pinyanişi aşiretinin üyesi olarak tanımlayan katılımcı sayısı 90'dır. Bunlardan 50'si (25 kadın ve 25 erkek) iç evlilik, 40'ı (20 kadın ve 20 erkek) dış evlilik yapmıştır. Kendini Pinyanişi aşiretinin üyesi olarak niteleyen katılımcılar bu aşiretin 6 farklı kabilesinden oluşmaktadır. Bu kabilelerin isimleri ve katılımcı sayısı şu şekildedir: Çeli (14), Bilican (20), Zeydan (10), Silehi (16), Kewiji (20), Peyanis (10). Katılımcıların eğitim durumu (katılımcı sayısı) da şu şekildedir: Okuryazar değil (30), İlkokul (55), Ortaokul (25), Lise (55), Üniversite (35). Örneklemin demografik özellikleri Tablo 2 ve 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Evlilik Türüne Göre Aileyle İlgili Değişkenlerin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişkenler	Jirki Kabilesi İç Evlilik (N = 58)		Jirki Kabilesi Dış Evlilik (N = 52)		F	Pinyanişi Aşireti İç Evlilik (N = 50)		Pinyanişi Aşireti Dış Evlilik (N = 40)		F
	\bar{X}	SS	\bar{X}	SS		\bar{X}	SS	\bar{X}	SS	
Yaş	41.95	13.21	36.04	10.98	5.34*	41.24	12.44	31.78	4.63	22.90**
Evlilik Süresi	19.34	12.22	13.50	11.45	5.50*	17.96	14.54	7.90	4.75	18.74**
Çocuk Sayısı	4.00	3.09	3.40	2.84	.83	4.04	3.14	2.00	1.36	15.05**
Ailenin Gelir Düzeyi	1899	1331	1833	1272	.01	2218	1354	1685	994	5.34*

* $p < .05$, ** $p < .001$

3.2 VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada veri toplama işlemi aşağıda psikometrik özellikleri belirtilen ölçüm araçları sırasıyla kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

3.2.1 Demografik Bilgi Formu

Demografik bilgi formu; katılımcıların genel demografik bilgilerini elde etmek amacıyla yaş, cinsiyet, eğitim durumu, kişinin ne kadar süredir evli olduğu, mensup olunan kabile ve aşiret, ailenin ortalama aylık geliri ve kişinin dini yönelimi ile ilgili sorular içermektedir. Ek.2’de bilgi formunun bir örneği sunulmaktadır.

3.2.2 Grupla Özdeşleşme Düzeyi Ölçeği

Grupla özdeşleşme düzeyi ölçeği kişinin mensup olduğu aşiret grubuna bağlılık duygusunun güçlülüğü, kendini o gruptaki üyelere ne kadar benzer ve yakın gördüğü, aşiret üyeliğini ne kadar önemseydiği ve ona ne kadar değer verdiği, onunla ne kadar gurur duyduğu ve bütünleştiğini ölçer. Kirchler, Palmonari ve Pombeni’nin (1994) ergen ve yetişkinlerle yaptığı bir çalışma sonucunda geliştirdiği bu ölçek 10 maddeden oluşmaktadır. Katılımcının grupla özdeşleşme düzeyini farklı açıdan ölçen her bir madde 5’li Likert tipi skala üzerinden derecelendirilir. Katılımcılar her bir maddeyle ilgili düşüncesini kendisi için en uygun gördüğü sayıyı (1 = Bana hiç uymuyor, 2 = Bana uymuyor, 3 = Ne uyuyor ne uymuyor, 4 = Bana uyuyor, 5 = Bana tamamen uyuyor) işaretleyerek belirtir. Yüksek rakamlar grupla daha fazla özdeşleşme anlamına gelmektedir. Kirchler ve ark.’nın yaptığı bu çalışmada ölçeğin güvenirlik katsayısının .79 olduğu bulunmuştur. Hortaçsu tarafından başörtülü ve başörtüsüz öğrencilerle yapılan çalışma kapsamında Türkçeye uyarlanmıştır. 1996 ve 1998 yıllarında yapılan ölçümlerde alfa güvenirlik katsayısı sırasıyla .83 ve .91 olarak bulunmuştur (Hortaçsu, 2000: 738). Ek.3’te ölçeğin bir örneği sunulmaktadır. Bu çalışmada katılımcıların iç gruplarıyla ve çeşitli dış gruplarla ne ölçüde özdeşleştikleri ayrı ayrı ölçülmüş; her katılımcı için biri iç grupla, diğeri dış grupla olmak üzere iki farklı özdeşleşme puanı hesaplanmıştır. Bu çalışmada kullanılan iç ve dış grupla özdeşleşme ölçeklerinin ikisinin de yapı analizi sonucunda orijinal çalışmayla tutarlı bir şekilde tek faktör yapısına sahip olduğu görülmektedir. İç grupla özdeşleşme ölçeğinin tek faktörü varyansın %63.75’ini açıklamaktadır. Bu ölçeğinin güvenirlik katsayısı da .93 olarak bulunmuştur. Dış grupla

özdeşleşme ölçeğinin tek faktörde toplanan maddelerinin ise varyansın %53'ünü açıkladığı tespit edilmiştir. Bu ölçeğin güvenirlik katsayısı da .89'dur.

3.2.3 Sosyal Kimlik Envanteri

Katılımcıların kendi kabilesindeki ve diğer kabilelerdeki insanları algılayış ve değerlendirme şeklini ölçmek amacıyla; Zavalloni (1973) tarafından geliştirilen ve Bilgin (1995) tarafından Türkçeye çevrilen sosyal kimlik envanteri kullanılmıştır. İfadeler araştırmacının çalışmasına uygun bir şekilde değiştirilmiştir. Bu envanter ile katılımcıların iç kabile ve dış kabile üyelerini algılama ve değerlendirme şekli hem nitel hem de nicel yöntemle ölçülmüştür. Envanter 3 aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada katılımcılar kendi kabilesini ve diğer kabileleri en iyi ifade eden 3'er özellik yazar. İkinci aşamada katılımcılar envanterin başına dönerek kabileler için yazdığı her bir özelliğin kendileri için ne kadar değer taşıdığını 7'li skala (-3 = Çok olumsuz; 3 = Çok olumlu) üzerinden derecelendirir. Son aşamada da katılımcılar tekrar envanterin başına döner ve her bir özelliğin kendisini ne kadar ifade ettiğini yine 7'li derecelendirme ölçeği üzerinden derecelendirir (-3 = Beni hiçbir şekilde ifade etmiyor; 3 = Beni oldukça çok ifade ediyor. Kişi bu envanter üzerinden böylelikle hem iç ve dış kabileleri hem de bir birey olarak kendisini değerlendirmiş olur. Ek.4'te ölçeğin bir örneği sunulmaktadır.

3.2.4 Sosyal Mesafe Ölçeği

Sosyal mesafe toplumsal bağlamda kişilerin birbirini algılamasındaki yakınlık derecesiyle ilgili bir kavramdır. Bogardus'un (1925) farklı din ve etnik kökenden insanların birbiriyle arkadaşlık, komşuluk ve evlilik gibi konularda ilişki kurmaya ne derece istekli olduklarını ölçmek amacıyla geliştirdiği bir ölçektir. Sekiz maddeden oluşan bu ölçekte katılımcılar her bir maddeyle ilgili fikrini verilen 5 ifadeden (Kesinlikle Katılıyorum, Katılmıyorum, Kararsızım, Katılıyorum, Kesinlikle Katılıyorum) uygun bulduğunun altındaki kutucuğu işaretleyerek belirtir. Akbaş (2010: 72) tarafından Türkçeye uyarlanan ölçekte Cronbach Alfa güvenirlik katsayısının .90 olduğu bulunmuştur. Bu çalışmada katılımcıların iç gruplarıyla ve çeşitli dış gruplarla ne derece mesafeli oldukları ayrı ayrı ölçülmüş; her katılımcı için bir iç grupta, diğeri dış grupta olmak üzere iki farklı sosyal mesafe puanı hesaplanmıştır. Ek.5'te ölçeğin bir örneği sunulmaktadır. Yapı geçerliği analizi sonucuna göre bu çalışmada kullanılan iç ve dış grupta sosyal mesafe ölçeklerinin ikisinde de orijinal çalışmasıyla örtüşecek şekilde

maddeler tek faktöre yüklenmiştir. İç grupla sosyal mesafe ölçeğinde maddelerin toplandığı tek faktör varyansın %64.82'sini açıklamaktadır. Bu ölçeğin güvenirlik katsayısı .92 çıkmıştır. Dış grupla sosyal mesafe ölçeğinin tek faktörü ise varyansın %65.41'ini açıkladığı görülmektedir. Bu ölçeğin güvenirlik katsayısı da .92 olarak bulunmuştur.

3.2.5 Sosyal Temas Sıklık ve Kalite Ölçekleri

Sosyal temas ölçeği Islam ve Hewstone (1993) tarafından Hindistan'da yaşayan Müslüman ve Hindu grupları arasındaki temasın varlığını ölçmek amacıyla geliştirdiği bir ölçektir. Akbaş (2010: 63) tarafından Türk ve Kürt etnik gruplarıyla yapılan bir çalışma kapsamında Türkçeye uyarlanan bu ölçeğin Alfa güvenirlik nın .88 olduğu bulunmuştur. Akbaş tarafından Türkçeye uyarlanan bu ölçekteki Kürt ve Türk kavramları araştırmanın amacına uygun olarak Jirki ve Pinyanişi şeklinde değiştirilmiştir. Bu çalışmada katılımcıların iç gruplarıyla ve çeşitli dış gruplarla ne sıklıkta ve ne kalitede sosyal temas kurdukları ayrı ayrı ölçülmüş; her katılımcı için bir iç grupla, diğeri dış grupla olmak üzere iki farklı sosyal temas sıklığı puanı ve de iki farklı sosyal temas kalitesi puanı hesaplanmıştır. Ek. 6'da ölçeğin bir örneği sunulmaktadır. İç ve dış grupla temas sıklığının yapı analizi sonuçları da orijinal çalışma sonucunu destekler niteliktedir. Tek faktörde toplanan iç grupla temas sıklığı maddeleri varyansın %49.39'unu açıklarken; dış grupla temas sıklığı ölçeğinin tek faktörü varyansın %62.52'ini açıklamaktadır. Bu çalışmanın güvenirlik analizi sonucuna göre iç grupla temas sıklığı ölçeğinin güvenirlik katsayısı .70 olarak bulgulanırken; dış grupla temas sıklığı ölçeğinin güvenirlik katsayısı .84'tür. Yapı geçerliği analizi sonucuna göre hem iç hem de dış grupla sosyal temasın kalitesi ölçeğinde maddeler orijinal çalışmayla benzer biçimde tek faktörde toplanmıştır. İç grupla temas kalitesi ölçeği maddelerinin toplandığı faktör varyansın %48.09'unu açıklamaktadır. Dış grupla temas kalitesi ölçeği maddelerinin toplandığı faktör ise varyansın %69.69'unu açıkladığı bulunmuştur. İç grupla temas kalitesi ölçeğinin güvenirlik katsayısı .61; dış grupla temas kalitesi ölçeğinin güvenirlik katsayısı ise .87; olarak tespit edilmiştir.

3.3 ARAŞTIRMA DESENİ

Bu araştırma 2 (Ertuşi/Pinyanişi) X 2 (İç evlilik/Dış evlilik) faktöriyel düzene sahiptir. Her katılımcı, araştırmanın dört koşulundan birinde yer almaktadır. Birinci ve dördüncü koşullarda iç evlilik yapmış; ikinci ve üçüncü koşulda da dış evlilik yapmış katılımcılar yer almaktadır (bkz., Tablo 4).

Ertuşi Aşiretinin (Jirki Kabilesi) gelinlerinin ve onların eşlerinin yer aldığı araştırma koşulları: Tablo 4’teki birinci ve dördüncü hücreler, Ertuşi aşiretinin gelinlerinin ve onların eşlerinin yer aldığı koşulları göstermektedir. Birinci hücrede, iç evlilik yapmış (kendi kabilesinden biriyle evlenmiş) 29 kadın ve onların eşleri olan 29 erkek yer almaktadır. Bu durumdaki (hücredeki) kadınların evlilikten önceki ve evlendikten sonraki “kabile” kimliği aynıdır. Yani Jirki kabilesinde doğmuş ve Jirki kabilesinden biriyle evlenmiştir. Bu çifte grup içi durumudur (*double-ingroup*).

Üçüncü hücrede, dış evlilik yapmış 28 kadın ve onların eşleri olan 24 erkek katılımcı vardır. Bu durumdaki kadınlar dışarıdaki aşiretin (Pinyanişi) bir kabilesinde doğmuş (20’li yaşlara kadar yaşamış) ve (Ertuşi aşiretine bağlı) “Jirki” kabilesinden biriyle evlenmiştir. Diğer bir deyişle, Jirki kabilesindeki aile dışarıdan (Pinyanişi aşiretinden) gelin almıştır. Bu durumdaki kadınlar çift aşiret kimliğine sahiptir. Bu iki kimlik, örtüşen üyeliklere örnektir (kişi bir kritere göre bir gruba ait olurken aynı zamanda diğer kritere göre başka gruba aittir). Yani, bu durumdakiler tekli grup içi-grup dışı koşulunu (*mixed-groups*) temsil ederler.

Tablo 4 Araştırma Deseni

		Katılımcının Evlilik Sonrası Grubu	
		Ertuşi (E)	Pinyanişi (P)
Katılımcının Evlilik Öncesi Aşireti	Ertuşi (E)	<u>1. Hücre</u> 29 kadın + 29 erkek EE	<u>2. Hücre</u> 20 kadın + 20 erkek EP
	Pinyanişi (P)	<u>3. Hücre</u> 28 kadın + 24 erkek PE	<u>4. Hücre</u> 25 kadın + 25 erkek PP

Pinyanişi Aşiretinin gelinlerinin ve onların eşlerinin yer aldığı araştırma koşulları: Tablo 4’teki ikinci ve dördüncü hücreler, Ertuşi aşiretinin gelinlerinin ve onların eşlerinin yer aldığı koşulları göstermektedir. Dördüncü hücrede, iç evlilik yapmış 25 kadın ve onların eşleri olan 25 erkek yer almaktadır. Bu koşuldaki kadınların evlilikten önceki ve evlendikten sonraki “aşiret” kimliği aynıdır. Yani, kadınlar “Pinyanişi” aşiretinde doğmuş ve yine “Pinyanişi” aşiretinden kişilerle evlenmiştir (akraba evliliği). Bu durum, çifte grup içi (*double-ingroup*) durumudur. Bu hücredeki kişiler aynı zamanda birinci hücredekiler için çifte dış grup (*double-outgroup*) konumundadırlar.

İkinci hücrede, dış evlilik yapmış 20 kadın ve onların eşleri olan 20 erkek bulunmaktadır. Bu durumdaki kadınlar dışarıdaki bir aşiretin (Ertuşi) kabilesi olan “Jirki” kabilesinde doğmuş ve Pinyanişi aşiretine bağlı bir kabilenin erkeğiyle evlenmiş kişilerdir. Diğer bir deyişle, Pinyanişi aşireti dışarıdan (Ertuşi aşiretine bağlı Jirkilerden) gelin almıştır. Bu durumdaki kadınlar örtüşen grup üyeliklerine karşılık gelen çift aşiret (Ertuşi-Pinyanişi) kimliğine sahiptir. Dolayısıyla, bu durumdakiler tekli grup içi-grup dışına (*mixed-groups*) örnek olarak kabul edilebilirler.

Tablo 5 Her Bir Aşiretteki Katılımcıların Değerlendirdiği Gruplar

	Ertuşi Aşiretindeki Katılımcıların Değerlendirdiği Gruplar	Ertuşi Aşiretindeki Katılımcıların Değerlendirdiği Gruplar
Ertuşi aşireti	+ (3. sırada)	+ (6. sırada)
Ertuşi aşiretinin Jirki kabilesi	+ (1. sırada)	+ (4. sırada)
Ertuşi aşiretinin Mamxuran kabilesi	+ (2. sırada)	+ (5. sırada)
Ertuşi aşiretinin Alan kabilesi	+ (4. sırada)	-
Pinyanişi aşireti	+ (6. sırada)	+ (1. sırada)
Pinyanişi aşiretinin Zeydan kabilesi	+ (5. sırada)	+ (2. sırada)
Pinyanişi aşiretinin Kewiji kabilesi	-	+ (3. sırada)
Türkler	+ (7. sırada)	+ (7. sırada)

Birinci ve üçüncü koşuldaki katılımcılar sırasıyla;

1) Jirki kabilesini, 2) Ertuşi aşiretinin Mamxuran kabilesini, 3) Bu iki kabilenin ortak üst grup kimliği olan Ertuşi aşiretini, 4) Ertuşi aşiretinin Alan kabilesini 5) Pinyanişi aşiretinin Zeydan kabilesini, 6) Pinyanişi üst grup kimliğini ve 7) Türkleri değerlendirmiştir.

İkinci ve dördüncü koşuldaki katılımcılar sırasıyla;

1) Pinyanişi aşiretinin üst grup kimliğini, 2) Pinyanişi aşiretinin Zeydan kabilesini, 3) Pinyanişi aşiretinin Kewiji kabilesini, 4) Ertuşi aşiretinin Jirki kabilesini, 5) Ertuşi aşiretinin Mamxuran kabilesini, 6) Ertuşi aşireti üst grup kimliğini ve 7) Türkleri değerlendirmiştir.

3.4 İŞLEM

Veri toplama işlemi; 10 şubat 2015 tarihinde Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan alınan etik onayın ardından iki ay içerisinde Hakkâri'nin Yüksekova ilçesinde tamamlanmıştır. Araştırmada Ertuşi ve Pinyanişi

aşiretlerinin üyesi olan üniversite mezunu ikişer anketör (3 kadın, 1 erkek) görev almıştır. Veri toplama işleminden önce anketörlere tez yazarı tarafından bir günlük bir eğitim verilmiştir. Katılımcılara “Kartopu (Zincirleme) Örnekleme” yöntemiyle ulaşılmıştır. Bu yöntemde veri toplama süreci ilk veri toplanacak bireye ulaşılmca başlamakta, bu bireyden alınan bilgiler doğrultusunda diğer örneklem birimine ulaşılarak zincirleme olarak devam etmektedir. İlk veri toplanacak bireye o gruptan anketörün aracılığıyla ulaşılmıştır. Araştırmaya katılmaya gönüllü olan katılımcılara bilgilendirilmiş onam formu sunularak araştırmanın amaçları, uygulama süresi, katılımın gönüllülük esasına dayandığı ve katılımcının isteği doğrultusunda uygulamadan ayrılma hakkı olduğu konularında bilgi verilmiştir.

Bu şekilde araştırma için uygun özelliklere sahip ve araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden 200 katılımcıya tek tek ulaşıldı. Katılımcılar, sırasıyla, demografik bilgi formu, grupla özdeşleşme düzeyi ölçeği, sosyal kimlik envanteri, sosyal mesafe ölçeği ve sosyal temas ölçeğinde yer alan toplam 78 soruyu cevaplandırdı. Anketler katılımcının bulunduğu ev ya da iş yerlerinde, başkalarının bulunmadığı sessiz ortamlarda uygulandı. Anketlerdeki tüm soruların bir katılımcıya uygulanması ortalama 55 dakika sürmüştür. Her bir ölçekte yer alan sorular tez yazarı veya anketörler tarafından katılımcıya yöneltilmiş ve verilen cevaplar soruyu soran araştırmacı (ya da anketör) tarafından anketin ilgili yerleri işaretlenerek kayıt altına alınmıştır. Türkçesi iyi olmayan katılımcılara soruların anlaşıldığından emin olmak için kendisiyle aynı aşirette olan anketörler tarafından sorular Kürtçe sorulmuştur. Katılımcıların sosyal kimlik envanterinde yer alan sorulara cevap olarak belirttiği Kürtçe ifadeler değiştirilmeden aynen kayıt altına alınmış, daha sonra bu ifadeler Yüksekova Belediyesi bünyesinde eğitim veren deneyimli bir Kürtçe eğitimine de danışılarak Türkçeye çevrilmiştir.

4 BULGULAR

4.1 ÖLÇEKLERİN GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK ANALİZLERİ

Araştırmanın analiz kısmında, öncelikle, iç ve dış grup için ayrı ayrı kullanılan grupla özdeşleşme, sosyal mesafe, sosyal temas sıklığı ve sosyal temas kalitesi ölçeklerinin güvenilirlik ve geçerlik analizleri yapılmıştır. Bu ölçeklerin yapı geçerliği (*construct validity*) Temel Bileşenler Analizi (*Principal Component Analysis*) yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada *Varimax* rotasyon yöntemi tercih edilmiştir (açıklanan toplam varyans miktarları ve güvenilirlik katsayıları için bkz., Tablo 6)

Tablo 6 Çalışmada Kullanılan Ölçeklerin Cronbach Alfa Katsayıları ve Açıklama Varyansı

ÖLÇEKLER:	Madde Sayısı	Orijinal Çalışma Cronbach Alfa	Bu Çalışma Cronbach Alfa	Açıklanan Varyans
İç Grupla Özdeşleşme Ölçeği	10	.91	.93	%63.75
Dış Grupla Özdeşleşme Ölçeği	10	.91	.89	%53.00
İç Grupla Sosyal Mesafe Ölçeği	8	.90	.92	%64.82
Dış Grupla Sosyal Mesafe Ölçeği	8	.90	.92	%65.41
İç Grupla Sosyal Temas Sıklık Ölçeği	5	.88	.70	%49.39
Dış Grupla Sosyal Temas Sıklık Ölçeği	5	.88	.84	%62.52
İç Grupla Sosyal Temas Kalite Ölçeği	5	.88	.61	%48.09
Dış Grupla Sosyal Temas Kalite Ölçeği	5	.88	.87	%69.69

4.2 KATILIMCILARIN GRUPLARA GÖRE BETİMLEYİCİ İSTATİSTİKLERİ

Katılımcıların aşiret, evlilik türü ve cinsiyete göre çalışmada yer alan Grupla Özdeşleşme, Sosyal Mesafe, Sosyal Temas Sıklığı ve Sosyal Temas Kalitesi ölçeklerinin her birinden aldıkları puanların tanımlayıcı istatistikleri Tablo 7 içinde incelenebilir.

4.3 DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİ ANALİZLERİ

Demografik değişkenler ve ana değişkenlerin birbiriyle ilişkileri olup olmadığını incelemek amacıyla Pearson korelasyon yöntemi kullanılmıştır (tüm değişkenlere ait korelasyon katsayıları için bkz., Tablo 8).

4.3.1 İç Grup Olumluluk Değerlendirmesinin Diğer Değişkenlerle İlişkisi

İç grup olumluluk değerlendirmesinin iç gruba benzerlik ile ($r = .72, p < .01$) pozitif yönlü bir ilişkisi vardır. İç grup olumluluk arttıkça kişi kendini iç gruba daha benzer görmektedir.

4.3.2 Dış Grup Olumluluk Değerlendirmesinin Diğer Değişkenlerle İlişkisi

Dış grup olumluluk değerlendirmesinin iç gruba özdeşleşme ($r = -.15, p < .01$) ve dış gruba sosyal mesafe ($r = -.32, p < .01$) ile negatif bir ilişkisi vardır. Diğer yandan bu değişkenin dış gruba benzerlik ($r = .94, p < .05$), dış gruba temas sıklığı ($r = .17, p < .05$) ve dış gruba temas kalitesi ($r = .31, p < .01$) ile pozitif yönlü bir ilişkisi vardır. İç gruba özdeşleşme ve dış gruba sosyal mesafe arttıkça dış gruba yönelik değerlendirmelerin olumluluk düzeyi azalmaktadır. Dış grup, temas sıklığı ve temas kalitesi yükseldikçe, bireyler tarafından daha olumlu değerlendirilmektedir. Ayrıca dış gruba yönelik değerlendirmenin olumluluk düzeyi arttıkça benzerliğin düzeyi de artmaktadır. (“Benzerliğin düzeyi arttıkça değerlendirmenin olumluluk düzeyi de artmaktadır”)

4.3.3 Dış Grup Benzerlik Değerlendirmesinin Diğer Değişkenlerle İlişkisi

Dış grup benzerlik değerlendirmesi ile iç gruba özdeşleşme düzeyi ($r = -.18, p < .05$) ve dış gruba sosyal mesafe ($r = -.29, p < .01$) arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu bulgular, iç gruba yüksek düzeyde özdeşleşenlerin dış grubu kendine daha az benzer olarak gördükleri ve daha mesafeli davrandıkları anlamına gelmektedir. Diğer yandan dış grup benzerlik değerlendirmesi ile dış grup sosyal temas sıklığı ($r = .15, p < .05$) ve dış grup sosyal temas kalitesi ($r = .31, p < .01$) arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Dış grubu kendine daha az benzer değerlendirenler buna paralel olarak daha az sıklıkta ve kalitede temasa geçmektedir. Bu buldu; katılımcıların dış grubu kendine benzer gördüklerinde onunla daha sık ve yüksek kalitede temas kurdukları şeklinde de yorumlanabilir.

4.3.4 İç ve Dış Grupla Mesafenin diğer değişkenlerle ilişkisi

İç gruba mesafenin iç gruba temas sıklığı ($r = -.48, p < .01$) ve temas kalitesi ($r = -.64, p < .01$) ile negatif yönlü ve anlamlı bir ilişkisi vardır. Bireyin iç gruba temas kalitesi ve sıklığı arttıkça sosyal mesafe azalmaktadır. Dış gruba mesafenin dış gruba temas sıklığı ($r = -.66, p < .01$) ve temas kalitesi ($r = -.72, p < .01$) arasında negatif yönlü bir ilişki görülmektedir. Dış gruba temas sıklığı ve kalitesi arttıkça sosyal mesafe azalmaktadır.

Tablo 7 Çalışmada Kullanılan Ölçeklere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

		Ertuşi İç Evlilik			Ertuşi Dış Evlilik			Pinyanişi iç evlilik			Pinyanişi dış evlilik			Tüm Katılımcılar		
		\bar{X}	SS	N	\bar{X}	SS	N	\bar{X}	SS	N	\bar{X}	SS	N	\bar{X}	SS	N
Kadın	İç Grupla Özdeşleşme	4.62	.66	29	4.20	.86	28	4.08	.67	25	3.79	.66	14	4.24	.77	96
	Dış Grupla Özdeşleşme	--	--	--	4.27	.60	28	--	--	--	4.13	.70	20	4.21	.64	48
	İç Grupla Mesafe	1.25	.51	29	1.62	.70	27	1.76	.52	25	1.62	.53	20	1.55	.60	101
	Dış Grupla Mesafe	2.74	.89	29	1.51	.61	27	2.80	.79	25	1.43	.55	20	2.17	.97	101
	İç Grupla Temas Sıklığı	4.19	.67	29	3.69	.72	27	3.66	.64	25	3.34	.84	20	3.76	.77	101
	Dış Grupla Temas Sıklığı	2.21	.59	29	3.50	.61	27	1.86	.72	25	3.54	.89	20	2.73	1.02	101
	İç Grupla Temas Kalitesi	4.52	.53	29	4.21	.61	27	4.53	.39	25	4.31	.56	20	4.40	.54	101
	Dış Grupla Temas Kalitesi	2.90	.65	29	4.33	.85	27	3.50	.90	25	4.65	.50	20	3.78	1.01	101
Erkek	İç Grupla Özdeşleşme	4.58	.69	29	4.29	.62	24	4.23	.64	25	3.87	.93	20	4.27	.75	98
	Dış Grupla Özdeşleşme	--	--	--	1.35	.60	24	--	--	--	1.49	.71	20	1.48	.61	98
	İç Grupla Mesafe	2.38	.68	29	2.14	.71	24	2.64	.79	25	1.98	.90	20	2.30	.79	98
	Dış Grupla Mesafe	4.21	.57	28	4.17	.47	24	3.99	.66	25	3.97	.82	20	4.09	.63	97
	İç Grupla Temas Sıklığı	2.81	.67	29	3.43	.61	24	2.05	.56	25	3.24	1.06	19	2.85	.89	97
	Dış Grupla Temas Sıklığı	4.55	.59	29	4.56	.44	24	4.30	.50	25	4.49	.59	20	4.48	.54	98
	İç Grupla Temas Kalitesi	3.47	1.00	29	3.77	.68	24	3.53	1.08	25	4.19	.80	20	3.70	.94	98
	Dış Grupla Temas Kalitesi	3.46	1.11	29	3.79	.79	24	3.54	1.06	25	4.19	.92	20	3.70	.95	97
Tüm Katılımcılar	İç Grupla Özdeşleşme	4.60	.67	58	4.24	.75	52	4.15	.65	50	3.84	.82	34	4.25	.76	194
	Dış Grupla Özdeşleşme	--	--	--	4.27	.60	28	--	--	--	4.13	.70	20	4.21	.64	48
	İç Grupla Mesafe	1.30	.52	58	1.49	.66	51	1.77	.52	50	1.56	.62	40	1.52	.60	199
	Dış Grupla Mesafe	2.56	.81	58	1.81	.72	51	2.72	.79	50	1.70	.79	40	2.23	.89	199
	İç Grupla Temas Sıklığı	4.20	.62	57	3.91	.66	51	3.83	.67	50	3.66	.88	40	3.92	.72	198
	Dış Grupla Temas Sıklığı	2.51	.70	58	3.47	.61	51	1.95	.65	50	3.39	.97	39	2.79	.96	198
	İç Grupla Temas Kalitesi	4.53	.55	58	4.37	.56	51	4.42	.46	50	4.40	.57	40	4.44	.54	199
	Dış Grupla Temas Kalitesi	3.18	.88	58	4.06	.82	51	3.52	.98	50	4.42	.71	40	3.74	.98	199

Tablo 8 Araştırma Değişkenlerine Ait Korelasyon Tablosu

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Cinsiyet (1)	-	.18**	.35**	.00	.03	-.13	-.07	.04	-.09	.01	.03	-.06	.08	.24**	.06	.08	-.04
Yaş (2)		-	-.47**	.90**	.00	.24**	.04	.02	.02	.01	.05	-.19**	.04	.25**	-.16*	.25**	-.06
Eğitim Durumu (3)			-	-.56**	.38**	-.35**	-.13	-.08	-.11	-.08	-.07	.23**	-.06	-.07	.15*	-.21**	.08
Evlilik Süresi (4)				-	-.03	.24**	.05	.01	.03	.01	.08	-.19**	.02	.22**	-.17*	.23**	-.05
Ailenin Aylık Geliri (5)					-	-.10	-.07	-.10	-.04	-.08	.01	.04	-.04	.00	.05	-.02	.06
Dindarlık Düzeyi (6)						-	.08	.01	.12	.04	-.13	-.12	.06	-.03	-.12	.22**	.00
İç Grup Olumluluk (7)							-	.13	.72**	.10	.02	-.10	-.09	-.03	-.03	.13	.07
Dış Grup Olumluluk (8)									.08	.94**	-.15*	.08	-.32**	-.07	.17*	-.07	.31**
İç Grup Benzerlik (9)										.16*	-.07	-.07	-.03	-.13	.02	.12	.07
Dış Grup Benzerlik (10)											-.18*	.05	-.29**	-.09	.15*	-.06	.31**
İç Grupla Özdeşleşme (11)												-.13	.02	.16*	.02	-.05	-.12
İç Grupla Mesafe (12)													.11	-.48**	-.13	-.64**	.07
Dış Grupla Mesafe (13)														.09	-.66**	.10	-.72**
İç Grupla Temas Sıklık (14)															.01	.31**	-.17*
Dış Grupla Temas Sıklık (15)																-.03	.57**
İç Grupla Temas Kalitesi (16)																	-.06
Dış Grupla Temas Kalitesi (17)																	

* $p < .05$, ** $p < .01$

4.3.5 İç ve Dış Grupla Temas Sıklığının diğer değişkenlerle ilişkisi

İç grupla temas sıklığının iç grupla temas kalitesi ($r = .31, p < .01$) ile pozitif, dış grupla temas kalitesi ile ($r = -.17, p < .05$) negatif yönlü ilişkisi vardır. İç grupla temas sıklığı arttıkça iç grupla temas kalitesi artarken dış grupla temas kalitesi azalmaktadır. Dış grupla temas sıklığının dış grupla temas kalitesi ile pozitif yönlü ($r = .57, p < .01$) bir ilişkisi vardır. Dış grupla temas sıklığı arttıkça kalite de artmaktadır

4.4 GRUPLAR ARASI KARŞILAŞTIRMALAR

Bu bölümde, araştırma denencelerinden bazılarının sınıandığı ANOVA ve MANOVA analizlerine ilişkin bulgular sunulmaktadır. Bu analizlerde önce iç ve dış grup olumluluk ve benzerlik değerlendirmelerinin kullanıldığı Tekrarlı Ölçüm ANOVA analizlerinin sonuçları araştırma denenceleriyle bağlantılı olarak anlatılacaktır. Ardından da iç grupla özdeşleşme, iç ve dış grupla sosyal mesafe, iç grup ve dış grupla temas sıklığı ve kalitesi, grup türü, evlilik türü ve cinsiyet değişkenlerinin kullanıldığı Çok Değişkenli MANOVA Analizleri'nin sonuçları incelenecektir.

4.4.1 Tekrarlı Ölçüm ANOVA Analizleri

Katılımcıların aşiret gruplarına yönelik olumluluk algılarının incelenmesi amacıyla 2 (grup türü: iç grup ve dış grup) X 2 (cinsiyet: kadın ve erkek) X 2 (evlilik türü: iç evlilik ve dış evlilik) X 2 (evlilik sonrası aşiret: Ertuşi ve Pinyanişi) karışık dizayn varyans analizi (*Mixed-Design ANOVA*) gerçekleştirilmiştir (değişkenlere ait ortalama ve standart sapma değerleri için, bkz.,Tablo 9). Analizler öncesi varyans homojenliği varsayımı için incelenen Levene testi sonuçları, katılımcıların iç gruplara yönelik olumluluk değerlendirmelerinde bu varsayımın karşılandığını ($F_{(7, 192)} = 1.64, p = .13$), ancak dış gruplara yönelik olumluluk değerlendirmelerinde karşılanmadığını ($F_{(7,192)} = 4.10, p < .05$) göstermiştir. Ancak, daha önce de belirtildiği üzere, Sawyer'in (2009: 29) önerisinden hareketle; Levene testi sonucunun anlamlı çıktığı gruplar için de analize devam edilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre, iç/dış grup türünün katılımcıların aşirete yönelik olumluluk değerlendirmeleri üzerinde temel etkisi bulunduğu saptanmıştır ($F_{(1,192)} = 44.02, p < .001$). Ortalamalar incelendiğinde, tüm katılımcıların iç gruplarını ($\bar{X} = 1.75, SS = 1.43$) dış gruplarına ($\bar{X} = 0.51, SS = 2.33$) kıyasla anlamlı olarak daha olumlu değerlendirdikleri görülmüştür. Bu bulgu, Denence 1'i destekler niteliktedir. Benzer

şekilde, evlilik türünün de katılımcıların gruplara yönelik olumluluk değerlendirmeleri üzerinde temel etkisi olduğu saptanmıştır ($F_{(1,192)} = 6.89, p < .01$). Bu bulgu, bize, dış evlilik yapan katılımcılar ($\bar{X} = 1.43, SS = 0.15$) ile iç evlilik yapan katılımcılar ($\bar{X} = 0.90, SS = 0.14$) arasında aşiret gruplarına yönelik olumluluk değerlendirmeleri açısından anlamlı bir farkın olduğunu gösterir. Öte yandan, ne cinsiyet ne de evlilik sonrası aşiret faktörlerinin katılımcıların aşiretlere yönelik olumluluk değerlendirmeleri üzerinde herhangi bir temel etkisinin bulunmadığı anlaşılmaktadır (cinsiyet için, ($F_{(1,192)} = 0.01, p > .05$); evlilik sonrası aşiret için ($F_{(1,192)} = 2.58, p > .05$). Diğer bir deyişle, kadın ve erkek katılımcılar aşiret gruplarını benzer düzeyde olumlu değerlendirmişlerdir. Yine katılımcıların aşiret gruplarına yönelik olumluluk değerlendirmeleri açısından Ertuşi ve Pinyanişi aşiretleri arasında da anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Tablo 9 Evlilik Türü, Aşiret Türü ve Cinsiyet Faktörlerine İlişkin Katılımcıların İç ve Dış Gruplara Yönelik Olumluluk Değerlendirmelerine İlişkin Karışık Dizayn Varyans Analizi Sonuçları

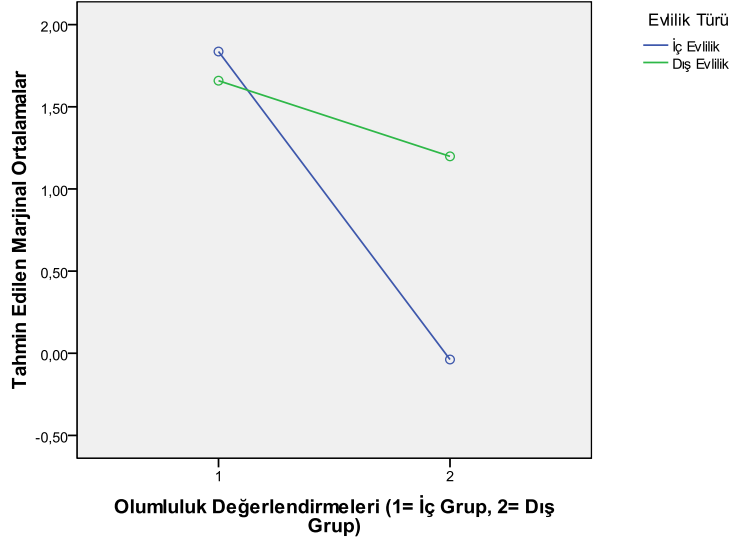
Varyans Kaynağı		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Kısmi η^2
Grup İçi Değişken Etkileri	Grup Türü	134.37	1	134.37	44.02***	.19
	Grup Türü x Evlilik Türü	49.28	1	49.28	16.14***	.08
	Grup Türü x Evlilik Sonrası Aşiret Türü	.41	1	.41	.13	.01
	Grup Türü x Cinsiyet	2.58	1	2.58	.85	.00
	Grup Türü x Evlilik Türü x Evlilik Sonrası Aşiret Türü	.02	1	.02	.01	.00
	Grup Türü x Evlilik Türü x Cinsiyet	7.84	1	7.84	2.57	.01
	Grup Türü x Cinsiyet x Evlilik Sonrası Aşiret	9.45	1	9.45	3.09	.02
	Grup Türü x Evlilik Türü x Evlilik Sonrası Aşiret Türü x Cinsiyet	3.78	1	3.78	1.24	.01
	Hata	586.12	192	3.05		
	Gruplar Arası Değişken Etkileri	Evlilik Türü	27.64	1	27.64	6.89**
Evlilik Sonrası Aşiret Türü		10.34	1	10.34	2.58	.01
Cinsiyet		.04	1	.04	.01	.00
Evlilik Türü x Evlilik Sonrası Aşiret		9.35	1	9.35	2.33	.01
Evlilik Türü x Cinsiyet		2.87	1	2.87	.72	.00
Evlilik Sonrası Aşiret x Cinsiyet		2.10	1	2.10	.52	.00
Evlilik Türü x Evlilik Sonrası Aşiret x Cinsiyet		.77	1	.77	.19	.00
Hata		770.42	192	4.01		

** $p < .01$, *** $p < .001$

Tablo 10 Cinsiyet, Evlilik Türü ve Evlilik Sonrası Aşiretlerine Göre Katılımcıların İç ve Dış Gruplara Yönelik Olumluluk Değerlendirmeleri

Cinsiyet	Evlilik Sonrası Aşiret	Grup Türüne Göre Olumluluk Değerlendirmeleri	Evlilik Türü								
			İç Evlilik			Dış Evlilik			Toplam		
			\bar{X}	SS	N	\bar{X}	SS	N	\bar{X}	SS	N
Kadın	Ertusi	İç Grup	1.63	1.50	29	1.95	1.28	26	1.78	1.40	55
		Dış Grup	-.85	2.19	29	1.03	1.56	26	.04	2.12	55
	Pinyanisi	İç Grup	2.33	.87	25	1.44	1.45	22	1.91	1.25	47
		İç Grup	.18	3.47	25	1.68	1.70	22	.88	2.86	47
	Toplam	Dış Grup	1.96	1.29	54	1.72	1.37	48	1.84	1.33	102
		İç Grup	-.37	2.87	54	1.33	1.64	48	.43	2.51	102
Erkek	Ertusi	Dış Grup	1.46	1.84	29	1.43	1.49	24	1.45	1.67	53
		İç Grup	.09	2.25	29	1.28	2.02	24	.63	2.21	53
	Pinyanisi	Dış Grup	1.92	1.41	25	1.82	1.30	20	1.87	1.35	45
		İç Grup	.43	2.46	25	.81	1.42	20	.60	2.05	45
	Toplam	Dış Grup	1.67	1.66	54	1.61	1.40	44	1.64	1.54	98
		İç Grup	.25	2.33	54	1.06	1.77	44	.61	2.13	98
Toplam	Ertusi	Dış Grup	1.55	1.67	58	1.70	1.39	50	1.62	1.54	108
		İç Grup	-.38	2.25	58	1.15	1.78	50	.33	2.18	108
	Pinyanisi	Dış Grup	2.13	1.18	50	1.62	1.37	42	1.89	1.29	92
		İç Grup	.30	2.98	50	1.27	1.61	42	.74	2.49	92
	Toplam	Dış Grup	1.81	1.48	108	1.66	1.38	92	1.75	1.43	200
		İç Grup	-.06	2.62	108	1.20	1.70	92	.52	2.33	200

Evlilik Türlerine Göre Katılımcıların İç ve Dış Gruplara Yönelik Olumluluk Değerlendirmeleri

Şekil 1 Evlilik Türüne Göre katılımcıların İç ve Dış Gruplara Yönelik Olumluluk Değerlendirmeleri

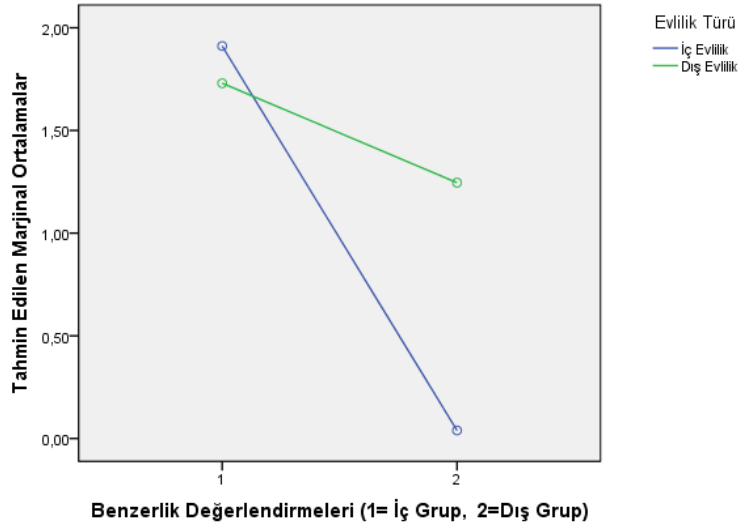
Faktörler arasında etkileşim etkileri incelendiğinde ise, sadece evlilik türü (iç/dış evlilik) ve grup türünün (iç/dış grup) etkileşim etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür ($F_{(1,192)} = 16.14, p < .001$). Bu bulgu bize katılımcıların iç ve dış gruba yönelik olumluluk değerlendirmelerinin, iç ve dış evlilik yapmış olmalarına göre anlamlı biçimde farklılaştığını göstermektedir. Ortalamalar incelendiğinde, iç evlilik yapan katılımcıların dış grupları ($\bar{X} = -0.06, SS = 2.62$), iç gruplara ($\bar{X} = 1.81, SS = 1.48$) kıyasla daha olumsuz değerlendirdiği, ancak dış evlilik yapan katılımcıların hem iç grupları ($\bar{X} = 1.66, SS = 1.38$), hem de dış grupları ($\bar{X} = 1.20, SS = 1.70$) benzer düzeyde olumlu değerlendirdiğini göstermektedir (ayrıca, bkz., Şekil 1). Bulgular denence 2 ve 3'teki beklentileri karşılar niteliktedir: beklenildiği üzere, dış evlilik yapan katılımcıların her iki aşiret grubuna yönelik tanımlamalarında kullandıkları özelliklerin olumluluk düzeyleri benzerken, iç evlilik yapan katılımcıların bağlı buldukları grupları dış gruplara kıyasla daha olumlu değerlendirmekte olduğu saptanmıştır. Cinsiyetin grup türü ($F_{(1,192)} = .85, p > .05$) ile etkileşim etkisi anlamlı çıkmamıştır. Bu bulgu bize katılımcıların iç ve dış gruba yönelik olumluluk değerlendirmelerinin cinsiyete göre anlamlı biçimde farklılaşmadığını gösterir.

Analizler sonucunda diğer faktörler arasındaki etkileşimlerin ise anlamlı olmadığı görülmüştür. Bu analize ait tüm temel etkiler ve etkileşim etkileri Tablo 1’de incelenebilir. Analize ilişkin tüm tanımlayıcı istatistik sonuçları ise Tablo 2’de incelenebilir.

Katılımcıların aşiret gruplarına yönelik benzerlik algılarının incelenmesi amacıyla cinsiyet, evlilik türü, evlilik sonrası aşiret faktörlerine göre farklılaşım farklılaşmadığını incelemek üzere bu kez benzerlik değerlendirmeleri üzerinden 2 (grup türü: iç grup ve dış grup) X 2 (cinsiyet: kadın ve erkek) X 2 (evlilik türü: iç evlilik ve dış evlilik) X 2 (evlilik sonrası aşiret: Ertuşi ve Pinyanişi) karışık dizayn varyans analizi (*Mixed-Design ANOVA*) gerçekleştirilmiştir. Analizler öncesi varyans homojenliği varsayımı için incelenen Levene Testi sonuçları, katılımcıların hem iç gruplara ($F_{(7, 192)} = 1.64, p = .13$), hem de dış gruplara ($F_{(7, 192)} = 1.64, p = .13$), yönelik benzerlik değerlendirmelerinde bu varsayımın karşılanmadığını gösterse de, Sawyer’in (2009: 29) önerdiği üzere analizlere devam edilmiştir.

Analiz sonuçları (bkz., Tablo 11; ortalamalar için, bkz., Tablo 12) grup türünün katılımcıların aşirete yönelik benzerlik değerlendirmeleri üzerinde temel etkisinin anlamlı olduğunu göstermiştir ($F_{(1,192)} = 40.93, p < .001$). Bu etki, Denence 1’de belirtildiği gibi, tüm katılımcıların iç gruplarını ($\bar{X} = 1.82, SS = 1.58$) dış gruplarına ($\bar{X} = 0.59, SS = 2.40$) kıyasla anlamlı olarak daha benzer değerlendirdiklerini göstermektedir. Aynı şekilde, katılımcıların gruplara yönelik benzerlik değerlendirmelerinde evlilik türünün de temel etkisi olduğu saptanmıştır ($F_{(1,192)} = 5.66, p < .05$). Bu bulgu, bize dış evlilik yapan katılımcıların aşiret gruplarına yönelik benzerlik değerlendirmeleri ($\bar{X} = 1.49, SS = 0.16$) ile iç evlilik yapan katılımcıların aşiret gruplarına yönelik benzerlik değerlendirmelerinin ($\bar{X} = 0.98, SS = 0.15$) birbirinden farklı olduğunu göstermektedir. Öte yandan, cinsiyet ve evlilik sonrası aşiret faktörlerinin katılımcıların aşiretlere yönelik olumluluk değerlendirmeleri üzerinde temel etkisi bulunmadığı görülmüştür (cinsiyet için, $F_{(1,192)} = 0.49, p > .05$; evlilik sonrası aşiret için $F_{(1,192)} = 1.91, p > .05$). Diğer bir deyişle, analiz sonuçlarına göre, kadın ve erkek katılımcıların aşiret gruplarını benzerlik değerlendirmeleri arasında ve Ertuşi ve Pinyanişi aşiretlerindeki katılımcıların aşiretlere yönelik benzerlik değerlendirmeleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Evlilik Türüne Göre Katılımcıların İç ve Dış Gruplara Yönelik Benzerlik Değerlendirmeleri

Şekil 2 Evlilik Türüne Göre Katılımcıların İç ve Dış Gruplara Yönelik Benzerlik Değerlendirmeleri

Tablo 11 Evlilik Türü, Aşiret Türü ve Cinsiyet Faktörlerine İlişkin Katılımcıların İç ve Dış Gruplara Yönelik Benzerlik Değerlendirmelerine İlişkin Karışık Dizayn Varyans Analizi Sonuçları

Varyans Kaynağı		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	Kısmi η^2
Grup İçi Değişken Etkileri	Grup Türü	136.84	1	136.84	40.93***	.18
	Grup Türü x Evlilik Türü	47.47	1	47.47	14.20***	.07
	Grup Türü x Evlilik Sonrası Aşiret Türü	.02	1	.02	.01	.00
	Grup Türü x Cinsiyet	2.42	1	2.42	.72	.00
	Grup Türü x Evlilik Türü x Evlilik Sonrası Aşiret Türü	2.49	1	2.49	.74	.00
	Grup Türü x Evlilik Türü x Cinsiyet	2.44		2.44	.73	.00
	Grup Türü x Cinsiyet x Evlilik Sonrası Aşiret Türü	1.14		1.14	.34	.00
	Grup Türü x Evlilik Türü x Evlilik Sonrası Aşiret Türü x Cinsiyet	.87	1	.87	.26	.00
	Hata	641.90	192	3.34		
Gruplar Arası Değişken Etkileri	Evlilik Türü	25.92	1	25.92	5.66*	.03
	Evlilik Sonrası Aşiret Türü	8.76	1	8.76	1.91	.01
	Cinsiyet	2.25	1	2.25	.49	.00
	Evlilik Türü x Evlilik Sonrası Aşiret Türü	7.65	1	7.65	1.67	.01
	Evlilik Türü x Cinsiyet	10.30	1	10.30	2.25	.01
	Evlilik Sonrası Aşiret x Cinsiyet	10.03	1	10.03	2.19	.01
	Evlilik Türü x Evlilik Sonrası Aşiret x Cinsiyet	.36	1	.36	.08	.00
Hata	878.96	192	4.58			

* $p < .05$, *** $p < .001$

Tablo 12 Cinsiyet, Evlilik Türü ve Evlilik Sonrası Aşiretlerine Göre Katılımcıların İç ve Dış Gruplara Yönelik Benzerlik Değerlendirmeleri

Cinsiyet	Evlilik Sonrası Aşiret	Grup Türüne Göre Benzerlik Değerlendirmeleri	İç Evlilik			Evlilik Türü Dış Evlilik			Toplam		
			\bar{X}	SS	N	\bar{X}	SS	N	\bar{X}	SS	N
Kadın	Ertusi	İç Grup	1.64	1.35	29	1.78	1.15	26	1.71	1.25	55
		Dış Grup	-.70	2.19	29	1.27	1.44	26	.23	2.11	55
	Pinyanisi	İç Grup	2.32	.77	25	2.15	2.70	22	2.24	1.91	47
		İç Grup	.29	3.47	25	1.70	2.40	22	.95	3.07	47
	Toplam	Dış Grup	1.96	1.16	54	1.95	2.00	48	1.95	1.60	102
		İç Grup	-.24	2.87	54	1.47	1.93	48	.56	2.61	102
Erkek	Ertusi	Dış Grup	1.75	1.77	29	1.49	1.46	24	1.63	1.62	53
		İç Grup	.06	2.16	29	1.38	2.16	24	.65	2.24	53
	Pinyanisi	Dış Grup	1.93	1.41	25	1.50	1.58	20	1.74	1.49	45
		İç Grup	.51	2.43	25	.64	1.80	20	.57	2.15	45
	Toplam	Dış Grup	1.83	1.60	54	1.49	1.50	44	1.68	1.56	98
		İç Grup	.27	2.28	54	1.04	2.02	44	.61	2.19	98
Toplam	Ertusi	Dış Grup	1.70	1.56	58	1.64	1.30	50	1.67	1.44	108
		İç Grup	-.32	2.19	58	1.32	1.80	50	.44	2.17	108
	Pinyanisi	Dış Grup	2.13	1.14	50	1.84	2.24	42	2.00	1.73	92
		İç Grup	.40	2.97	50	1.19	2.18	42	.76	2.65	92
	Toplam	Dış Grup	1.90	1.39	108	1.73	1.78	92	1.82	1.58	200
		İç Grup	.01	2.59	108	1.26	1.97	92	.59	2.40	200

Faktörler arasında etkileşim etkileri incelendiğinde ise, tıpkı olumluluk değerlendirmelerinde olduğu gibi, sadece evlilik türü (iç evlilik X dış evlilik) ve grup türünün (iç grup X dış grup) etkileşim etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür ($F_{(1,192)} = 14.20, p < .001$). Bu bulgu bize katılımcıların iç ve dış gruba yönelik benzerlik değerlendirmelerinin, ne tür evlilik yapmış olduklarına göre farklılaştığını göstermektedir. Daha detaylı incelendiğinde, iç evlilik yapan katılımcıların dış grupları ($\bar{X} = -.01, SS = 2.59$), iç gruplara ($\bar{X} = 1.89, SS = 1.39$) kıyasla daha az kendilerine benzer değerlendirdikleri, ancak dış evlilik yapan katılımcıların hem iç grupları ($\bar{X} = .73, SS = 1.78$), hem de dış grupları ($\bar{X} = 1.26, SS = 1.97$) yakın düzeyde benzer değerlendirdiğini göstermektedir (Ayrıca, bkz., Şekil 2). Bulgular Denence 2 ve 3'te beklenildiği üzere, dış evlilik yapan katılımcıların her iki aşiret grubunu benzer şekilde tanımlarken, iç evlilik yapan katılımcıların bağlı buldukları grupları dış gruplara kıyasla daha benzer şekilde tanımladıklarına işaret etmektedir. Analizler sonucunda cinsiyet (kadın X erkek) ve grup türünün (iç grup X dış grup) etkileşim etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür ($F_{(1,192)} = .72, p > .05$). Yani katılımcıların iç ve dış gruba yönelik benzerlik değerlendirmeleri, cinsiyetlerine göre farklılaşmamaktadır. Benzer şekilde diğer faktörler arasındaki etkileşimlerin hiçbirinin anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır.

4.4.2 Çok Değişkenli MANOVA Analizleri

İç grupla özdeşleşme, iç grupla mesafe, dış grupla mesafe, iç grupla temas sıklığı, dış grupla temas sıklığı, iç grupla temas kalitesi ve dış grupla temas kalitesinin bağımlı değişkenler olduğu; aşiret (Ertuşi-Pinyanişi), evlilik türü (iç/dış evlilik) ve cinsiyetin (Kadın/Erkek) bağımsız değişkenler olduğu çok değişkenli bir varyans analizinde (MANOVA) veriler incelendi. Aşiret, evlilik türü ve cinsiyet gruplarındaki katılımcıların her bir bağımlı değişken için ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 13 içinde verilmiştir.

Box testi üç grubun varyans-kovaryans matrislerinin istatistiksel olarak anlamlı şekilde birbirinden farklı olmadığını gösterdi ($F_{196,31089,585} = 1.17, p=.05$). Levene testleri hiçbir bağımlı değişken için gruplar arasında anlamlı varyans farklılıklarının olmadığını ortaya koydu. Her bir bağımlı değişkenin Levene testi sonucu şu şekildedir: İç grupla özdeşleşme ($F_{7,183} = 1.05, p = .40$), iç grupla mesafe ($F_{7,183} = 1.43, p = .20$), dış grupla mesafe ($F_{7,183} = 1.01, p = .42$), iç grupla temas sıklığı ($F_{7,183} = 1.26, p = .27$), dış grupla

temas sıklığı ($F_{7,183} = 1.95, p = .07$), iç grupla temas kalitesi ($F_{7,183} = 1.37, p = .22$) ve dış grupla temas kalitesi ($F_{7,183} = 1.25, p = .28$).

Çok değişkenli analizin sonucuna göre hem iki aşiret grubu ($F_{7,177} = 6.40, p < .001$, Wilks'in Lambdası = 0.80), hem evlilik türü grupları ($F_{7,177} = 26.34, p < .001$, Wilks'in Lambda = 0.49), hem de cinsiyet gruplarının ($F_{7,177} = 2.61, p < .05$, Wilks Lambda = 0.91) anlamlı şekilde birbirinden farklılaştığı görülmektedir. Bu durumda yedi bağımlı değişken için gruplar arası karşılaştırma analizi sonuçları değerlendirildi.

MANOVA sonucuna göre iç grupla özdeşleşme ($F_{(1,183)} = 14.73, p < .001$) iç grupla mesafe ($F_{(1,183)} = 10.66, p < .01$), iç grupla temas sıklığı ($F_{(1,183)} = 14.45, p < .001$), dış grupla temas sıklığı ($F_{(1,183)} = 8.49, p < .01$) ve dış grupla temas kalitesi ($F_{(1,183)} = 5.15, p < .05$) açısından Ertuşi aşireti ile Pinyanişi aşireti anlamlı şekilde birbirinden farklılaştı. Aşiretler arasında dış grupla sosyal mesafe ve iç grupla temas kalitesi açısından anlamlı bir fark görülmedi. Evlilik türüne göre ayrılmış gruplara bakıldığında ise iç grupla özdeşleşme ($F_{(1,183)} = 9.74, p < .01$), dış grupla mesafe ($F_{(1,183)} = 63.95, p < .001$), iç grupla temas sıklığı ($F_{(1,183)} = 6.33, p < .05$), dış grupla temas sıklığı ($F_{(1,183)} = 140.41, p < .001$) ve dış grupla temas kalitesi ($F_{(1,183)} = 46.91, p < .001$) açısından istatistiksel olarak anlamlı farklar görülmektedir. Bu gruplar arasında iç grupla mesafe ve iç grupla temas kalitesi açısından anlamlı farklar ortaya çıkmadı.

Cinsiyet grupları için bakıldığında ise sadece iç grupla temas sıklığı açısından kadın ve erkek grupları ($F_{(1,183)} = 14.39, p < .001$) birbirinden farklılaşmaktadır. Diğer altı bağımlı değişken için kadın erkek grupları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark görülmemiştir.

Tablo 13 İç Grupla Özdeşleşme, İç Grupla Mesafe, Dış Grupla Mesafe, İç Grupla Temas Sıklığı, Dış Grupla Temas Sıklığı, İç Grupla Temas Kalitesi ve Dış Grupla Temas Kalitesi Açısından; Aşiret (Ertuşi-Pinyanişi), Evlilik Türü (İç Evlilik-Dış Evlilik) ve Cinsiyete Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişkenler		Kadın									Erkek									Tüm Katılımcılar								
		Evlilik Sonrası Aşiret									Evlilik Sonrası Aşiret									Evlilik Sonrası Aşiret								
		ERTUŞİ			PİNYANİŞİ			Toplam			ERTUŞİ			PİNYANİŞİ			Toplam			ERTUŞİ			PİNYANİŞİ			Toplam		
		İç Evlilik	Dış Evlilik	Toplam	İç Evlilik	Dış Evlilik	Toplam	İç Evlilik	Dış Evlilik	Toplam	İç Evlilik	Dış Evlilik	Toplam	İç Evlilik	Dış Evlilik	Toplam	İç Evlilik	Dış Evlilik	Toplam	İç Evlilik	Dış Evlilik	Toplam	İç Evlilik	Dış Evlilik	Toplam	İç Evlilik	Dış Evlilik	Toplam
İç Grupla Özdeşleşme	\bar{X}	4.62	4.16	4.41	4.08	3.86	3.99	4.37	4.04	4.23	4.57	4.29	4.44	4.23	3.85	4.06	4.41	4.10	4.27	4.60	4.23	4.43	4.15	3.85	4.03	4.39	4.07	4.25
	SS	.66	.90	.81	.67	.65	.67	.72	.82	.77	.69	.62	.67	.64	.95	.80	.68	.80	.75	.67	.77	.74	.65	.82	.73	.70	.81	.76
	N	29	25	54	25	16	41	54	41	95	28	24	52	25	19	44	53	43	96	57	49	106	50	35	85	107	84	191
İç Grupla Mesafe	\bar{X}	1.25	1.61	1.42	1.76	1.67	1.73	1.49	1.64	1.55	1.35	1.35	1.35	1.78	1.49	1.65	1.55	1.41	1.49	1.30	1.48	1.39	1.77	1.57	1.69	1.52	1.52	1.52
	SS	.51	.72	.64	.52	.55	.53	.57	.65	.61	.55	.60	.56	.53	.72	.63	.57	.65	.61	.52	.67	.60	.52	.65	.58	.57	.66	.61
	N	29	25	54	25	16	41	54	41	95	28	24	52	25	19	44	53	43	96	57	49	106	50	35	85	107	84	191
Dış Grupla Mesafe	\bar{X}	2.74	1.49	2.16	2.80	1.42	2.26	2.77	1.46	2.20	2.33	2.14	2.24	2.64	1.93	2.33	2.47	2.05	2.28	2.54	1.80	2.20	2.72	1.70	2.30	2.62	1.76	2.24
	SS	.89	.61	.99	.79	.52	.97	.84	.57	.98	.64	.71	.68	.79	.90	.90	.72	.80	.78	.80	.73	.85	.78	.78	.93	.79	.75	.88
	N	29	25	54	25	16	41	54	41	95	28	24	52	25	19	44	53	43	96	57	49	106	50	35	85	107	84	191
İç Grupla Temas Sıklığı	\bar{X}	4.19	3.74	3.98	3.66	3.21	3.49	3.94	3.54	3.77	4.21	4.17	4.19	3.99	3.94	3.97	4.11	4.07	4.09	4.20	3.95	4.08	3.83	3.61	3.74	4.03	3.81	3.93
	SS	.67	.72	.72	.64	.87	.76	.70	.81	.77	.57	.47	.52	.66	.83	.73	.62	.65	.63	.62	.64	.63	.67	.91	.78	.66	.78	.72
	N	29	25	54	25	16	41	54	41	95	28	24	52	25	19	44	53	43	96	57	49	106	50	35	85	107	84	191
Dış Grupla Temas Sıklığı	\bar{X}	2.21	3.52	2.82	1.86	3.66	2.56	2.05	3.58	2.71	2.85	3.43	3.12	2.05	3.24	2.56	2.47	3.34	2.86	2.53	3.47	2.96	1.95	3.43	2.56	2.26	3.46	2.79
	SS	.59	.58	.88	.72	.89	1.19	.67	.71	1.02	.64	.61	.68	.56	1.06	1.00	.72	.83	.88	.69	.59	.80	.65	.99	1.09	.73	.78	.96
	N	29	25	54	25	16	41	54	41	95	28	24	52	25	19	44	53	43	96	57	49	106	50	35	85	107	84	191
İç Grupla Temas Kalitesi	\bar{X}	4.52	4.22	4.38	4.53	4.23	4.41	4.52	4.22	4.39	4.54	4.56	4.55	4.30	4.47	4.38	4.43	4.52	4.47	4.53	4.38	4.46	4.42	4.36	4.39	4.48	4.37	4.43
	SS	.53	.64	.59	.39	.54	.47	.46	.59	.54	.60	.44	.53	.50	.60	.55	.56	.51	.54	.56	.57	.57	.46	.58	.51	.51	.57	.54
	N	29	25	54	25	16	41	54	41	95	28	24	52	25	19	44	53	43	96	57	49	106	50	35	85	107	84	191
Dış Grupla Temas Kalitesi	\bar{X}	2.90	4.39	3.59	3.50	4.53	3.90	3.18	4.44	3.72	3.54	3.77	3.65	3.53	4.16	3.80	3.54	3.94	3.72	3.21	4.09	3.62	3.52	4.33	3.85	3.36	4.19	3.72
	SS	.65	.84	1.05	.90	.59	.94	.83	.75	1.01	.94	.68	.83	1.08	.82	1.01	1.00	.76	.92	.86	.82	.95	.98	.74	.97	.93	.79	.96
	N	29	25	54	25	16	41	54	41	95	28	24	52	25	19	44	53	43	96	57	49	106	50	35	85	107	84	191

Son olarak, Denence 6'nın sınanması amacıyla, Ertuşı aşiretine bağlı katılımcıların, Maxmura kabilesi ve Alan kabilesine yönelik olumluluk değerlendirmeleri ile Maxmura kabilesi ve Ertuşı aşireti üst kimliğine yönelik olumluluk değerlendirmeleri arasında fark olup olmadığının incelenmesi amacıyla iki ayrı tekrarlı ölçüm varyans analizi (*Repeated Measures ANOVA*) gerçekleştirilmiştir. Ertuşı aşiretine bağlı katılımcıların Maxmura ve Alan kabilelerine yönelik olumluluk değerlendirmelerinin incelendiği ilk analizde sonuçlar, katılımcıların Maxmura ($\bar{X} = 0.87, SS = 1.94$) ve Alan kabilelerine ($\bar{X} = 0.97, SS = 1.90$) yönelik olumluluk değerlendirmelerinin birbirinden anlamlı olarak ayırmadığını göstermektedir ($F_{(1,89)} = 0.24, p = .62$). Ertuşı aşiretine bağlı katılımcıların Mamxura kabilesi ve Alan kabilesine yönelik olumluluk değerlendirmelerinde bu iki kabileyi birbirinden ayırtmaması her iki kabileyi de dış grup olarak algılamış olabileceğini göstermektedir. Öte yandan, Ertuşı aşiretine bağlı katılımcıların Maxmura kabilesi ve Ertuşı aşiretine yönelik olumluluk değerlendirmelerine ilişkin analizler bu değerlendirmelerin birbirinden anlamlı olarak ayırdığını göstermektedir ($F_{(1,101)} = 4.12, p < .05$). Ortalamalar incelendiğinde, katılımcıların Ertuşı aşiretine ($\bar{X} = 1.36, SS = 1.63$) yönelik olumluluk değerlendirmelerinin Maxmura kabilesine ($\bar{X} = 0.87, SS = 1.95$) yönelik olumluluk değerlendirmelerinden anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür. Tamamı Jirki kabilesinden olan katılımcılar Ertuşı aşireti; Jirki kabilesini kapsayan bir üst grup kimliği olarak görmüş olabileceğinden Mamxuran ve Alan kabilelerinden anlamlı şekilde farklı olarak, neredeyse Jirki kabilesi ile eşit olumlulukta değerlendirilmiştir.

4.4.3 Hiyerarşik Regresyon Analizleri

Katılımcıların iç ve dış gruplara yönelik olumluluk ve benzerlik değerlendirmelerini en güçlü yordayan değişkenlerin hangileri olduğunu saptamak için hiyerarşik regresyon analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu analizler için iki yeni değişken oluşturulmuştur. Bu değişkenlerin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 15'te verilmiştir. Bunlardan ilki, katılımcıların iç grup olumluluk değerlendirme puanlarından dış grup olumluluk değerlendirme puanlarının çıkartılmasıyla; ikincisi de, iç grup benzerlik puanlarından dış grup benzerlik puanlarının çıkartılmasıyla hesaplanmıştır. Bu iki fark değişkeni, dört aşamalı hiyerarşik regresyon analizleri yoluyla incelenmiştir. İki analizde de, regresyon denkleminde önce iç grupla özdeşleşme değişkeni; ikinci aşamada iç ve dış gruplarla temas sıklığı değişkenleri; üçüncü aşamada iç ve dış gruplarla temas kalitesi

değişkenleri; son aşamada ise, iç ve dış gruplarla sosyal mesafe değişkenleri dahil edilmiştir.

Tablo 14 İç-Dış Grup Olumluluk Değerlendirme Farkı ve İç-Dış Grup Benzerlik Değerlendirme Farkı Bağımlı Değişkenlerinin; İç Grupla Özdeşleşme, İç/Dış Grupla Temas Sıklığı, İç/Dış Grupla Temas Kalitesi ve İç/Dış Grupla Sosyal Mesafe Değişkenlerince Yordanmasını Sınayan Hiyerarşik Regresyon Analizleri

<i>Model</i>	İç-Dış Grup Olumluluk Değerlendirme Farkı				İç-Dış Grup Benzerlik Değerlendirme Farkı			
	<i>R</i> ²	<i>β</i>	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>R</i> ²	<i>β</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
1. Model İç Grupla Özdeşleşme	.01	-.13	-1.86	.07	.03	-.18	-2.48	.01
2. Model İç Grupla Özdeşleşme	.05	-.13	-1.79	.08	.07	-.17	-2.32	.02
İç Grupla Temas Sıklığı		-.07	-.98	.33		-.12	-1.64	.10
Dış Grupla Temas Sıklığı		.20	2.86	.01		.20	2.87	.01
3. Model İç Grupla Özdeşleşme	.09	-.11	-1.48	.14	.12	-.14	-1.93	.06
İç Grupla Temas Sıklığı		-.01	-.13	.90		-.06	-.84	.40
Dış Grupla Temas Sıklığı		.04	.515	.61		.03	.37	.72
İç Grupla Temas Kalitesi		-.05	-.63	.53		-.01	-.18	.86
Dış Grupla Temas Kalitesi		.28	3.17	.00		.30	3.49	.00
4. Model İç Grupla Özdeşleşme	.13	-.16	-1.64	.10	.13	-.15	-2.15	.03
İç Grupla Temas Sıklığı		-.01	-.15	.88		-.10	-1.21	.23
Dış Grupla Temas Sıklığı		-.08	-.87	.38		-.05	-.58	.56
İç Grupla Temas Kalitesi		-.03	-.27	.79		-.07	-.70	.49
Dış Grupla Temas Kalitesi		.10	.94	.35		.21	2.06	.04
İç Grupla Sosyal Mesafe		.00	.03	.98		-.11	-1.08	.28
Dış Grupla Sosyal Mesafe		-.35	-3.08	.00		-.18	-1.60	.11

Fark değişkenlerinden ilkinin (iç ve dış grup olumluluk değerlendirmeleri farkı) kullanıldığı hiyerarşik regresyon analizinin sonuçları aşağıda sunulmaktadır. Analiz sonucuna ilişkin bilgiler Tablo 14'te verilmiştir.

Regresyon analizinin ilk aşamasında yer alan iç grupla özdeşleşme değişkeni varyansın yalnızca %1'ini açıklamıştır ve model anlamsızdır ($F_{(1,189)} = 3.46, p = .07$). Bu bulgu bize iç grupla özdeşleşme değişkeninin modelin açıklayıcılığına anlamlı katkı sağlamadığını göstermektedir. Analizin ikinci aşamasında iç grupla temas sıklığı ve dış grupla temas sıklığı değişkenleri de eşitliğe girilmiştir. İkinci aşama varyansın %5'ini açıklamıştır ve model anlamlıdır ($F_{(3,187)} = 4.23, p < .01$). Bu aşamada iç grup-dış grup olumluluk değerlendirme farkını dış grupla temas sıklığı anlamlı şekilde yordamıştır. İç grup-dış grup olumluluk değerlendirmesi farkı dış grupla temas sıklığı değişkeniyle pozitif ilişki sergilemiştir ($\beta = .20$). Analizin üçüncü aşamasında iç grupla temas kalitesi ve dış grupla temas kalitesi değişkenleri de eşitliğe girilmiştir. Bu model varyansın %9'unu

açıklamaktadır ($F_{(5,185)} = 4.74, p < .001$). Bu aşamada dış grupla temas kalitesinin iç grup-dış grup farkını yordamada anlamlı olduğu görülmüştür. İç grup-dış grup olumluluk değerlendirmesi farkı dış grupla temas kalitesi değişkeniyle pozitif ilişki sergilemiştir ($\beta = .28$). Son aşamasında iç grupla sosyal mesafe ve dış grupla sosyal mesafe değişkenleri de eşitliğe girilmiştir. Bu aşama varyansın %13'ünü açıklamıştır ($F_{(7,183)} = 5.02, p < .001$). Bu aşamada da iç grup-dış grup olumluluk değerlendirmesi farkı dış grupla sosyal mesafe değişkeniyle pozitif ilişki sergilemiştir ($\beta = .01$).

Tablo 15 Evlilik Türü ve Cinsiyete Göre İç Grup-Dış Grup Olumluluk/Benzerlik Değerlendirme Farkı Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Evlilik Türü	Cinsiyet	İç Grup-Dış Grup Olumluluk Değerlendirme Farkı			İç Grup-Dış Grup Benzerlik Değerlendirme Farkı		
		N	\bar{X}	SS	N	\bar{X}	SS
İç Evlilik	Kadın	54	-.69	2.20	54	-.64	2.14
	Erkek	54	-.18	1.92	54	-.12	1.90
	Toplam	108	-.44	2.07	108	-.38	2.03
Dış Evlilik	Kadın	48	.80	1.60	48	.99	1.97
	Erkek	44	.53	1.69	44	.44	1.82
	Toplam	92	.67	1.64	92	.73	1.91
Toplam	Kadın	102	.01	2.07	102	.13	2.21
	Erkek	98	.14	1.85	98	.13	1.88
	Toplam	200	.07	1.96	200	.13	2.05

Katılımcıların iç grup benzerlik değerlendirme puanlarından dış grup benzerlik değerlendirme puanları çıkartılarak oluşturulan iç grup-dış grup benzerlik değerlendirme farkı değişkeninin yordayıcılarının hangi değişkenler olduğunu belirlemek üzere 4 aşamalı regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna ilişkin bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Regresyon analizinin ilk aşamasında yer alan iç grupla özdeşleşme değişkeni varyansın yalnızca %3'ünü açıklamıştır ve model anlamlıdır ($F_{(1,189)} = 6.15, p < .05$). Bu bulgu bize iç grupla özdeşleşmenin iç grup-dış grup benzerlik değerlendirme farkını açıklamada anlamlı bir katkısının olduğunu göstermektedir. İç grupla temas sıklığı ve dış grupla temas sıklığı değişkenlerinin de eşitliğe girildiği ikinci aşama varyansın %7'sini açıklamıştır ve model anlamlıdır ($F_{(3,187)} = 5.75, p < .01$). Bu aşamada iç grup-dış grup benzerlik değerlendirmesi farkı dış grupla temas sıklığı değişkeniyle pozitif ilişki sergilemiştir ($\beta = .20$). Analizin üçüncü aşamasında iç grupla temas kalitesi ve dış grupla

temas kalitesi değişkenleri de eşitliğe girilmiştir. Bu aşama varyansın %12'sini açıklamıştır ($F_{(5,185)} = 6.08, p < .001$). Bu aşamada da iç grup-dış grup benzerlik değerlendirmesi farkı dış grupla temas kalitesi değişkeniyle pozitif ilişki sergilemiştir ($\beta = .30$). Analizin son aşamasında i grupla sosyal mesafe ve dış grupla sosyal mesafe değişkenleri de eşitliğe girilmiştir. Bu aşama varyansın %13'ünü açıklamıştır ($F_{(7,183)} = 5.15, p < .001$).

5 TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmanın temel amacı, önyargıyı azaltmaya yönelik iki önemli sosyal bilişsel yaklaşım olan çapraz kategorizasyon modeli ve ortak üst grup kimliği modelinin hipotezlerini gerçek gruplar olan Kürt aşiret grupları örnekleminde sınamaktır. Çalışmanın başında da ifade edildiği gibi, laboratuvar ortamında oluşturulan yapay ve geçici gruplardan elde edilen bulgulara dayanarak oluşturulan önyargıyla ilgili bu iki kuramsal yaklaşımın gerçek hayattan gruplar üzerinde gerektiği şekliyle sınanmamış olması literatürdeki önemli bir eksikliklerdir. Kürtler arasında hala yaygın bir toplumsal örgütlenme biçimi olan aşiret grupları sosyal psikoloji alanında üretilen teorik yaklaşımların hipotezlerinin sınanması için birçok yönüyle ideal bir yapıdadır. Kendilerine has bir sosyo-kültürel yapısı, belirli norm ve değerleri olan aşiret grupları mensubu olan bireylere toplumsal bağlamda son derece işlevsel olan bir kimlik kazandırmaktadır. Aşiret grup kimliğiyle özdeşleşen bireyler kendini sosyal bağlamda aşiret kimliğiyle tanımlamakta ve toplumsal hayatın birçok alanında bu yolla ifade etmektedir. Kan bağları, “biz” duygusu, akrabalık dereceleri aşiretler arası ve aşiret içindeki ilişkilerde önemsenen ve dolayısıyla ön planda tutulan değerlerdir. Bu değerler zamanla aşireti yönlendiren birer sosyal norm haline gelirler. Toplumsallaşma süreci boyunca, çocukluktan itibaren sosyal ilişkilere soy ideolojisi bakış açısıyla bakmayı öğrenirler. Bu alanda çalışan ve yukarıda araştırmalarından bahsedilen sosyologların da belirttiği gibi, aşiret üyeleri aşiretin sosyal ve kültürel çevresi içinde yoğrularak onunla aynileşiyor ve çok yüksek düzeyde özdeşleştiği kendi kültür çevresini temsil eden kimliği taşıyor hale geliyor. Sosyal psikologların “gruplar arası davranış” olarak tanımladığı; kişinin sahip olduğu aşiret grup üyeliğiyle diğer insanlarla etkileşimde bulunması, aşiret kimliğinin kişinin toplumsal ilişkilerine yön vermesi ve kişinin diğer aşiretten insanları aşiret üyelikleriyle algılaması açısından aşiretler eksiksiz bir şekilde “sosyal psikolojik grup” olma özelliğini taşımaktadır.

Bireyi merkeze alarak gruplar arası önyargı ve çatışmayı anlamaya çalışan sosyal psikolojik yaklaşımlar toplumsal olaylarla ilgili son derece makul açıklamalar ve öneriler sunmasına rağmen, sosyal psikoloji biliminin toplumsal hayattan kopukmuş gibi görünmesi aslında bu kuramların gerçek gruplarla yeteri kadar sınanmamış ve

varsayımlarının gerçek hayattaki karşılığının gösterilmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar bu araştırmanın öncelikli amacı bu olmasa da, çalışmadan edinilen bulgular bölgede zaman zaman alevlenen ve ölümlerle sonuçlanan aşiretler arası kan davalarının, çatışmaların dinamiklerini anlamada ve gruplar arası çatışmayı azaltmaya yönelik geliştirilen yaklaşımların işe yaradığını gösterme noktasında bazı öneriler sunmaktadır. Kişilerin neden kendisiyle hiç ilgisi olmayan aşiretler arası gerginlikte taraf olup aşiretiyle beraber hareket etmek zorunda hissettiğini ve iki farklı aşiretin sıradan üyeleri arasındaki bir kavganın binlerce insanın dahil olduğu bir aşiretler arası kavgaya nasıl dönüştüğünü oldukça gerçekçi bir şekilde kavrayan ve makul çözümler öneren sosyal psikolojik yaklaşımlar mevcuttur. Bu kuramsal bilgilerin topluma ulaşması ve sorunların çözümüne hizmet etmesi açısından bakıldığında, bu çalışmadan elde edilen bulgular kuramların işlevselliğini göstermesi açısından değer taşımaktadır.

Bu çalışmada sınanan birinci hipotez, aşiret üyelerinin kendi aşiretlerini tanımlarken kullandıkları özelliklerin diğer aşireti tanımlarken kullandıkları özelliklere kıyasla daha olumlu ve kendilerine benzer olacağı şeklindeydi. Bu hipotezle ilgili bulgular MGP çalışmalarından edinilen bulgularla örtüşür niteliktedir. Literatürdeki bulgular insanları sadece iki farklı grup şeklinde kategorize etmenin (basit kategorizasyon) önyargı ve ayrımcılığın ortaya çıkması için yeterli şart olduğunu yönündedir. Bu çalışmada keskin sınırlarla birbirinden ayrılmış aşiretler (ve kabileler) basit kategorizasyon koşulunu oluşturmaktadır. Hem Ertuşi hem de Pinyanişi aşiretinin iç evlilik yapmış üyeleri kendi aşiretini diğer aşiretten anlamlı düzeyde daha olumlu değerlendirmiş ve kendi grubu için kullandığı prototipik özelliklerin o aşiretin bir üyesi olarak kendisini de ifade ettiğini belirtmiştir. Bu, bir anlamda, sosyal kategorizasyon sonucunda grubun homojenleştirilmesi ve kişilerin grupla özdeşleşerek kendini o grubun tipik bir üyesi olarak görmesinin bir sonucudur. Kişi kendini iç grup üyeleriyle benzer görüp o grubun özelliklerinin vücut bulmuş hali olan grup prototipine yakın algılamakta ve ifade etmektedir. Araştırmada kullanılan sosyal kimlik envanterinde katılımcılardan önce kendi grubunu ve diğer grupları stereotipik özellikleriyle tarif etmesi, sonra da bu sıfatları ne kadar olumlu bulduğunu ve bunların kendisini ne kadar ifade ettiğini derecelendirmesi istenmişti. Araştırma sonucunda edinilen bulgular kişilerin kendi grubu için uygun gördüğü sıfatları kendisini ifade etmede de kullandığını ve dolayısıyla kendini gruba benzer algıladığını göstermiştir. Dış grubu değerlendirmeye ilgili bulgular da bu grup yapısının genellikle olumsuz sıfatlarla ifade

edildiği ve kişinin dış gruba atfettiği özellikleri kendisine benzer görmediği yönündedir. Bu sosyal kategorizasyon yaklaşımının (Tajfel ve Billic, 1973) grup içi benzerliklerin ve gruplar arası farklılıkların abartılarak algılandığı hipotezini desteklemektedir.

Grupları değerlendirmede kullanılan sıfatların içeriğine bakıldığında, katılımcıların mümkün oldukça kendi grubunu diğer gruplarda ayıştıran, daha olumlu kılan ve onun biricik olduğunu ima eden ifadeler kullanmaya özen gösterdiği görülmektedir. Diğer grupların birbirinden ayıştırılmasına pek ihtiyaç hissedilmediği ve aynı olumsuz sıfatın birden fazla grup için sıkça kullanıldığı edinilen bulgular arasındadır. Örneğin, katılımcıların kendi grubu için sıkça kullandıkları güvenilir, cesur, bilinçli, kültürlü, kabiliyetli, ahlaklı, yardımsever gibi özelliklerin diğer gruplar için verilen tanımlamalarda çok nadir kullanıldığı göze çarpmaktadır. Genellikle olumsuz sıfatlarla tarif edilen diğer aşiretin kabileleri birbirine benzer değerlendirilirken; o aşiretin kabilelerinin birbiriyle ilgili değerlendirmeleri ise her bir kabilenin kendini aşirete bağlı diğer kabilelerden oldukça farklı gördüğü yönündedir. Dış gruplar için sıkça kullanılan özellikler karaktersiz, kültürsüz, cahil, kavgacı, huzursuzluk çıkarıcı, fesat, menfaatçi benzeri ifadeleri içermektedir. Bu gruplar için kullanılan olumlu özellikler ise birden fazla grup için kullanılarak belki sıradanlaştırma ya da grupları birbirine benzer görme niyetini taşımaktadır. Örneğin, efendi, zararsız, sakin, saygılı gibi ifadeler aynı kişi tarafından birden fazla kabile için sıkça kullanılmıştır. Bu ifadeler, diğer grupların bireyin kendisi için ciddi tehdit olarak algılanmadığı durumları betimler gibi görünmektedir.

Basit kategorizasyon durumunda iç grubun olumluluk ve benzerlik değerlendirilmesi açısından aşiretler arasında bir fark görülmediği gibi, cinsiyet grupları arasında da yapılan analizlerde anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. İç evlilik yapan hem erkekler hem de kadınlar iç grubu dış gruba karşı kayırmıştır. Bu beklenen bir sonuçtur. Araştırma bulguları, iç ve dış grupları değerlendirmede cinsiyetin belirleyici olmadığına işaret etmektedir: hem erkekler hem de kadınlar sosyal kategorizasyon sonucu kendini dahil olduğu kategoriyle benzer görmekte ve diğer kategorilerden farklılaştırmaktadır.

SKT'ye (Tajfel ve Turner, 1979) göre, sosyal kategorizasyon bağlamında benliğin dahil olduğu bir iç grup ve dışarıda kaldığı bir dış grup (ya da gruplar) mevcuttur. Benliğin dahil olduğu iç grubun olumlu değerlendirilmesi ve diğer dış gruplardan ayıştırılması yönündeki motivasyon olumlu özsaygı kazanma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Yukarıda ifade edildiği gibi, bulgular katılımcıların aşiretle özdeşleşme düzeyinin hayli

yüksek olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, bireylerin toplumsal bağlamda kendilerini aşiret kimliğiyle ifade etme eğilimlerinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Bu araştırmanın bir diğer temel hipotezi, dış evlilik yapan aşiret üyelerinin bağlı oldukları her iki aşiret grubuna yönelik tanımlamalarında kullandıkları özelliklerin olumluluk ve benzerlik düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olmayacağı yönündedir. Bu araştırmada dış evlilik yapan katılımcılar çapraz kategorizasyon modelinin örtüşen üyelik (*crossed-categorization*) olarak tanımladığı duruma karşılık gelmektedir. Bu araştırmada sınanan çapraz kategorizasyon modeline göre, örtüşen üyelikler durumunda kişi aynı anda bir kritere göre belli bir aşiretin üyesi iken; başka bir kritere göre de diğer bir aşiretin üyesi olduğunda her iki grubu birbirine yakın olumluluk ve benzerlikte değerlendirmektedir. Bu araştırmanın dış evlilik yapmış katılımcılarından edinilen bulguları çapraz kategorizasyon modelinin bu iddiasını doğrulamaktadır. Her iki aşiretten dış evlilik yapmış kadın ve erkek üyeleri üyesi oldukları bu iki aşireti eşdeğer önem ve benzerlikte algılamaktadır. Evlilik yoluyla, en erken olarak ergenlik döneminden sonraki yaşlarda edinilen kimlik, yıllar boyunca içinde yaşanıp içselleştirilen birincil kimlikle neredeyse aynı olumlulukta değerlendirilmekte ve özellikleri açısından birey tarafından kendine benzer olarak görülmektedir.

Dış evliliğin yeni gruba yönelik tutumu etkilemesi açısından bir cinsiyet farkı bulunmamaktadır: dış evlilik yapmış kadınlar, sonradan edindikleri kimliği dış evlilik yapmış erkeklere kıyasla benzer olumlulukta değerlendirmiştir. Kürt aşiretlerinde iç güveylik tarzı bir evlenme türünün bulunmadığı ve erkeklerin dış evlilik yapsalar da önceki aşiretlerinde yaşamaya devam ettikleri bilinmektedir. Diğer yandan, dış aşiretten bir kişiyle evlenen kadın, erkeklerden farklı olarak zamanının büyük bir bölümünü içinde geçirdiği bu yeni aşiretle daha yakın ve çok yönlü ilişki geliştirme olanağına sahiptir. Bu bilgiler göz önüne alındığında evlilikten sonra kazanılan yeni kimliği erkeklere göre kadınların daha fazla benimseyip ona yönelik algısını erkeklerden daha farklı ve olumlu yönde etkilemiş olabileceği beklenebilir. Ama analiz sonuçları incelendiğinde, bu beklentinin aksine sürpriz bir şekilde, dış grubun ne olumluluk ne de benzerlik değerlendirmesi açısından kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir.

Ortak üst grup kimliğiyle ilgili veriler analiz edildiğinde ortak üst grup kimliğinin sadece kabile kimliğinin arka planda olduğu ve aşiret kimliği düzeyinde aynı aşiretin üyeleri olma algısının bulunduğu durumda etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu

çalışmanın aşiret ile ilgili bölümünde detaylı bir şekilde anlatıldığı gibi, bir aşiret birçok kabileden oluşmaktadır. Bu kabilelere mensup kişiler hem üyesi oldukları kabile kimliğine hem de aşiret kimliğine sahiptirler. Ama duruma göre kabile ya da aşiret kimliğinden biri daha baskın olup diğeri arka planda kalabilmektedir. Belli bir aşiretin içinde kabileler arası bir bağlamda kabile kimliği baskın hale gelmekte ve kişiler aşiretin diğeri kabilelerine karşı kendi kabilesini kayırmaktadır. Aşiret düzeyindeki kimlik ise aşiretler arası bağlamda ya da açık bir şekilde o aşireti oluşturan kabileler arası sınırların ön planda olmadığı durumlarda baskın hale gelmektedir. Bu çalışmadan edinilen bulgulara göre, kabileler arası algının ön plana çıktığı aşiret içi koşulda ortak üst grup kimliğinin olduğu ve olmadığı durumlar arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Jirki kabilesinden olan katılımcıların “Ertuşi aşiretinin bir üyesi olarak Ertuşi aşiretinin diğeri bir kabilesi olan Alan kabilesini nasıl tarif edersiniz” sorusuna karşılık yaptıkları değerlendirmelerde Jirki kabilesini Alan kabilesine göre daha olumlu değerlendirdiği görülmektedir. Yani, Jirki kabilesi üyelerince Alan kabilesi Ertuşi üst grup kimliği altında işbirliği içinde olunan bir kabile olarak değil, büyük ihtimalle bir dış grup olarak görülmeye devam edildiğinden, daha olumsuz değerlendirilmiştir. Aynı katılımcılardan, kendileriyle aynı kolda olan Mamxuran kabilesini tarif etmeleri istendiğinde de benzer bir sonuç ortaya çıkmıştır. Ancak, kabilelerden söz edilmeden, “Ertuşi aşiretinin bir üyesi olarak Ertuşi aşiretini nasıl ifade edersiniz?” sorusu katılımcılara yöneltildiğinde, iç kabile olan Jirki kabilesi ve üst grup kimliği olan Ertuşi aşiret kimliğinin neredeyse birbirine benzer olumlulukta değerlendirildiği görülmektedir. Aynı soru Pinyanişi aşireti mensuplarına sorulduğunda onlar da üst grup kimliği olan Pinyanişi aşiret kimliğini oldukça yüksek olumlulukta değerlendirmiş ve bu aşirete atfettiği özelliklerin kendisini de ifade ettiğini söylemiştir. Burada belirleyici olan, bağlam ve hangi grup sınırının ön planda olduğudur: Aşiret içi kabileler arası kıyaslamalarda değerlendirme yapan kişilerin zihninde kabile kimliği ve kabileler arası sınırlar öne çıkmakta, bu da iç ve dış gruplar arasındaki kıyaslamalarda belirleyici olmaktadır. Bunun sonucunda da, kişi iç grubu dış grup(lar)dan daha olumlu değerlendirerek farkları iyice belirginleştirmektedir. Jirki kabilesinden olan katılımcıların (Alan kabilesinden farklı olarak) Ertuşi aşiretini bir bütün olarak olumlu değerlendirmesinin sebebi, kişilerin aynı anda kendilerini hem Jirki kabilesinin hem de Ertuşi aşiretinin bir üyesi olarak görebilmeleridir. Alan kabilesi değerlendirilirken normalde üst grup kimliğinin bir parçası olan bu kabile o an için Jirki kabilesinin dışında

kalan (öteki) kabile konumundadır. Bunun için de basit kategorizasyon durumuna benzer bir sonuç çıkmıştır. Ortak üst grup kimliği etkisinin kabilelerin birbirine yönelik değerlendirmeleri üzerindeki etkinin Pinyanişi aşiretinde incelenmemesinin nedeni aşirette verilerin değişik kabilelerden toplanması ve her bir kabiledaki katılımcı sayısının karşılaştırma analizleri için yeterli sayıda olmamasıdır.

Araştırmanın diğer bir hipotezi de, dış evlilik yapan aşiret üyelerine kıyasla, iç evlilik yapanlarda iç grupla özdeşleşme düzeyinin daha yüksek olacağı yönündedir. Yapılan analiz sonucuna göre iç evlilik yapan katılımcıların iç grupla özdeşleşme düzeyi dış evlilik yapanlardan anlamlı düzeyde daha yüksektir. Dolayısıyla, sonuçlar hipotezi desteklemektedir.

Korelasyon analizi sonuçları değerlendirildiğinde, iç grupla özdeşleşmenin dış grup olumluluk ve benzerlik değerlendirmesi ile negatif bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Kişilerin iç aşiretle özdeşleşme düzeyi arttıkça dış aşirete karşı tutumu olumsuz yönde değişmekte ve onu kendinden farklı olarak görmektedir. Bir grup üyesi olmanın en önemli özelliği kişilerin diğer üyeleri kendine benzer olarak görüp grubu homojen algılanmasıdır. Kişi kendi grubunu kendine benzer görürken aynı zamanda onun diğer gruplardan farklı olduğunu da algılamaktadır. Kişi birini ya da kendisini kategorilendirirken kimlere benzer ve kimlerden farklı olduğuna bakarak kategorize eder. Dolayısıyla iç grupla özdeşleşme düzeyinin algılanan dış grup benzerliğiyle negatif ilişki göstermesi sosyal kategorizasyon sürecinin en doğal sonucudur. Kişinin kendinden farklı gördüğü dış grubu olumsuz değerlendirmesi de yine kategorizasyon süreciyle ilişkili olarak kendi belirginliğini sağlamanın bir yoludur. Sonuç olarak, iç grupla özdeşleşmeyle ilgili bu iki bulgu SKT iddialarıyla örtüşmektedir. Dış grup olumluluk değerlendirmesiyle anlamlı ilişkisi olan diğer üç önemli değişken de dış grupla temas sıklığı, dış grupla temas kalitesi ve dış grup benzerlik değerlendirmesidir. Dış grupla temas sıklığı ve temas kalitesi yükseldikçe, ve kişiler onu kendine benzer olarak gördükçe daha olumlu değerlendirmektedir.

Sosyal mesafenin diğer değişkenlerle ilişkisine bakıldığında; iç grupla sosyal mesafenin iç grupla temas sıklığı ve temas kalitesi ile negatif yönlü ve anlamlı bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Kişinin iç grupla sosyal mesafesi arttıkça temas sıklığı azalmakta ve kalitesi düşmektedir. Benzer şekilde dış grupla mesafenin dış grupla temas sıklığı ve temas kalitesi ile negatif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur: dış grupla sosyal mesafe arttıkça bu grupla temas sıklığı ve kalitesi azalmaktadır.

Temas sıklığının diğer değişkenlerle ilişkisi incelendiğinde; iç grupla temas sıklığı arttıkça iç grupla temas kalitesi artarken dış grupla temas kalitesinin azaldığı gözlenmektedir. Diğer yandan dış grupla temas sıklığının dış grupla temas kalitesi ile pozitif yönlü bir ilişkisi olduğu bulunmuştur. Dış grupla temas sıklığı arttıkça bu grupla temas kalitesinin de arttığı görülmektedir.

Yapılan hiyerarşik regresyon analizlerinin sonuçlarına göre, iç grup-dış grup olumluluk değerlendirme farkını en iyi yordayan değişkenlerin dış grupla temas sıklığı, dış grupla temas kalitesi ve dış grupla sosyal mesafe değişkenleri olduğu görülmektedir. Dış grupla sosyal mesafenin iç grup-dış grup olumluluk değerlendirme farkıyla pozitif ilişki sergilemesi korelasyon sonuçlarıyla da örtüşmektedir. Korelasyon analizi sonucuna göre dış grupla sosyal mesafe arttıkça o grubun olumluluk değerlendirmesinin azaldığı gözlenmektedir. Dış grupla sosyal mesafe arttıkça; iç grubun dış gruba kıyasla daha olumlu değerlendirmesi beklenen bir sonuçtur; çünkü dış grupla sosyal mesafe arttıkça kişiler bu grupla ilişki kurmaktan kaçınır ve iç gruplarına yönelirler. Diğer yandan iç grup-dış grup benzerlik değerlendirme farkını en iyi yordayan değişkenlerin iç grupla özdeşleşme, dış grupla temas sıklığı ve dış grupla temas kalitesi olduğu bulunmuştur. İç grupla özdeşleşme düzeyi arttıkça kişiler kendi grubunu dış gruba karşı kayırmaktadır.

Daha önce yapılan çalışmaların eksiklerini giderecek türden bir çalışma desenine sahip olan bu araştırmanın en güçlü yanı yapısal olarak birbirine benzer olan ve kişi için eşit psikolojik öneme sahip grupların kullanılmasıdır. Nitelik açısından aynı yapıda olan bu gruplar, bazı istisnalar dışında, toplumsal bağlamda birbirine denk sayılabilecek konumdadır. Bu çalışmada kullanılan her iki aşirette kan bağı üzerinden oluşan akraba toplulukları olduğu için birbiriyle kıyaslanmasında herhangi bir sakınca yoktur. Bu çalışmanın önemli olduğu düşünülen bir diğer yönü de, koşulların (aşiretler arası ve iç/dış evlilikler koşulları) araştırmacı tarafından manipülasyon sonucu yaratılmamış olmasıdır. Toplumsal hayatta hali hazırda var olan sosyal yapılar kullanılmıştır. Bu çalışmada örnek gruplar olarak kullanılan aşiretlerin kendi içinde yapılan iç evlilikler ve aşiretler arası yapılan dış evlilikler çapraz kategorizasyonun olası tüm durumlarını oluşturmaktadır. İç evlilikler bir aşireti homojenleştirip onu diğer aşiretlerden izole ederek dışarıya karşı tek bir varlık (*entitative*) haline getirmektedir. Bu da aşiretin diğer gruplarla olası tüm bağlarının zayıflanması ve o aşiretin sınırlarının belirginleşmesi anlamına gelmektedir. Sosyal kategorizasyon yaklaşımının gruplar arası önyargıya neden olduğunu iddia ettiği ve

yapılan yüzlerce deneysel çalışmanın doğruladığı grup içi algılanan benzerliğin ve gruplar arası farklılığın artması ve gruplar arası sınırların ön planda olması durumuna örnek oluşturmaktadır. Araştırma deseninde, iç evlilik yapan katılımcıların yaptığı gruplar arası değerlendirme hem basit kategorizasyon durumuna hem de çapraz kategorizasyonun çifte grup içi (*double-ingroup*) ve çifte grup dışı (*double-outgroup*) durumuna karşılık gelmektedir. İç evlilik yapan kişiler için iç grubu değerlendirme çifte grup içi değerlendirmesi iken; bu kişiler için diğer aşiret çifte grup dışı konumundadır. Araştırmanın ilgili yerlerinde belirtildiği üzere dış evlilikler aşiretler arasında özel bağların kurulmasına neden olup onları birbirine yaklaştırarak kişinin aynı anda iki farklı aşiret kimliği edinmesine imkan tanımaktadır. Dış evlilik yapan katılımcılar başka bir aşiretten kişiyle evlenmesi sonucu yeni bir aşiret kimliği edindiği için aynı anda birbirine denk statülere sahip iki aşiret grubun üyesi olabilmektedir. Bu çifte grup üyelikleri de çapraz kategorizasyonun tekli grup içi/grup dışı (*crossed categorization*) durumlarını oluşturmaktadır. Dış evlilik yapan kadınların evlilikten önceki aşireti ile evlendikten sonraki aşiretinin eşit psikolojik anlam taşımadığı söylenemez; çünkü ikisi de kan bağı yoluyla oluşmuş üyeliklerdir.

Araştırmada kullanılan aşiretlerin diğer bir avantajı olan bu çalışmanın güçlü bir yanı da aşiretlerin kendi içinde hiyerarşik olarak üç farklı düzeyden oluşması ve toplumsal bağlamla ilişkili olarak aşiretin alt birimlerinin bir araya gelerek bir üst düzeyde aynı üst kimlik altında birleşebilmesidir. Bu çalışmanın aşiret bölümünde de ayrıntılı bir şekilde ifade edildiği üzere aşiretin en küçük birimi olan mal'lar kabileleri, kabileler de bir araya gelerek aşiret üst grup kimliğini oluşturmaktadır. Örneğin Ertuşi aşireti 12 kabileden oluşmaktadır; ancak, bir dış aşiretle aralarında aşiret düzeyinde ortaya çıkan bir gerginlik durumunda kabileler kendi aşiretlerine tehdit olarak gördükleri dış aşirete karşı ortak üst aşiret kimliği altında kenetlenip kendilerini aynı grubun üyeleri olarak görebilmektedirler. Bu yönüyle aşiret sistemi ortak üst grup kimliği modelinin hipotezini test etmeye uygun bir yapıdadır. Daha önce ortak üst grup kimliğinin gruplar arası ilişkiler üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalarda (örn., Hüsnü, 2006) üst grup kimliğinin gruplar arası ilişkileri olumlu yönde etkilememesinin önemli bir sebebi kişilerin dış grupla iç grubu ortak bir kimlik altında görmesi için uygun şartların oluşmamış olmasından kaynaklanıyor olabilir. Bu araştırmanın Alan kabilesiyle ilgili değerlendirme sonuçlarının gösterdiği gibi gruplar arası sınırları ortadan kaldıran kapsayıcı bir üst kimlik durumu yerine, gruplar arası

sınırları ön planda tutan ve iç dış ayrımını zihinde canlandıran durumlarda üst kimlik etkili olamamaktadır. Özellikle, yüzlerce yıllık tarihi ve yerleşmiş kültürel değerleri olan gruplar arasında araştırma esnasında yapılan ufak bir manipülasyonun etkili olamaması anlaşılabilir bir durumdur.

Bu çalışmanın diğer güçlü bir yanı da çapraz kategorizasyon ve ortak üst grup kimliğinin etkisi incelenirken bu esnada ortaya çıkan sosyal temasın da göz önüne alınmasıdır. Bu tez çalışmasının konusu olan, evlilikler sonucu kişinin gittiği aşiretle gelişen sosyal temas, kişilerin o gruba karşı tutumunu olumlu ya da olumsuz şekilde etkileyebilmektedir. Sosyal temas değişkeninin kullanılması çapraz kategorizasyonun ve ortak üst grup kimliğinin temel etkisinin daha açık anlaşılmasına olanak sağlamıştır.

Araştırmanın eksiklerine gelindiğinde ise, Ertuşi aşiretinde sadece Jirki kabilesinden veri toplanmasının aşiretler arasında bazı karşılaştırmaları yapmayı olanaksız kılmış olması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Araştırmanın diğer bir sınırlılığı da eğitim düzeyi düşük katılımcılarla çalışılması dolayısıyla katılımcıların Likert tipi ölçek skalası üzerinden derecelendirme yaparken daha keskin ve uçlarda değerlendirmeleri yapmış olmalarıdır. Bu da verilerin normal dağılmamasına ve çeşitli istatistiksel analizlerde bazı temel varsayımların karşılanmasında güçlük yaşanmasına neden olmuştur.

6 KAYNAKLAR

- ABRAMS Dominic – HOGG Michael A. (1988), “Comments on the motivational status of self-esteem in social identity and intergroup discrimination”, *European Journal of Social Psychology*, 18 (4), ss. 317-334.
- ABRAMS Dominic - HOGG Michael A. (2006), “Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes”, Routledge.
- AHMED Ali M. (2007), “Group identity, social distance and intergroup bias”, *Journal of Economic Psychology*, 28 (3), ss. 324-337.
- AMICHAI HAMBURGER Yair (2005), “Internet Minimal Group Paradigm”, *CyberPsychology & Behavior*, 8 (2), ss. 140-142.
- ARKONAÇ Sibel (1995), “Çapraz Grup Üyeliği ve Gruplar Arası Ayırt Edicilik”, *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 20, ss. 125-136.
- BEN BASSAT Avi - DAHAN Momi (2012), “Social identity and voting behavior”, *Public Choice*, 151 (1-2), ss. 193-214.
- BEŞİKÇİ İsmail (1968), “Doğuda Değişim ve Yapısal Sorunlar: Göçebe Alikan Asireti”, *Ankara Yurt Kitap Yayın*.
- BEŞİKÇİ İsmail (1992), “Doğu Anadolu'da Göçebe Kürt Aşiretleri”, Yurt Kitap Yayın, 1992. Ss. 76-78.
- BIGLER Rebecca S. - JONES Lecianna C. - LOBLINER Debra B. (1997), “Social categorization and the formation of intergroup attitudes in children”, *Child development*, 68 (3), ss. 530-543.
- BILGIN Nuri (1995), “Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar”, *Sistem Yayıncılık, İstanbul*, ss. 65-81.
- BILGIN Nuri (2003), “Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar”, *Yaklaşımlar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul*, ss. 158.
- BILLIG Michael - TAJFEL Henri (1973), “Social categorization and similarity in intergroup behaviour”, *European Journal of Social Psychology*, 3 (1), ss. 27-52.
- BORNEWASSER Manfred – BOBER Johannes (1987), “Individual, social group and intergroup behaviour: Some conceptual remarks on the social identity theory”, *European Journal of Social Psychology*, 17, ss. 267-276.

- BRANSCOMBE N. R. - ELLEMERS N. - SPEARS R. - DOOSJE B. (1999), "The context and content of social identity threat", *Social Identity Context Commitment, Content*, ss. 35-58.
- BREWER Marilyn B. - KRAMER Roderick M. (1985), "The psychology of intergroup attitudes and behavior", *Annual review of psychology*, 36(1), 219-243.
- BROWN Rupert (1997), "Group processes: Dynamics within and between groups" *Basil Blackwell*, ss. 190-255.
- BROWN Rupert (2000), "Social identity theory: Past achievements, current problems and future challenges", *European Journal of Social Psychology*, 30 (6), ss. 745-778.
- BROWN Rupert - ABRAMS Dominic (1986), "The effects of intergroup similarity and goal interdependence on intergroup attitudes and task performance", *Journal of Experimental Social Psychology*, 22 (1), ss. 78-92.
- BROWN Rupert - CAPOZZA Dora (2000) "Social identity theory in retrospect and prospect" *Social identity processes*.
- BRUINENSEN Martin Van. (2003) "Ağa, şeyh, devlet", *İletişim Yayınları, İstanbul*, ss. 81-123.
- CAPOZZA Dora - BROWN Rupert (2000), "Social identity processes: Trends in theory and research".
- CORENBLUM Barry - MEISSNER Christian A. (2006), "Recognition of faces of ingroup and outgroup children and adults", *Journal of experimental child psychology*, 93 (3), ss. 187-206.
- CHIN Matthew G. - MCCLINTOCK Charles G. (1993), "The effects of intergroup discrimination and social values on level of self-esteem in the minimal group paradigm", *European Journal of Social Psychology*, 23 (1), ss. 63-75.
- CRISP Richard J. - HEWSTONE Miles (2000), "Crossed categorization and intergroup bias: The moderating roles of intergroup and affective context", *Journal of Experimental Social Psychology*, 36(4), 357-383.
- CRISP Richard J. - WALSH Judi – HEWSTONE Miles (2006), "Crossed categorization in common ingroup contexts", *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(9), 1204-1218.

- ÇETINTAŞ Ahmet (2002), “Aşiretlerin sosyal yapısı üzerine sosyolojik bir inceleme: İzollü Aşireti Malatya örneği”, PhD Thesis. Sosyal Bilimler.
- DIEHL Michael (1990), “The minimal group paradigm: Theoretical explanations and empirical findings”, *European review of social psychology*, 1(1), ss. 263-292.
- DOISE Willem (1988), “Individual and social identities in intergroup relations”, *European Journal of Social Psychology*, 18 (2), ss. 99-111.
- DUNHAM Yarrow - BARON Andrew Scott - CAREY Susan (2011), “Consequences of minimal group affiliations in children”, *Child development*, 82 (3), ss. 793-811.
- DUCKITT John (1992), “Psychology and prejudice: A historical analysis and integrative framework”, *American Psychologist*, 47 (10), ss. 1182-1193.
- DUCKITT John (2008), “Ethno-cultural Group Identification and Attitudes to Ethnic Outgroups”, ss. 151-162.
- ELLEMERS Naomi - KORTEKAAS Paulien - OUWERKERK Jaap W. (1999), “Self-categorisation, commitment to the group and group self-esteem as related but distinct aspects of social identity”, *European journal of social psychology*, 29(23), ss. 371-389.
- ELLEMERS Naomi BARRETO - Manuela SPEARS Russell (1999), “Commitment and strategic responses to social context”, *Social Identity Context Commitment, content*. ss. 127-146.
- FITZSIMONS Gráinne M. - SHAH James Y. (2009), “Confusing one instrumental other for another: Goal effects on social categorization”, *Psychological Science*, 20(12), ss. 1468-1472.
- Gaertner Samuel L. - Dovidio John F. - Anastasio Phyllis A. - Bachman Betty A. - Rust Mary C. (1993), “The common ingroup identity model: Recategorization and the reduction of intergroup bias”, *European review of social psychology*, 4(1), 1-26.
- GÜNEŞ Önder (2009), “*The Dynamics Of Töre As The Ethos Of Tribe In Kızıltepe*”, PhD Thesis. Middle East Technical University.
- GÜREL Nil (2011), “Kişilik Psikolojisi, Önyargının Psikolojisi Ve Kamuoyu: Gordon Allport Ve Walter Lippmann’ın Görüşleri Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), Ss. 101-134.

- GREENE Steven (1999), "Understanding party identification: A social identity approach", *Political Psychology*, 20(2), ss. 393-403.
- HARMON JONES Eddie - SIMON Linda - GREENBERG Jeff - PYSZCZYNSKI Tom – SOLOMON Sheldon - MCGREGOR Holly (1997), "Terror management theory and self-esteem: Evidence that increased self-esteem reduced mortality salience effects", *Journal of personality and social psychology*, 72(1), ss. 24-36.
- HARMON JONES Eddie - GREENBERG Jeff - SOLOMON Sheldon - SIMON Linda (1996), "The effects of mortality salience on intergroup bias between minimal groups", *European Journal of Social Psychology*, 26(4), ss. 677-681.
- HARTSTONE Margaret - AUGOUSTINOS Martha (1995), "The minimal group paradigm: Categorization into two versus three groups", *European Journal of Social Psychology*, 25(2), ss. 179-193.
- HERRINGER Lawrence G. - GARZA Raymond T. (1987), "Perceptual accentuation in minimal groups", *European journal of social psychology*, 17(3), ss. 347-352.
- HEWSTONE Miles (2006), "Multiple Social Categorization: Processes, Models, and Applications.
- HEWSTONE Miles - FINCHAM Frank - JASPARS Jos (1981), "Social categorization and similarity in intergroup behaviour: A replication with penalties", *European Journal of Social Psychology*, 11(1), ss. 101-107.
- HEWSTONE Miles - GREENLAND Katy (2000), "Intergroup conflict", *International Journal of Psychology*, 35(2), ss. 136-144..
- HOGG Michael A. (2014), "From Uncertainty to Extremism Social Categorization and Identity Processes", *Current Directions in Psychological Science*, 23(5), ss. 338-342.
- HOGG Michael A. - SHERMAN David K. - DIERSELHUIS Joel – MAITNER Angela T.-Moffitt Graham (2006), "Uncertainty, entitativity, and group identification", *Journal of experimental social psychology*, 43(1), 135-142.
- HOGG Michael A. – ABRAMS Dominic - OTTEN Sabine - HINKLE Steve (2004), "The social identity perspective intergroup relations, self-conception, and small groups", *Small group research*, 35(3), ss. 246-276.

- HOGG Michael A. - RIDGEWAY Cecilia L. (2003), "Social identity: Sociological and social psychological perspectives", *Social Psychology Quarterly*, 66(2), ss. 97-100.
- HOGG Michael A.- VAUGHAN Graham M. (2011), "Sosyal Psikoloji", Ütopya Yayınevi, İbrahim yıldız, aydın gelmez, 2. Baskı.
- HORTAÇSU Nuran (1998), "Grup içi ve gruplar arası süreçler", İmge Kitabevi.
- HORTAÇSU Nuran (2000), "Intergroup relations in a changing political context: The case of veiled and unveiled university students in Turkey", *European journal of social psychology*, 30(5), ss. 733-744.
- HORTAÇSU Nuran (2007), "Ben biz siz hepimiz: Toplumsal kimlik ve gruplar arası ilişkiler", *İmge Kitabevi*,
- HUNTER John A. - PLATOW Michael J. – HOWARD Maureen L. - STRİNGER Maurice (1996), "Social identity and intergroup evaluative bias: Realistic categories and domain specific self-esteem in a conflict setting", *European Journal of Social Psychology*, 26(4), ss. 631-647.
- ILHAN Rifat - ÇEVİK Abdulkadir (2013), "Önyargıların Psikolojisi: Psikodinamik Bir Gözden Geçirme", *Nesne-Psikoloji Dergisi*, 1, ss. 50-65.
- INSKO Chester A. - NACOSTE Rupert W. - MOE Jeffry L. (1983), "Belief congruence and racial discrimination: Review of the evidence and critical evaluation", *European Journal of Social Psychology*, 13(2), ss. 153-174.
- INSKO Chester A. - SCHOPLER John - KENNEDY James F. - DAHL Kenneth R. - GRAETZ Kenneth A - DRİGOTAS Stephen M. (1992), "Individual-group discontinuity from the differing perspectives of Campbell's realistic group conflict theory and Tajfel and Turner's social identity theory", *Social Psychology Quarterly*, ss. 272-291.
- ISBELL Linda M. - TYLER James M. (2003), "Teaching students about in-group favoritism and the minimal groups paradigm", *Teaching of Psychology*, 30(2), ss. 127-130.
- JETTEN Jolanda - SPEARS Russell - MANSTEAD Antony SR. (1999), "Group distinctiveness and intergroup discrimination", 107-126.

- KARP David - JIN Nobuhito - YAMAGISHI Toshio - SHINOTSUKA Hiromi (1993), "Raising the Minimum in the Minimal Group Paradigm" *The Japanese Journal of Experimental Social Psychology*, 32(3), ss. 231-240
- KIRSHLER Erich - PALMONARI Augusto - POMBENI Maria L. (1994), "Social Categorization Processes as Dependent on Status Differences Between Groups: A Step Into Adolescents' Peer-Groups", *European Journal of Social Psychology*, 24(5), ss. 541-563.
- KRUGLANSKI Arie W. STROEBE Wolfgang (2007), *Handbook of the history of social psychology*, Psychology Press, 2012.
- KUŞDIL M. Ersin - GÜNBAŞ Nahide (2014), "The Relationships between In-and Out-group Perceptions and Evaluations, and the Social Identity Dimensions of Covered/Uncovered Female Students in Turkey" *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(23), ss. 1632.
- LEONARDELL Geoffrey J. - TOH Soo Min (2015), "Social Categorization in Intergroup Contexts: Three Kinds of Self-Categorization", *Social and Personality Psychology Compass*, 9(2), ss. 69-87.
- LIVINGSTONE Andrew - HASLAM S. Alexander (2008), "The importance of social identity content in a setting of chronic social conflict: Understanding intergroup relations in Northern Ireland", *British Journal of Social Psychology*, 47(1), ss. 1-21.
- MCGARTY Craig (1999), "Categorization in social psychology".
- MONTOYA R. Matthew - HORTON Robert S. - KIRCHNER Jeffrey (2008), "Is actual similarity necessary for attraction? A meta-analysis of actual and perceived similarity", *Journal of Social and Personal Relationships*, 25(6), ss. 889-922.
- MULLEN Brian MIGDAL - Michael J. HEWSTONE Miles (2001), "Crossed categorization versus simple categorization and intergroup evaluations: a meta-analysis", *European Journal of Social Psychology*, 31(6) 721-736.
- NAVARRETE Carlos David - MCDONALD Melissa M. - ASHER Benjamin D. - KERR Norbert L. - YOKOTA Kunihiro - OLSSON Andreas - SIDANIUS Jim (2012), "Fear is readily associated with an out-group face in a minimal group context", *Evolution and Human Behavior*, 33(5), ss. 590-593.

- NELSON Lori J. - MILLER Dale T. (1995), "The distinctiveness effect in social categorization: You are what makes you unusual", *Psychological Science*, 6(4), ss. 246-249.
- OAKES Penelope J. - TURNER John C. (1980), "Social categorization and intergroup behaviour: Does minimal intergroup discrimination make social identity more positive?", *European Journal of Social Psychology*, 10, ss. 295-301.
- OTTEN Sabine - MOSKOWITZ Gordon B. (2000), "Evidence for implicit evaluative in-group bias: Affect-biased spontaneous trait inference in a minimal group paradigm", *Journal of Experimental Social Psychology*, 36(1), 77-89.
- ÖZER Ahmet (2003), "Doğu'da Aşiret Düzeni ve Brukanlar", Elips Kitap, 23.
- PARK Bernadette - JUDD Charles M. (2005), "Rethinking the link between categorization and prejudice within the social cognition perspective", *Personality and Social Psychology Review*, 9(2), ss. 108-130.
- PATTERSON Meagan M. - BIGLER Rebecca S. (2006), "Preschool children's attention to environmental messages about groups: Social categorization and the origins of intergroup bias", *Child Development*, 77(4), ss. 847-860.
- PETERSEN Lars Eric - BLANK Hartmut (2003), "Ingroup bias in the minimal group paradigm shown by three-person groups with high or low state self-esteem", *European Journal of Social Psychology*, 33(2), ss. 149-162.
- PETERSEN Lars Eric - DIETZ Joerg - FREY Dieter (2004), "The effects of intragroup interaction and cohesion on intergroup bias", *Group Processes & Intergroup Relations*, 7(2), ss. 107-118.
- PLATOW Michael J. - HARLEY Keryn - HUNTER John A. - HANNING Peter - SHAVE Roger - O'CONNELL Aaron (1997), "Interpreting in-group-favouring allocations in the minimal group paradigm", *British Journal of Social Psychology*, 36(1), ss. 107-117.
- PLATOW Michael J. - MCCLINTOCK Charles G. - LIEBRAND Wim BG. (1990), "Predicting intergroup fairness and ingroup bias in the minimal group paradigm", *European Journal of Social Psychology*, 20(3), ss. 221-239.

- RABBIE Jacob M. - DE BREY J. H. (1971), "The anticipation of intergroup cooperation and competition under private and public conditions", *International Journal of Group Tensions*, 1, 230-251.
- RABBIE Jacob M. - HORWITZ Murray (1969), "Arousal of ingroup-outgroup bias by a chance win or loss", *Journal of personality and social psychology*, 13(3), ss. 269-277.
- RABBIE Jacob M. - WILKENS Gerard (1971), "Intergroup competition and its effect on intragroup and intergroup relations", *European Journal of Social Psychology*, 1(2), ss. 215-234.
- RAY Devin G. – WAY Nate – HAMILTON David L. (2010), "Crossed-categorization, evaluation, and face recognition", *Journal of Experimental Social Psychology*, 2010, 46(2), ss. 449-452.
- ROACH Eleanor - LLOYD Barbara B. (1978), "Cognition and categorization", *Hillsdale, New Jersey*, ss. 1-46.
- ROMERO Andrea J. - ROBERTS Robert E. (1998), "Perception of discrimination and ethnocultural variables in a diverse group of adolescents", *Journal of adolescence*, 21(6), ss. 641-656.
- SAWYER Steven F. (2009), "Analysis of Variance: The Fundamental Concepts", *The Journal of Manual and Manipulative Therapy*, 17(2), pp. 27-38.
- SIMON Bernd - MLICKI Pawel - JOHNSTON Lucy - CAETANO Antonio - WAROWICKI Miroslaw - VAN KNIPPENBERG A. - DERIDDER Richard (1990), "The effects of ingroup and outgroup homogeneity on ingroup favouritism, stereotyping and overestimation of relative ingroup size", *European Journal of Social Psychology*, 20(6), ss. 519-523.
- SPEARS Russell - DOOSJE Bertjan – ELLEMERS Naomi (1999), "Commitment and the context of social perception" ss. 59-83.
- TAJFEL Henri (1982), "Social psychology of intergroup relations", *Annual review of psychology*, 33(1), 1-39.
- TAJFEL, Henri; BILLIC, Michael. Familiarity and categorization in intergroup behavior. *Journal of Experimental Social Psychology*, 1974, 10.2: 159-170.

- TAJFEL, Henri, BILLIG, M. G., BUNDY, R. P., & FLAMENT, Claude. (1971). Social categorization and intergroup behaviour. *European journal of social psychology*, 1(2), 149-178.
- TAJFEL, Henri; TURNER, John C., (1979) "An integrative theory of intergroup conflict. *The social psychology of intergroup relations*", ed. W.G. Austin & S. Worchel, The Social Psychology of Intergroup Relations, Monterey, CA: Brooks/ Cole, pp. 33-47.
- TARRANT, Mark, NORTH, Adrian C., EDRIDGE, Mark D., KIRK Laura E. SMITH, ELIZABETH A., & TURNER, Roisin E. (2001). Social identity in adolescence. *Journal of adolescence*, 24(5), 597-609.
- TURNER John C. (1988), "Comments on Doise's individual and social identities in intergroup relations", *European journal of social psychology*, 18(2), 113-116.
- TURNER John C. (1999), "Some current issues in research on social identity and self-categorization theories", *Social identity: Context, commitment, content*, ss. 6-34.
- ULUÇ A. Vahap (2010), "Kürtler'de Sosyal Ve Siyasal Örgütlenme: Aşiret", *Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mukaddime Dergisi*, 2(2), Ss. 35-52.
- VAN OUDENHOVEN Jan Pieter - JUDD Charles M. – HEWSTONE Miles (2000), "Additive and interactive models of crossed categorization in correlated social categories", *Group processes & intergroup relations*, 3(3), 285-295.
- VANBESELAERE Norbert (1987), "The effects of dichotomous and crossed social categorizations upon intergroup discrimination", *European Journal of Social Psychology*, 17(2), ss. 143-156.
- VERKUYTEN, Maykel (2001), "National identification and intergroup evaluations in Dutch children", *The British Journal of Developmental Psychology*, 19, 559-571
- VERKUYTEN, Maykel; YILDIZ, Ali Aslan. National (dis) identification and ethnic and religious identity: A study among Turkish-Dutch Muslims. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2007, 33.10: 1448-1462.
- VOCI Alberto (2006), "Relevance of social categories, depersonalization and group processes: two field tests of self-categorization theory", *European Journal of Social Psychology*, 36(1), 73-90.

VOCI Alberto (2006), “The link between identification and in-group favouritism: Effects of threat to social identity and trust-related emotions”, *British Journal of Social Psychology* 45(2), ss. 265-284.

YALÇIN HECKMANN Lale - ERKAYA Gülhan (2012), “Kürtlerde aşiret ve akrabalık ilişkileri”, *İletişim Yayınları*.

YAMAGISHI Toshio, MIFUNE Nobuhiro, LIU James H., & PAULING Joel (2008). Exchanges of group-based favours: Ingroup bias in the prisoner's dilemma game with minimal groups in Japan and New Zealand. *Asian Journal of Social Psychology*, 11(3), 196-207.

EK-1

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

“Basit Kategorizasyona Karşın Çapraz Kategorizasyonun Gruplar Arası İlişkiler Üzerindeki Etkisi: ERTOŞİ ve PİNYANIŞI Aşiret Örnekleri” başlıklı bu çalışma Prof. Dr. M. Ersin Kuşdil tarafından yürütölen bir anket çalışmasıdır. Araştırmanın amacı Ertoşi ve Pinyanişi aşiretleri arasında evlilikler (kız alıp verme) yoluyla oluşın bağların bu iki aşiret grubu arasındaki ilişkileri nasıl (olumlu/olumsuz) etkilediğini incelemektir. Araştırmaya katılma kararını vermede size yardımcı olacak araştırma hakkındaki bilgiler aşağıda yer almaktadır. Lütfen aşağıda yer alan bilgileri dikkatlice okuyunuz ve daha fazla bilgi almak istediğiniz konularda araştırmacıyla iletişime geçiniz.

Çalışmaya katılım tamamen gönüllölük esasına dayanmaktadır. Dilerseniz çalışmaya katılmama ya da çalışmayı istediğiniz noktada bırakma hakkına sahipsiniz. Katılımcıların cevapları tamamen gizli tutulacaktır ve anketlerden elde edilen bilgiler yalnızca bilimsel amaçlı kullanılacaktır. Araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz beyanınızdan elde edilen kimlik bilgileri gizli tutulacaktır.

Araştırma Sorumlusu

Prof. Dr. Ersin KUŞDİL

Araştırmanın Amacı:

Bu çalışmanın amacı; kesişen sosyal yapıların toplumdaki gruplar arasında önyargının ve çatışmanın görülme sıklığını azaltmada bir rol oynayıp oynamadığını Ertoşi ve Pinyanişi aşiret örnekleri üzerinden anlamaya çalışmaktır. Yani bu iki aşiret arasında evlilikler yoluyla kurulan bağların (kız alıp vermenin) iki aşiretin birbirine karşı tutumunu ne şekilde etkilediği incelenecektir.

İzlenecek Olan Yöntem ve Yapılacak İşlemler:

Bu araştırma, Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü araştırma görevlisi ve yüksek lisans öğrencisi Nuri AKDOĞAN'IN Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL danışmanlığında yürütülen tez çalışması kapsamında gerçekleştirilmektedir.

Çalışma kapsamında genel bilgilerin yer aldığı bir adet bilgi formu ve 7 adet anket formu yer almaktadır. Bilgi formunda 13, 2 adet olan grupla özdeşleşme düzeyi ölçeklerinde 10'ar, sosyal kimlik envanterinde 9, 2 adet sosyal mesafe ölçeklerinde 8'er ve yine 2 adet olan sosyal temas ölçeklerinde 10'ar soru olma üzere toplamda 78 soru cevaplandırılacaktır.

Veri toplama araçları bireysel olarak doldurulmalıdır. Anketlerde yer alan sorular sizin düşüncelerinizi öğrenmek amacıyla hazırlanmıştır ve soruların doğru ya da yanlış cevapları yoktur. Bu nedenle lütfen soruları kendi düşüncelerinizi yansıtacak ve tüm maddeleri kapsayacak şekilde doldurunuz. Çalışmada yer alan anketlerin doldurulması ortalama 50 dakikanızı alacaktır.

Araştırmanın Yapılacağı Yer(ler): Hakkâri/Yüksekova

Araştırmaya Katılan Araştırmacılar:

Araştırma Sorumlusu: Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL

Araş Gör. Nuri AKDOĞAN

Yukarıdaki metni okudum ve Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümünde yürütülen bu çalışmanın amacını, üzerime düşen sorumlulukları tamamen anladım. Çalışma hakkında soru sorma, tartışma imkânı buldum ve tatmin edici yanıtlar aldım. Bu çalışmayı istediğim zaman ve herhangi bir neden belirtmek zorunda kalmadan bırakabileceğimi ve bıraktığım zaman herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmayacağımı anladım.

Bu koşullarda söz konusu çalışmaya kendi rızamla, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın gönüllü olarak katılmayı ve verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı yayınlarda kullanılmasını kabul ediyorum.

Tarih: _____

Adı – Soyadı: _____

İmza: _____

EK-2

BİLGİ FORMU

1. Yaşınız: _____

2. Cinsiyetiniz: _____

3. Eğitim durumunuz:

Okuryazar değil: İlkokul: Ortaokul: Lise: Üniversite:

4. Kaç yıldır evlisiniz: _____

5. Kaç çocuğunuz var: _____

6. Evlenmeden önce mensup olduğunuz Aşiret'in adı: _____

7. Evlenmeden önce mensup olduğunuz Kabile'nin adı: _____

8. Evlenmeden önce mensup olduğunuz Mal'ın adı: _____

9. Evlendikten sonra mensup olduğunuz Aşiret'in adı: _____

10. Evlendikten sonra mensup olduğunuz Kabile'nin adı: _____

11. Evlendikten sonra mensup olduğunuz Mal'ın adı: _____

12. Ailenizin ortalama aylık geliri: (Lütfen tüm bireylerin katkılarını düşünerek yazınız)

_____ TL

13. Kendinizi ne kadar dindar görüyorsunuz?

Hiç Dindar Değilim	Pek Dindar Değilim	Dindar Sayılıyım	Oldukça Dindar Sayılıyım	Çok Dindarım
1	2	3	4	5

EK-3

GRUPLA ÖZDEŞLEŞME ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki soruları yanıtlayınız. Lütfen her ifade ile ilgili düşüncenizi; o ifadenin yanında yer alan sayılardan size en uygun olanı işaretleyerek belirtiniz.

	Bana Hiç Uymuyor	Bana Uymuyor	Ne Uyuyor Ne Uymuyor	Bana Uyuyor	Bana Tamamen Uyuyor
1-) "JİRKİ" kabilesiyle özdeşleştiğimi düşünüyorum.	1	2	3	4	5
2-) Kendimi "JİRKİ" kabilesine yakın hissederim.	1	2	3	4	5
3-) "JİRKİ" kabilesine mensup olduğum için mutluyum.	1	2	3	4	5
4-) Kendimi "JİRKİ" kabilesinin bir üyesi olarak görüyorum.	1	2	3	4	5
5-) "JİRKİ" kabilesi benimle aynı ilgilere sahip.	1	2	3	4	5
6-) Yaşam değerlerim "JİRKİ" kabilesinin değerleri ile aynı doğrultudadır.	1	2	3	4	5
7-) Kendimi "JİRKİ" kabilesine benzer görüyorum.	1	2	3	4	5
8-) "JİRKİ" kabilesinin bir üyesi olmak benim için önemlidir.	1	2	3	4	5
9-) "JİRKİ" kabilesiyle aynı sorunları paylaşıyorum.	1	2	3	4	5
10-) "JİRKİ" kabilesindekiler beni olduğum gibi kabul eder.	1	2	3	4	5

EK-3 (2)

GRUPLA ÖZDEŞLEŞME ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki soruları yanıtlayınız. Lütfen her ifade ile ilgili düşüncenizi; o ifadenin yanında yer alan sayılardan size en uygun olanı işaretleyerek belirtiniz.

	Bana Hiç Uymuyor	Bana Uymuyor	Ne Uyuyor Ne Uymuyor	Bana Uyuyor	Bana Tamamen Uyuyor
1-) "PİNYANIŞI" aşiretiyle özdeşleştiğimi düşünüyorum.	1	2	3	4	5
2-) Kendimi "PİNYANIŞI" aşiretine yakın hissederim.	1	2	3	4	5
3-) "PİNYANIŞI" aşiretine mensup olduğum için mutluyum.	1	2	3	4	5
4-) Kendimi "PİNYANIŞI" aşiretinin bir üyesi olarak görüyorum.	1	2	3	4	5
5-) "PİNYANIŞI" aşireti benimle aynı ilgilere sahip.	1	2	3	4	5
6-) Yaşam değerlerim "PİNYANIŞI" aşiretinin değerleri ile aynı doğrultudadır.	1	2	3	4	5
7-) Kendimi "PİNYANIŞI" aşiretine benzer görüyorum.	1	2	3	4	5
8-) "PİNYANIŞI" aşiretinin bir üyesi olmak benim için önemlidir.	1	2	3	4	5
9-) "PİNYANIŞI" aşiretiyle aynı sorunları paylaşıyorum.	1	2	3	4	5
10-) "PİNYANIŞI" aşiretindekiler beni olduğum gibi kabul eder.	1	2	3	4	5

EK-4

Sosyal Kimlik Envanteri

1) Jirki kabilesinin bir üyesi olarak Jirkileri nasıl tarif edersiniz, lütfen JİRKİLERİN aklınıza ilk gelen üç özelliğini yazınız.

		1	2
1. ÖZELLİK (sıfat vb.)
2. ÖZELLİK (sıfat vb.)
3. ÖZELLİK (sıfat vb.)

2) Jirki kabilesinin bir üyesi olarak Mamxura kabilesini nasıl tarif edersiniz, lütfen Mamxuralıların aklınıza ilk gelen üç özelliğini yazınız.

		1	2
1. ÖZELLİK (sıfat vb.)
2. ÖZELLİK (sıfat vb.)
3. ÖZELLİK (sıfat vb.)

3) Jirki kabilesinin bir üyesi olarak Ertuşi aşiretini nasıl tarif edersiniz, lütfen ERTUŞİ aşiretinin aklınıza ilk gelen üç özelliğini yazınız.

		1	2
1. ÖZELLİK (sıfat vb.)
2. ÖZELLİK (sıfat vb.)
3. ÖZELLİK (sıfat vb.)

4) Ertuşi aşiretinin bir üyesi olarak Ertuşi'nin bir kabilesi olan Alan kabilesini nasıl tarif edersiniz, lütfen Alan kabilesinin aklınıza ilk gelen üç özelliğini yazınız.

		1	2
1. ÖZELLİK (sıfat vb.)
2. ÖZELLİK (sıfat vb.)
3. ÖZELLİK (sıfat vb.)

5) Jirki kabilesinin bir üyesi olarak Zeydan kabilesini nasıl tarif edersiniz, lütfen ZEYDAN kabilesinin aklınıza ilk gelen üç özelliğini yazınız.

		1	2
1. ÖZELLİK (sıfat vb.)

2. ÖZELLİK (sıfat vb.)
3. ÖZELLİK (sıfat vb.)

6) Jirki kabilesinin bir üyesi olarak Pinyanişi aşiretini nasıl tarif edersiniz, lütfen PİNYANIŞİ aşiretinin aklınıza ilk gelen üç özelliğini yazınız.

		1	2
1. ÖZELLİK (sıfat vb.)
2. ÖZELLİK (sıfat vb.)
3. ÖZELLİK (sıfat vb.)

7) Bir Kürt olarak Türkleri nasıl tarif edersiniz, lütfen Türk'lerin aklınıza ilk gelen üç özelliğini yazınız.

		1	2
1. ÖZELLİK (sıfat vb.)
2. ÖZELLİK (sıfat vb.)
3. ÖZELLİK (sıfat vb.)

8) Şimdi anketin başına dönerek; ilk 7 soruda yazdığınız her özelliğin sizin için ne kadar değer taşıdığını aşağıda verilen ölçek üzerinden derecelendiriniz. Her özellik için uygun gördüğünüz puanı o özelliğin sonundaki 1 numaralı boş kutucuğun içine yazınız.

Çok Olumsuz	Biraz olumsuz	Olumsuz	Ne olumlu ne olumsuz	Olumlu	Biraz olumlu	Çok olumlu
-3	-2	-1	0	1	2	3

9) Şimdi de yine anketin başına dönerek; ilk 7 soruda yazdığınız her özelliğin sizi ne kadar ifade (tarif) ettiğini verilen ölçek üzerinden derecelendiriniz. Her özellik için uygun gördüğünüz puanı o özelliğin sonundaki 2 numaralı boş kutucuğun içine yazınız.

Beni Hiçbir şekilde ifade etmiyor	Beni pek ifade etmiyor	Beni ifade etmiyor	Ne ediyor ne etmiyor	Beni ifade ediyor	Beni biraz ifade ediyor	Beni oldukça çok ifade ediyor
-3	-2	-1	0	1	2	3

EK-5

Sosyal Mesafe Ölçeği

Aşağıdaki ifadelerin her birini dikkatlice okuyun ve bu ifadelerden her birine ne düzeyde katılıp katılmadığınızı işaretleyiniz. Soruların yanlış ya da doğru yanıtları yoktur. Önemli olan sizin düşüncenizi içtenlikle ifade etmenizdir.

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Pinyanişi aşiretinden olanlarla sosyal bir etkinliğe katılırım.					
2. Alışverişimi Pinyanişi aşiretinden olanların mağazalarından da yaparım.					
3. Pinyanişi aşiretinden olanlarla kapı komşusu olmayı isterim.					
4. Pinyanişi aşiretinden olanlarla aynı mahallede yaşamayı isterim.					
5. Eşimin/nişanlımın/sevgilin /çocuğumun Pinyanişi aşiretinden biriyle arkadaşlığımı kabul ederim.					
6. Pinyanişi aşiretinden kız (gelin) alırım.					
7. Pinyanişi aşiretinden erkek (damat) alırım.					
8. Pinyanişi aşiretinden biriyle evlenirim.					

EK-5 (2)

Sosyal Mesafe Ölçeği

Aşağıdaki ifadelerin her birini dikkatlice okuyun ve bu ifadelerden her birine ne düzeyde katılıp katılmadığınızı işaretleyiniz. Soruların yanlış ya da doğru yanıtları yoktur. Önemli olan sizin düşüncenizi içtenlikle ifade etmenizdir.

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Jirki kabilesinden olanlarla sosyal bir etkinliğe katılırım.					
2. Alışverişimi Jirki kabilesinden olanların mağazalarından da yaparım.					
3. Jirki kabilesinden olanlarla kapı komşusu olmayı isterim.					
4. Jirki kabilesinden olanlarla aynı mahallede yaşamayı isterim.					
5.Eşimin/nişanlımın/sevgilin /çocuğumun Jirki kabilesinden biriyle arkadaşlığını kabul ederim.					
6. Jirki kabilesinden kız (gelin) alırım.					
7. Jirki kabilesinden erkek (damat) alırım.					
8. Jirki kabilesinden biriyle evlenirim.					

EK-6

SOSYAL TEMAS ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki ankette sizin Pinyanişi aşiret grubuyla ne düzeyde iletişimde olduğunuzu anlamak için bazı sorular sorulmuştur. Soruların doğru veya yanlış cevabı yoktur. Sizin görüş ve düşüncenize karşılık gelen seçeneği (rakamı) “Hiç”ten “Her Zaman”a giden 1 ile 5 arasındaki uygun gördüğünüz rakamı işaretleyiniz.

	Hiç	Nadiren	Arasına	Sık sık	Her zaman
1. Ne sıklıkta Pinyanişilerle okul/iş gibi resmi yerlerde iletişim halindesiniz?					
2. Ne sıklıkta Pinyanişilerle komşu olarak iletişim halindesiniz?					
3. Ne sıklıkta Pinyanişilerle yakın arkadaş-dost olarak iletişim halindesiniz?					
4. Ne sıklıkta Pinyanişilerle resmi olmayan/özel konuşmalar yapmaktasınız?					
5. Ne sıklıkta Pinyanişilerle tanıdıklarınıza ev ziyaretine gitmektesiniz?					

1. Pinyanişilerle olan ilişkilerinizde iki tarafın da eşit olduğunu hisseder misiniz?

1.....2.....3.....4.....5

Kesinlikle Eşit

Kesinlikle Eşit Değil

2. Pinyanişilerle ilişkilerinizi gönüllü olarak mı yoksa istemeden/mecburi olarak mı sürdürüyorsunuz?

1.....2.....3.....4.....5

Tamamıyla İstmeden

Tamamıyla İsteyerek

3. Pinyanişilerle olan ilişkiniz yüzeysel mi, yoksa tamamen içten midir?

1.....2.....3.....4.....5

Tamamıyla Yüzeysel

Tamamıyla İçten

4. Pinyanişilerle olan ilişkinizden keyif/memnuniyet duyar mısınız?

1.....2.....3.....4.....5

Kesinlikle Memnun Değilim

Kesinlikle Memnunum

5. Pinyanişilerle olan ilişkiniz rekabete mi yoksa işbirliğine mi dayanır?

1.....2.....3.....4.....5

Rekabete Dayanır

İşbirliğine Dayanır

EK-6 (2)

SOSYAL TEMAS ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki ankette sizin Pinyanişi aşiret grubuyla ne düzeyde iletişimde olduğunuzu anlamak için bazı sorular sorulmuştur. Soruların doğru veya yanlış cevabı yoktur. Sizin görüş ve düşüncenize karşılık gelen seçeneği (rakamı) “Hiç”ten “Her Zaman”a giden 1 ile 5 arasındaki uygun gördüğünüz rakamı işaretleyiniz.

	Hiç	Nadiren	Arasına	Sık sık	Her zaman
1. Ne sıklıkta Jirkilerle okul/iş gibi resmi yerlerde iletişim halindesiniz?					
2. Ne sıklıkta Jirkilerle komşu olarak iletişim halindesiniz?					
3. Ne sıklıkta Jirkilerle yakın arkadaş-dost olarak iletişim halindesiniz?					
4. Ne sıklıkta Jirkilerle resmi olmayan/özel konuşmalar yapmaktasınız?					
5. Ne sıklıkta Jirkilerle tanıdıklarınıza ev ziyaretine gitmektesiniz?					

1. Jirkilerle olan ilişkilerinizde iki tarafın da eşit olduğunu hisseder misiniz?

1.....2.....3.....4.....5

Kesinlikle Eşit

Kesinlikle Eşit Değil

2. Jirkilerle ilişkilerinizi gönüllü olarak mı yoksa istemeden/mecburi olarak mı sürdürüyorsunuz?

1.....2.....3.....4.....5

Tamamıyla İstmeden

Tamamıyla İsteyerek

3. Jirkilerle olan ilişkiniz yüzeysel mi, yoksa tamamen içten midir?

1.....2.....3.....4.....5

Tamamıyla Yüzeysel

Tamamıyla İçten

4. Jirkilerle olan ilişkinizden keyif/memnuniyet duyar mısınız?

1.....2.....3.....4.....5

Kesinlikle Memnun Değilim

Kesinlikle Memnunum

5. Jirkilerle olan ilişkiniz rekabete mi yoksa işbirliğine mi dayanır?

1.....2.....3.....4.....5

Rekabete Dayanır

İşbirliğine Dayanır

6.1.1

6.1.2

6.1.3

6.1.4

6.1.5

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Nuri		AKDOĞAN
Doğum Yeri ve Yılı	HAKKÂRİ/Yüksekova		1990
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
ve Düzeyi	iyi		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2003	2006	Yüksekova Lisesi
Lisans	2007	2012	ODTÜ
Yüksek Lisans	2013	2015	Uludağ Üniversitesi
Doktora			
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.			
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	nuriakdogan6@gmail.com		
Tarih			27.08.2015
İmza			Nuri AKDOĞAN
Adı Soyadı			

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Nuri AKDOĞAN
Tez Adı	Basit Kategorizasyona Karşı Çapraz Kategorizasyonun Gruplar Arası İlişkiler Üzerindeki Etkisi: Ertuşi Ve Pinyanişi Aşiret Grupları
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Psikoloji
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih: 07.09.2015

İmza:

